Region Slezská brána

Obec Žabeň

Z historie vodního mlýna v Žabni

Jan Durčák

Model mlýna vytvořil MUDr. Jan Naiser v 80. letech, zachycuje stav z let 1912 - 1938

Obsah

Předmluva ... **5**
Úvod ... **7**
Princip mletí ... **8**
Skladba zrna ... **9**
Pověst o vzniku „m l y n á ř s k é h o“ erbu ... **10**
Názvosloví, základní pojmy ... **11**
Z historie obce Žabeň ... **14**
Seznam majitelů domů v Žabni ... **16**
Rybníky ... **18**
Vznik žabeňského mlýna ... **18**
Historie Naiserova mlýna v Žabni ... **19**
Matouš Fuňák ... 19
Původ příjmení Naiser ... 22
Jakub Naiser ... 22
Marianna Naiserová ... 24
Josef Naiser ... 24
Jiří Naiser ... 25
Josef Naiser ... 38
Rekonstrukce mlýna ... 44
Povodeň r. 1872 ... 51
Splav k mlýnskému náhonu v Žabni ... 52
Krize v mlynářství a konkurenční mlýny v kraji ... 55
Alois Naiser ... 56
Konkurenční mlýny v okolí ... 58
Josef Naiser ... 64
Majetkoprávní situace mlýna v době, kdy jej Josef Naiser přejímal ... 67
Období blahobytu ... 74
Potomci Josefa Naisera ... 76
Adolf Naiser ... 80
Rodina Adolfa Naisera ... 96
Modernizace a opravy mlýna ... 97
Zaměstnanci ve mlýně ... **99**
Popis žabenského mlýna, jak vypadal po rekonstrukci v r.1910 ... **102**
Zánik Naiserova mlýna v Žabni ... **120**
Doslov ... **124**

Úvodní slovo

Jsem velice rád, že Vám mohu představit tuto knihu a přiblížit Vám její vznik. Vše začalo náhodou, dozvěděl jsem se od kolegy Vladislava Lusky o kronice rodu Naiserů, což byli žabeňští mlynáři. Kroniku jsem si zapůjčil a zjistil, že je to velice zajímavá rodinná památka, která však vypráví mnoho i o historii Žabně. Uběhl nějaký čas a já se seznámil i s bratrancem Vládi Lusky, panem Janem Durčákem, který je, dá se říci, *strážcem a ochráncem kroniky*. S Janem Durčákem jsme se domluvili na besedě v naší knihovně a zjistil jsem, že jeho vědomosti sahají nejen k historii rodu a mlýna, ale zabývá se i technickými záležitostmi mletí. Při družné besedě jsme jen tak zmínili možnost vzniku knihy na téma žabeňského mlýna. Od této poznámky, myšlené napůl v žertu, opět uplynul nějaký čas a já spřádal myšlenky, jak iniciovat a financovat vznik knihy.

Dalším důležitým momentem byla inspirace knihami Region Slezská brána a Kostel sv.Václava ve Václavovicích, na kterou tato kniha volně navazuje a příprava knih o dřevěných kostelích v Řepištích a Sedlištích.

Pomalu se rýsovala možnost spolufinancování s podporou krajské dotace, kterou zastřešil Region Slezské brána. K vydání knihy finančně přispěl i Dobrovolný svazek obcí Olešná, jehož je Žabeň členem.

Jan Durčák se mohl dát do práce a pečlivě skládat z rozsáhlé historie rodu Naiserů a Žabeňského mlýna knihu, kterou nyní máte v rukou. Kniha obsahuje kapitoly obecně mlynářské i zabývající se problematikou mlýna v Žabni. Důležitou a zajímavou je i obrazová část knihy s komentáři, která na starých fotografiích, pláncích a kopiích smluv dokresluje bohatou historii mlýna v Žabni.

Přestože se náš mlýn nedochoval v původní podobě, může nám jí přiblížit, kromě vzpomínek pamětníků i tato monografie. Kniha dále přináší zajímavý pohled do života lidí v devatenáctém a dvacátém století v naší obci a jejím okolí. Je zajímavým svědectvím o tom, že není jen velká historie se svými válkami, revolucemi, převraty, ale i v této době se žije obyčejný každodenní, někdy šťastný, někdy méně šťastný život.

Přeji Vám zajímavou exkurzi do minulosti

David Hejneš
starosta Žabně

Předmluva

Říká se, že historie je zrcadlem současnosti. Abychom se do něj mohli podívat, jak vlastně vypadá svět, v němž žijeme, a mohli tak pochopit alespoň část toho, co nás obklopuje, ale především abychom poznali, odkud my sami pocházíme, musíme toto zrcadlo, zamlžené časem a rozbité zapomněním, nejprve sestavit. K tomu nám ale nepostačí posbírat jen velké střepy tohoto pomyslného zrcadla – události, které pohnuly světem, osobnosti, jejichž osudy jsou vepsány do světových dějin. Pokud se chceme dobrat uspokojivého výsledku a seskládat tyto zbytky do celku, musíme se potýkat se směsicí různorodých střípků, zdánlivě malých a bezvýznamných, a pomalu kousek po kousku sestavovat pestrou mozaiku dějin. Tato skleněná tříšť představuje zdánlivě malé a bezvýznamné osudy lidí a věcí, zapadlé do hlubin dějin, mýty i fakta, které se nevešly do stránek dějepisu a které se dost možná již ve své době zdály nepodstatnými. Každý takovýto střípek je třeba vyhledat, zvednout, oprášit a vyplnit jím místa dosud zející prázdnotou. Můžeme si být jisti, že ta námaha stojí za to. Pohled do pestrého kaleidoskopu dějin nám bude náležitou odměnou.

Tato kniha by nemohla nikdy vzniknout, nebýt obrovské práce, úsilí a času mého dědečka, který se po celý svůj život snažil předat nám poselství dávných generací, shromážděné v rodinné kronice, kterou vytvořil společně s modelem rodného mlýna. Tuto knihu, jež své informace čerpá právě z výše uvedené kroniky, bych proto rád věnoval jako poděkování MUDr. Janu Naiserovi – poslednímu z přímé větve Naiserů, mlynářů žabeňských, který po těchto střípcích svého rodu pátral po celý život, a sestavil tak onen pomyslný kaleidoskop, do něhož nyní můžeme díky němu společně pohlédnout.

Ing. Jan Durčák
autor

Úvod

Po tisíciletí tvoří obiloviny základní článek skladby potravy obyvatel Evropy. Nejprve se lidé spokojili s tím, co jim nabízela sama příroda. Později se vydali do polí, aby získali víc. Stali se z nich zemědělci. Zasévali a sklízeli. Brzy zjistili, že to nestačí. Zrno bylo třeba dále zpracovat. K jeho zpracování na mouku se nejprve používala primitivní drtidla. Teprve ve středověku se mimo lidské síly k pohonu mlecího mechanismu začíná využívat síly zvířat a energie pocházející z přírodních živlů, z vody – vodní mlýny a větru – větrné mlýny.

Na našem území se první drcení obilného zrna objevuje již v 5.–4. tisíciletí př. n. l. Další vývojový stupeň v drcení zrna přinesli na naše území Keltové na počátku 2. století př. n. l., a to používání žernovů s běhounem, který má násypnou výduť, otvor pro osu a otvor pro uchycení rukojeti. Průměr mlýnku býval 300–400 mm a výška 100 mm.
Předpokladem existence vodního mlýna je vznik vodního kola, jehož počátky je možno nalézt v civilizacích starého Egypta a Asie (3000 let př. n. l.). První vodní mlýny jsou doloženy v Malé Asii (120 – 63 př. n. l.). Hlavními inovativními prvky bylo spojení tří základních mechanizmů: rotačního kamene, pohonu vodní silou a převodu točivého momentu pomocí ozubených kol.

Vodní mlýny jsou v Evropě zmiňovány ve 4. století, a to na řece Mosele. Z Francie a Anglie se přes Švýcarsko a jižní Německo v 9. století rozšířily i ke korutanským Slovanům. Na našem území jsou mlýny ve většině případů součástí šlechtických, zeměpanských a klášterních velkostatků. Během staletí vývoje vzniklo mnoho konstrukcí vodních mlýnů. Základní kritérium pro dělení však spočívá v místě přívodu vody na mlýnské kolo:

Dolní a střední náhon – proud vody teče pod kolem, kde ho pohání lopatky, které pracují (velmi zjednodušeně řečeno) na principu „obráceného vesla“.

Horní náhon – proud vody teče nad kolem. Maximální výkon P kterékoliv stroje poháněného tekoucí vodou je teoreticky dán součinem následujících dvou veličin:

Průtok Q [m^3/s] – množství vody za jednotku času. Čím vyšší průtok, tím vyšší výkon (více semletého obilí).

Převýšení [m] – Čím vyšší je rozdíl výšek hladin mezi dodávkou vody a odtokem, tím vyšší výkon stroj má. V případě vodního mlýna bývá tento rozdíl zpravidla využit k vybudování většího kola s horním náhonem.

Lze tedy přibližně říci, že výkon mlýna, kterým protéká 0,5 m^3 vody za jednu sekundu s převýšením hladin 2 m (P = 0,5 x 2 = 1), bude podobný jako výkon mlýna, jímž protéká 5 m^3 při převýšení hladin 20 cm.(P = 5 x 0,2 = 1).

Horní náhon je efektivnější ve využití energie vody, vyžaduje však mnohem větší převýšení. Mlýny byly důležitou složkou nově zakládaných měst a nejčastěji se budovaly na břehu řeky a s pohonem kol na spodní vodu. Kola na vrchní vodu se začala objevovat ke konci středověku.

Princip mletí

Pohon

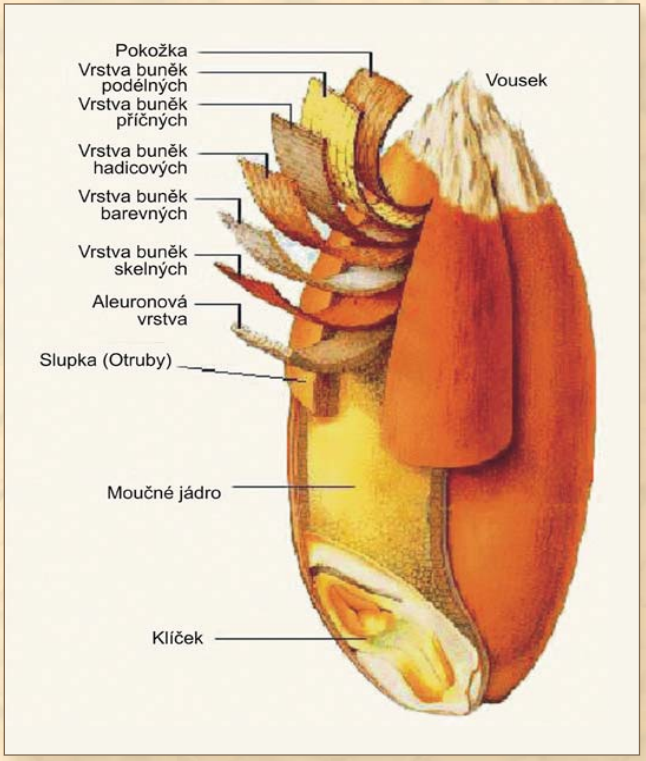
Voda je přiváděna ke kolu korytem – vantrokem – rychlostí od 0,6 do 1 m/s. Na konci vantroku, ještě před nejvyšším bodem kola, je regulační stavidlo (většinou šikmé), pod které se vypouští tenký a plochý paprsek vody tak, aby obloukem dopadal právě do nejvyššího bodu kola. Tento paprsek musí mít dvojnásobnou rychlost, než jakou se kolo otáčí (to aby voda dokázala korečky doběhnout a naplnit je). Vlastní kolo je opatřeno mělkými, širokými a výrazně skloněnými korečky, které jsou tvořeny masivními postranními věnci, vlastními šikmými lopatkami, svorci (radiálně orientovanými prkny), a poddénkami, jimiž je kolo vybedněno zevnitř. Kolo se otáčí volně v prostoru a nedotýká se spodní hladiny. Voda působí v kole při plnění korečků nárazem a po jejím uklidnění v další části spádu je pak využíváno její hmotnosti. Ve spodní části kola dochází k předčasnému vylévání vody z korečků, kterému lze zabránit zakřivenou stěnou – voletem.

Mletí

Zrno v pytlích se vynosilo po mlynářských schodech do násypného koše. Mlecí proces se spustil s výrazně nadlehčeným běhounem. Sklonem korčáku se nastavilo množství zrna sypajícího se mezi kameny. Semletý produkt z kamenů zachytávaly stěny lubu a odtud se vlastní váhou sypal do pytlíku otřásaného hasačertem. Přes pytlík se vysela jemná mouka do moučnice, hrubá mouka, šrot a ostatní nevhodné produkty prošly pytlíkem na kmitající žejbro. To oddělilo šrot, plevy a hrubé nečistoty. Nejhrubší produkty sjely po žejbru do šrotové truhly. Ty byly určené pro další mletí. Pod žejbro do druhé truhly podle velikosti ok padala hrubá mouka nebo krupice. Obsah ze šrotové truhly se nabíral a pak vynosil do násypného koše (to bývala v malých mlýnech většinou práce pro mleče, nikoliv pro mlynáře), pootočilo se lehčidlo, aby se kameny přiblížily, a mlelo se znovu a znovu, až se podařilo maximum mouky prosít pytlíkem do moučnice. Žito muselo projít mlecím složením čtyřikrát a byly získány dva druhy mouky. Pšenice se mlela na pět průchodů soustrojím a získány byly tři druhy mouky (bělka, podbělka a mouka kruchová, zvaná zadní), podle toho, zda pocházela z okraje či středu zrna. Proto se také zrno semílalo postupně, nikoliv jen tak, že se prostě mezi kameny rozdrtilo na prach.

Skladba zrna

Obalové vrstvy, tzn. jednotlivé vrstvy buněk, obsahují převážně vlákninu. Nižší obsah vlákniny mají pšenice, žito a kukuřice, které mají tenké oplodí. Vyšší obsah vlákniny mají ječmen a hlavně oves, jež mají oplodí více vyvinuté. Obalové vrstvy obsahují také vitamíny skupiny B, hlavně tiamin, riboflavin, kyselinu nikotinovou a pantotenovou. Aleuronová vrstva obsahuje nejvíce bílkovin, jejich biologická hodnota je však relativně nízká. Moučné jádro obsahuje hlavně škrob ve formě škrobových zrn. Ta mají pro každý druh obilovin typický tvar. Klíček (zárodek) tvoří nejmenší část zrna, představuje podíl přes 2 %, u kukuřice okolo 10 %. Jsou v něm již vytvořeny základy budoucí rostliny. Klíček obsahuje bílkoviny a většinu tuku, který se v zrnu nachází, včetně rozpuštěného vitamínu E.

Zdroj (www.mlyn-uveselych.cz)

Pověst o vzniku „mlynářského“ erbu

Erb pochází z roku 1116, kdy také vznikl „cech mlynářský”. V kronice české – v kapitole 34 na str. 289 – vypravuje známý Beckovský o vzniku mlynářského znaku i o zvláštní udatnosti českého mlynáře Jiřího z Doupova následující pověst:

Zdroj (www.povetrnik.cz)

Léta 1116 požádán byl Vladislav I., kníže český od krále uherského Štěpána, aby mezi sebou spolu věčný pokoj uzavřeli. Za tou příčinou sjeli se oba vládcové se vším lidem na uherské pomezí. V ten čas byl však z Uher vyhnán jistý bohaprázdný chlap, jménem Sok. Týž, chtěje se vymstíti za to své vyhoštění ze zemí uherských, ze msty se vynasnažil falešného posla sám učiniti a obě strany na sebe popudil tak, že místo věčného smíru povstal mezi Uhry a Čechy veliký boj, při kterém bylo bojováno se střídavým štěstím. Najednou počali čeští zástupové utíkati a útěku tomu nemohl zabránit ani Vladislav kníže sám, který osobně k vojsku dorazil. Když již nebezpečí prohry bitvy bylo největší a zdála být se věc česká celá ztracena, skočil mezi dotírající Uhry muž v bílé suknici a veliké množství jich mečem v půli zprotínal tak, že až do ozdobných článků se v krvi lidské brodil. To když Uhři viděli, na útěk se obrátili a až k městu Budínu pospíchali. Po tak slavném vítězství tázal se kníže Vladislav svých rytířů, kdože byl ten hrdina, jenž si tak udatně počínal? Odpověděli rytíři, že mlynář z Doupova, načež týž byl před knížete přiveden. Když se knížeti poklonil, povstal kníže z pařezu, na kterém po boji odpočíval, a podal udatnému bijci ruku. Mlynář, chtěje mu také pravou podati, spatřil, že v bitvě o tři prsty přišel. Proto rychle ruku o svou bílou suknici otřel, přičemž tři krvavé pruhy si udělal a teprve poté ruku knížeti podal. Kníže nato oslovil mlynáře následovně: „Díky Ti, ctný, udatný hrdino, žes nás dnes od veliké hanby vysvobodil. Za odměnu budeš ty a všichni tvý potomci tvého stavu tři červené pruhy v bílém poli erbu, jaké jsi sám učinil, užívati!“ Zároveň jmenoval Jiřího z Doupova správcem města Žatec a celého tenkráte ještě českého kraje. Soka pak, který svým hanebným vystoupením onu strašlivou řež a zlovůli způsobil, kázal kníže u přítomnosti jak mlynáře, tak celého vojska čtyřmi koňmi roztrhati.

Názvosloví, základní pojmy

Jistevka - prostor kolem vodních kol. V Čechách byl pro tento prostor obvyklý název „lednice“.

Vantrok - historické označení pro dřevěné koryto používané pro kratší náhony, v minulosti především k vodním kolům. V Čechách se mu říkalo též rýna.

Česle - někdy zvané zbraně ▫ sloužily k zachycování lehčích nečistot plujících po hladině nebo unášených pod hladinou. Jednalo se především o spadané listí a úlomky větví. Podle uspořádání, velikosti zachycovaných nečistot a provedení se dělily na hrubé a jemné.

Mlýnské kolo s korečky - činnost vodních kol byla provázena zvláštním čvachtavým, přerušovaným zvukem, ale ten ve mlýně nebylo slyšet. Ve třetím podlaží byly na žabeňském mlýně signalizační zvonky, které dávaly znamení, že některý stroj běží na prázdno. A protože tyto zvonky měly různou výšku tónu, bylo lze bezpečně rozeznat, který stroj běží.

Násypný koš - býval pevně uchycen v rámu nad lubem a sypalo se do něj nakropené zrno. Někdy v něm bývala destička, od níž vedl provázek ke zvonku. Když došlo zrno v koši, destička se uvolnila, zvoneček spadl a zazvoněním upozornil mlynáře, že je čas nasypat další dávku.

Korčák - kmitající skloněné dno násypného koše, zavěšené na kožených pásech. Jeho sklonem se řídilo množství zrna, které se mělo vsypat mezi kameny. Do pohybu jej uváděl rejholec (tyčka z jeřabiny), klouzající po vačce nebo výstupcích obruče v oku kamene a přitlačovaný přes provázek pružinkou (z mladého dubu či jasanu).

Tancmajstr - vačka způsobující kmitání a otřásání korčáku. Její funkci mohla nahradit i železná obruč s vnitřními výstupky vsazená do otvoru (oka).

Mlýnské složení - tvořily jej oba mlecí kameny, běhoun a ležák, uložené pod dřevěným krytem, zvaným „lub“. Po vymletí část mouky zůstala v lubu.

Kameny - musely mít určitou drsnost a pórovitost. Bylo pravidlem, že se k mletí společně používaly kameny rozdílné drsnosti a pórovitosti, ale stejného druhu, přičemž horní měl být tvrdší. Dva úplně stejné kameny nedávaly nikdy dobrou mouku. Praxe bývala taková, že se nový kámen osadil jako běhoun, a když se asi za dva roky omlel na výšku pouhých 25 cm, nadsádroval se či nadbetonoval na 30 cm a mlelo se s ním, dokud z něj neubylo ještě 5 cm. Protože běhoun podle předpisů nesměl být tenčí než 20 cm, použil se jako spodek a na jeho místo se dal kámen nový. Ve funkci spodku sloužil starý kámen tak dlouho, až se opotřeboval na pouhých 14 centimetrů. Pak se již musel vyřadit. Ne však vždy, mohl totiž

posloužit jako základ pro jahelku nebo se z něj otesal malý kámen pro hospodářský šrotovník.

Běhoun - horní otáčející se mlýnský kámen míval průměr 62 až 85 cm a byl 46 až 60 cm vysoký, aby měl dostatečnou váhu. Byl vždy stažen obručemi nebo pruty z břízy (leštinami), aby se neroztrhl a nepraskl. Používal se tak dlouho, dokud se neopotřeboval na velikost 25 cm. Uprostřed kamene bylo oko (kruhový otvor) o průměru asi 18 cm, vyhloubení pro kypřici a na obvodu se nacházely prohlubně na zdvihání kamene. Zevnitř byl posazený na kypřici (železí), pro kterou byly v kameni zádlaby. Spodní mlecí plocha kamene byla opatřena vykřesanými drážkami – řemýži. Ty zajišťovaly pohyb měliva od středu kamene k jeho okraji, jeho dobré rozložení po ploše a větrání. Produkty se v nich i ochlazovaly.

Spodek (ležák) - spodní, neotáčející se mlecí kámen měl většinou stejný průměr jako běhoun. Obruče potřeba nebyly a měřil jen 30 cm. (složení podle německého vzoru jej používaly větší) Uprostřed kamene byl čtvercový otvor asi 20 x 20 cm pro kuželici. Uvnitř tohoto kamene byla dvoudílná dřevěná kuželice ve funkci radiálního ložiska, jež zachycovala sílu od pohonu, působící na kladnici. Kuželice se mazala syrovým lojem a shora byla krytá proti nečistotám. Spodní kámen byl taktéž opatřen vykřesanými drážkami.

Lub - kruhová dřevěná skříň sloužící jako kryt mlecích kamenů. Lub měl tvar nízkého dřevěného válce s kruhovým otvorem ve víku, kterým se melivo sypalo mezi kameny. Zhotovoval ho buď bednář nebo stolař. Bednářský lub byl lehčí, ale stolařský trvanlivější. Celý lub stál na vyvýšené podlaze, která byla nesena trámovou konstrukcí, zvanou hranice. V lubu vždy zůstávalo po vymletí něco málo mouky v prostoru mezi kameny a krytem, i když zdánlivě všechna mouka byla semleta. Tato hrstka zůstávala mlynáři. Odtud pramení úsloví mít něco za lubem.

Křesání kamenů - bylo prováděno pomocí speciálních křesadel z dobře kalené oceli. Těmto křesadlům se říkalo oškrdy a bývala upevněna na krátkém topůrku. Křesání se provádělo s ochrannými brýlemi, které měly místo skla pevnou a hustou drátěnou síťku. Sklo bylo pro tento účel nevhodné, jelikož střepiny na něm brzy nadělaly spoustu vrypů, čímž pak ztratilo svou průhlednost.

Oškrdy - křesadlo z dobře kalené oceli, které bývalo upevněno na krátkém topůrku.

Vřeteno - svislý kovaný železný hřídel. Byl uložen v kluzném patním radiálně-axiálním ložisku nacházejícím se dole na kobylici, v kuželici spodního kamene a někdy i v ložisku u násypného koše. Horní i dolní konec byl válcovitý, v místě kladnice a vačky měl čtvercový průřez, zatímco při průchodu kypřicí byl jehlancovitý. Spodní část otáčející se v ložisku byla kalená.

Moučnice - dřevěná skříň, na průčelí většinou bohatě ornamentálně zdobená, zachycující hladkou mouku.

Pytlík - roura z bavlněné tkaniny (ovčí vlny), jíž se sypal mletý produkt z lubu a přes jejíž stěny se nejjemnější mouka vysévala do prostoru moučnice. Pytlík byl napínán pružinkou (destička z jasanu).

Pytlovačka (pružinka) - dřevěná (jasanová) vidlice zajišťující kmitavý pohyb střední části pytlíku.

Cévník - (malý pastorek s šesti až osmi zuby), pevně uchycený k vřetenu a roztáčený od palečného kola. Mezi dvěma dřevěnými bočnicemi byly kovové nebo dřevěné tyčky nahrazující zuby, nazývané cévy .

Vačka a odrážka - železná vačka se třemi vrcholy. Po ní klouzala odrážka (destička z mladé jarní větve jeřabiny), která uváděla do kmitavého pohybu vysévací mechanizmus - hasačert.

Palec - dřevěný výměnný zub palečného korunového převodového ozubeného kola (dubový, habrový, akátový, dřínový, jasanový nebo ze silnějších smrkových větví).

Palečné kolo - velké dřevěné kolo (dub, borovice) opatřené palci (součást převodu do rychla). Pokud bylo vodní kolo menšího průměru, používal se převod podle vyobrazení. U větších kol nad 6 metrů s pomalým chodem by nebylo dosaženo potřebných otáček, a tak se používala předlohová hřídel. Ta mohla být buď vodorovná, zvaná vystrák, případně i svislá, které se říkalo hever. Svislá předloha umožňovala pohon dvou složení současně od jednoho vodního kola. Vystráky se pro stejný účel musely použít dva. Pokud byl mlýn bez předlohy, musel mít tolik vodních kol, kolik měl složení.

Val - dřevěný (dubový, borový, olšový) hřídel vodního kola procházející stěnou na návodní stranu mlýna. Do zdi pod otvor, kudy hřídel procházel, se jako obětina při stavbě zazdila zlatá mince, aby se hřídel nelámal. Nejvyšší kvality dosahoval hřídel z dubu „zeleňáku“, který v zimě neopadává. Používal se vždy kmen stromu rostoucího na mýtině, který nemusel v růstu soupeřit s ostatními a jeho pomalu rostlé dřevo bylo husté. Otesaný kmen se musel zakopat a nechat uležet přibližně 30 let, aby se nekroutil. Otec tak zakopával náhradní val pro syna.

Zhlaví - kulatý (litinový) čep přecházející ve dřevu na čtyřhran usazený ve valu, případně opatřený ještě křídly. Val byl v daném místě na několika místech naříznut a svěrně stažen obručemi. Obruče byly naraženy na mírně kuželovitý povrch valu. Čep se otáčel v kluzném dřevěném ložisku (z dubového suku). Ložisko bylo „mazáno“ vodou.

Kobylice - trám držící náraz (axiální ložisko vřetene), který bylo možno zdvihat lehčidlem (šroub) a tak axiálním posuvem vřetene měnit tlak na zrno mezi mlecími kameny.

Hasačert - vysévací mechanismus. Jednalo se o váleček, který kmital kolem své osy a rozváděl pohyb od odrážky na pytlovačku a přes drktačku

(táhlo) vedoucí za moučnicí na žejbro. Vůle celého mechanismu byla vymezena pružinkou (tenkým prkénkem jasanu) u žejbra. Síla pružinky, a tedy i chod celého vysévání se dal regulovat přes provázek navíjený na hřídelku zajištěnou rohatkou. Systém se používal od přelomu 15. a 16. století. Tento mechanizmus vydával klapavý a hrkavý zvuk, proto se říkalo, že mlýn klape (nemá to nic společného s dopadem vody na vodní kolo), menším mlýnům se říkávalo klepáče.

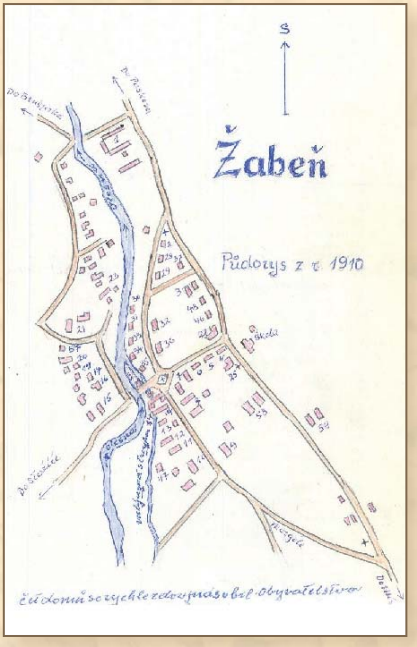
Žejbro - podlouhlý rámeček se sítem, který byl drkačkou uváděn do kmitavého pohybu. Dopadaly na něj produkty, které prošly pytlíkem. Dolů propadala krupice a hrubé mouky, zatímco nejhrubší produkty po sítě sklouzávaly do postranní šrotové truhly.

Moučná truhla - truhla na hrubou mouku. Za ní v zákrytu stála šrotová truhla, kam šel výpad ze žejbra.

Transmise - poháněná hřídel, která byla usazena v ložiskách a na které bylo několik řemenic. Tyto (hnací) řemenice přenášely přes plochý řemen sílu na (hnané) řemenice u jednotlivých strojů ve mlýně.

Z historie obce Žabeň

Žabeň leží v Moravskoslezském kraji na levém břehu řeky Ostravice a na obou březích řeky Olešné ve výšce 266 m. n. m. Na severu od Žabně se nachází Paskov, kam Žabeň ve středověku vrchnostensky příslušela a kam byla též přifařena. Na jihu Žabeň sousedí se Sviadnovem a na západě se Staříčem. Na východě dělí řeka Ostravice katastr Žabně od Lískovce. Tok Ostravice nebýval v minulosti jen hranicí mezi těmito dvěma obcemi, ale ještě v nedávné minulosti byl hranicí mezi Místeckým a Frýdeckým okresem. Po mnoha staletí býval zemskou hranicí mezi Slezskem a Moravou. Byly však i doby, kdy tok Ostravice byl i hranicí státní. Není proto divu, že při neustálé změně řečiště Ostravice, která je velmi dravou řekou a často měnila svůj tok, docházelo v minulosti k četným a vážným sporům o tento předěl, který Ostravice nemohla přesně určovat. V poslední době však již odchylky toku Ostravice mají jen místní význam. Žabeň, v dřívějších dobách též zvaná Žabno nebo Žabna, se poprvé vyskytuje v písemnostech kolem roku 1460, ale je víc než pravdě-

podobné, že tato obec je mnohem staršího data a že je totožná s obcí Parvum Zwenser citovanou v r. 1389 jako součást paskovského panství (jméno Zwenser bylo kdysi pojmenováním obce Sviadnova). Žabní prochází několik cest, z nichž největšího významu má cesta severojižní, která vede z Ostravy do Místku a pak dále do Beskyd. Mimo to ze Žabně vedou polní cesty do Staříče a do Oprechtic. Jedna polní cesta kdysi vedla též do Lískovce, dnes je však již úplně zapomenuta. Přes řeku Ostravici býval směrem k Lískovci pouze brod. Řeka Olešná byla v Žabni překlenuta třemi lávkami, z nichž lávka vedle mlýna byla železná, zatímco druhé dvě byly dřevěné. V roce 1807 bylo v Žabni 50 domů, do roku 1910 pak bylo přistaveno 12 domů. Domy z období do roku 1910 byly již většinou zděné, kryté tvrdou krytinou nebo dehtovanou lepenkou. V roce 1807 bylo v Žabni 259 obyvatel, v roce 1816 jen 248 obyvatel, v roce 1836 stoupl počet obyvatel na 339, v roce 1890 na 404 a v roce 1900 na 456. Pak nastala v přírůstku obyvatel dlouhodobá stagnace. V roce 1910 bylo sice napočítáno 456 obyvatel, ale do tohoto počtu byli zahrnuti i zaměstnanci zeměvrtného závodu, který právě v tu dobu prováděl geologický průzkum za účelem hledání uhelných ložisek. Počet obyvatel se pak nezvyšoval až do roku 1930. Přestože Žabeň ležela v průmyslové oblasti a obyvatelstvo v sousedních obcích rychle nabývalo na početnosti, docházelo tam ve třicátých letech k poklesu růstu počtu obyvatel, který se dá vysvětlit jedině byrokratizmem okresního hejtmanství v Místku, jež nechtělo povolit autobusovou linku, ač v sousedních obcích již tehdy byla běžnou. Hejtmanství to zdůvodňovalo tím, že by povolením linky mohlo poškodit státní dráhy. Přitom nejbližší nádraží se nacházelo ve čtyři kilometry vzdáleném Paskově či Lískovci , takže obavy, že by někdo k cestě ze Žabně do Místku nepoužil železnici, jsou směšné, jelikož do Místku je stejně daleko jako na nejbližší nádraží. Teprve ve čtyřicátých letech došlo k mírnému přírůstku obyvatel, zato počet domků se zdvojnásobil. Obyvatelstvo Žabně bylo původně výhradně české a takovým zůstalo, i když docházelo k jeho časté obměně. Mnoho obyvatel se odstěhovalo a přistěhovali se noví. Je to dobře patrné z různých záznamů, z kterých lze vyčíst, že všechny usedlosti za posledních 150 let změnily jména majitelů. Pouze žabeňský mlýn za celou dobu své existence nebyl nikdy prodán a zůstával až do roku 1964 rodinným majetkem. Obyvatelstvo Žabně bylo původně ryze zemědělské, ale postupem času docházelo ke změnám. Při zemědělské činnosti se též hodně tkalo, a to nejen pro domácí potřebu, ale i pro trh. Okolo roku 1910 byl v Žabni jeden kovář, jeden kolář, několik obuvníků, několik zedníků a krejčí. Stále větší a větší počet obyvatel získával práci v okolních továrnách, muži většinou ve válcovnách plechu v Lipině (Karlova huť), ve Vítkovických železárnách nebo v dolech. Ženy nacházely uplatnění hlavně v textilních továrnách v Místku. Mimo to byly v Žabni dva zájezdní hostince a později dva obchody a pekárna. Sedláků, kteří žili pouze ze zemědělství, bylo pět. Tak se stalo, že z původně zemědělské obce se stala Žabeň obcí dělnickou. Hodně bylo tzv. kovozemědělců, kteří kromě svého zaměstnání měli i kus pole, což se jim vyplatilo zejména v době krize (1930 - 1935), takže v Žabni bylo poměrně málo lidí, jež by byli úplně nezaměstnaní.

Seznam majitelů domů v Žabni

No	1930	lán	1830	jitra	1780
1	Dvůr				
2	Suder Josef				
3	Neusser Ludvík	1/4	Diekan Valentin		------
4	Fiják František		---------		------
5	Obecní		---------		------
6	Proroková Karla		---------		------
7	Tyleček Josef	1	Klega Franz	19	Klega Niklas
8	Haladěj Arnošt	1	Tipovský Franz	49	Tipúovský Wencel
9	Janáček Jan	1	Lednický Florian	30	Branich Thomas
10	Brož František	1	Mitzek Josef	28	Skowran Johann
11	Bednařík Florian		---------		------
12	Štefek Karel		Liesek Lorenz		Lysek Josef
13	Pohludka Viktor	1/2	Czernik Josef	1	Stiebor Matheus
14	Naiser Adolf		Nausar Georg	2	Nausar Jakob
15	Paluzga Arnošt	1	Kleczka Josef	32	Kleczka Georg
16	Chlebovský Alois	1	Klega Johann	14	Marek Matheus
17	Hranický Antonín	1/2	Witasek Frantz	2	Witaschek Johann
18	Böhm Jan		--------		------
19	Lička Antonín	1/2	Wisotzký Lorenz	3	Wisotszky Melchior
20	Klega František	1/2	Naussar Carl	2	Peschat Johann
21	Chlebovský Frant.	1	Chlebovský Petr	30	Mutina Johann
22	Stacha Ludvík	1/2	Philipp Franz		Bietiak Niklas
23	Hranický Karel	1/2	Hranický Nikolaus	1	Branich Johann
24	Holuša Karel	1/2	Friedetzky Franz		Friedetzky Andreas
25	Tyleček Josef	1/2	Kleczka Andreas	2	Hawlik Wenzel
26	Kolář Alois		Mattadey Ant		------
27	Kott Antonín		--------		------
28	Typovský Frant.		Tipovský Valentin		------
29	Neusser Ludvík	1/4	Lichota Antonín	1	Lichota Jakob
30	Prokop Jan	1/2	Czernik Franz	1	Koneczny Jakob

31	Blahut František		--------	------
32	Konečná Marie	1/2	Kubla Josef	Honusz Andreas
33	Konečný Ludvík	1/2	Jaworek Josef	Tipovský Franz
34	Rejnoch František	1/2	Regnoch Wenzel	Welky Simon
35	Tománek Antonín		--------	------
36	Tomek Jan		--------	------
37	Neusser Ludvík		--------	------
38	Chvostek Bohumil		--------	------
39	Blahutová Marie		Honusz Thomas	------
40	Tumlíř Antonín		Klega Franz	------
41	Pohludka Alois		--------	------
42	Doležílek Alois	1/4	Welký Johann	------
43	Valenta Rudolf		--------	------
44	Fridrišek Frant.		Czernik Johann	------
45	Typovský Karel		--------	------
46	Kostelecký Petr		--------	------
47	Poddaný Florian		--------	------
48	Šomek Karel		--------	------
49	Lukšík Josef		Palitza Nikolaus	------
50	Mikulenka Jaroslav		--------	------
51	Klaga Ludvík		--------	------
52	Zahradník Jan		--------	------
53	Procházka František		--------	------
54	Tyleček Josef			
55	Klečková Aloisie			
56	Naiser Adolf			
57	Chlebovský František			
58	Ryba Josef			
59	Peterková Karolina			
60	Laník Rudolf			
61	Černík Frant.			
62	Škola			

Jak je vidno z uvedeného přehledu majitelů domů, bylo v Žabni kromě velkostatku asi 6 tzv. celoláníků, kteří měli výměru pozemků okolo 20 hektarů a větší. Největší bylo fojtství. Pozemky paskovského velkostatku tvořily asi 1/3 celého žabeňského katastru. Výměry pozemků u jednotlivých usedlostí nebyly stálé, části pozemku byly odprodávány a zase dokupovány, zejména tak tomu bylo po roce 1848. Do té doby byla celistvost statku dosti přísně zachovávána. Statek dědil zpravidla prvorozený syn a ostatní sourozenci dostali podíly na penězích, takže do roku 1848 nedocházelo k rozdrobování zemědělské půdy.

Rybníky

Půda žabeňského katastru na pravém břehu Olešné měla až na malé výjimky formu tzv. kamence, tedy naplaveniny řeky Ostravice. Na levém břehu Olešné byla těžká zem označována jako „slín“. Žabeň byla obec uprostřed rozsáhlých rybníků, které se táhly od Sviadnova přes Žabeň a Paskov až do Hrabové. Tyto rybníky byly počínaje 18. stoletím postupně a soustavně likvidovány, takže nyní je v okolí Žabně jen několik menších louží, kterým jen stěží můžeme říkat rybníky. Jistě v okolí muselo být spousta žab a není pochyb o tom, že právě žáby daly obci své jméno. Jeden z malých rybníků, který přežil své velké sousedy a dochoval se až do dnešních dnů. I když dnešní Žabeň nemá tolik žab, jak tomu bývalo v minulosti, je jich tu přeci jen dostatek, aby uživily rodinku čápů, kteří tu našli svůj domov odnepaměti a každým rokem tu vychovávají svá mláďata. Je však jen otázkou času, kdy pokračující industrializace tyto krásné ptáky z našeho kraje zapudí. Čapí hnízdo se také vždycky nacházelo na nějakém suchém stromě, obvykle na topolu, v sousedství hostince č. 3, který proto byl po dlouhou dobu pojmenován jako „Hostinec U Čápů“. Toto hnízdo si pak čápi několik let stavili asi 100 metrů od mlýna. V posledních letech našli čápi své útočiště v okolí žabeňského dvora.

Vznik žabeňského mlýna

O založení mlýna se nedochovaly žádné listiny. Pokud budeme pátrat v historii, dočteme se v pramenech (ve fulneckém archivu), že v paskovském panství z roku 1650, kam Žabeň vrchnostensky patřila a které za nezletilého syna Jana Františka z Vrbna spravovala vdova po Václavu Bruntálském z Vrbna Eliška Polexina, hrabinka z Vrbna, se nacházely pouze dva mlýny.

Jeden mlýn stál v Paskově u brodu přes Ostravici do Řepišť - toto místo bylo nazýváno „Drinopol“ - a druhý ve Velké Hrabové. O žabeňském mlýnu tam není žádná zmínka.

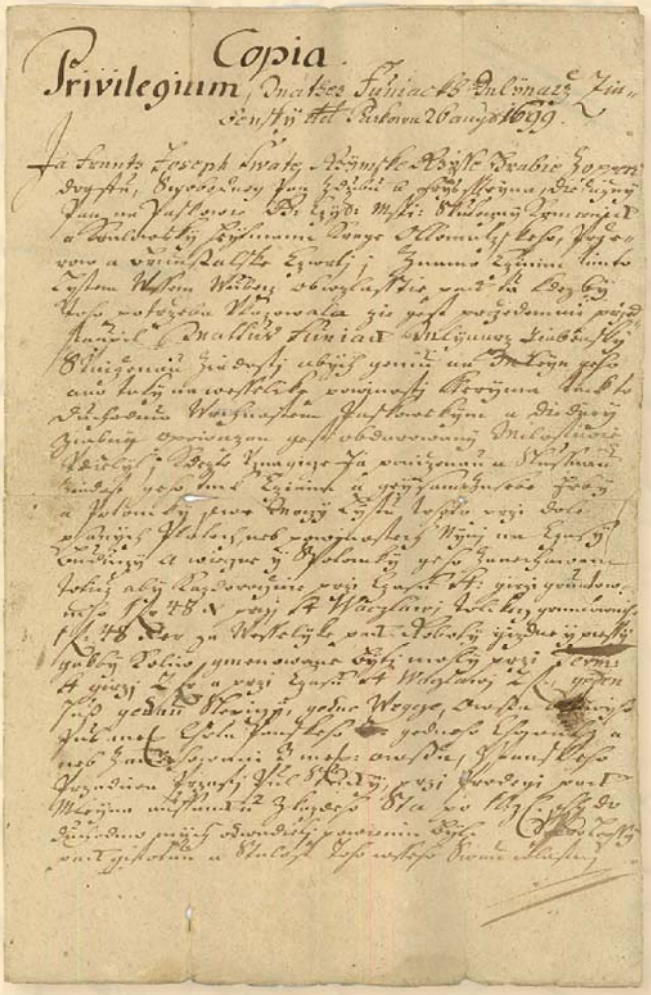
Vrbnům se zřejmě paskovské panství příliš nezamlouvalo, protože v roce 1690 dochází k jeho prodeji se vším příslušenstvím za 63 000 zlatých hraběti Bedřichu (Frydrichu) z Oppersdorfu, svobodnému pánu na Aichu a Friedstejně, pánu na Hodoníně. Oppersdorfové byli stará šlechtická rodina. Josef, hrabě z Oppersdorfu, byl bezdětný. Aby po sobě zanechal nějakou trvalou památku, rozparceloval jeden dvůr a na jeho místě roku 1699 založil obec, kterou nazval svým jménem „Oppersdorf“, nynější Oprechtice. Tato obec byla lidově nazývána „Obrštof“. Mimo to František Josef město Paskov i některé občany několikrát obdaroval a udělil jim některá privilegia. Tím si Oppersdorfové zajistili poměrnou spokojenost svých poddaných, takže tu nedocházelo k žádným projevům nespokojenosti. Jak bylo později zjištěno při projednávání pozůstalosti, byla tato určitá benevolence vykoupena újmou na jeho vlastním majetku, kromě dluhů totiž po sobě nic nezanechal. Jedním z těch, komu Oppersdorfové udělili privilegium, byl též žabeňský mlynář Matouš Fuňák, který požádal paskovskou vrchnost, aby mu byla zaměněna robota za peněžité a naturální dávky, což mu bylo Františkem Josefem, hrabětem z Opperdorfu, 28. 8. 1699 privilegiem povoleno.

Pokud jsou tedy tyto údaje úplné, je nutné klást počátek žabeňského mlýna někdy za rok 1650. V roce 1699 již žabeňský mlýn prokazatelně existoval, a jak dokazuje obsah privilegia, existoval již nějakou dobu, jinak by text sepsaný při založení mlýna musel mít jiné znění. Z uvedeného vyplývá, že založení žabeňského mlýna bude někde uprostřed těchto letopočtů, tzn. mezi lety 1650 a 1699. Proto lze mít za to, že žabeňský mlýn vznikl okolo roku 1670.

Historie Naiserova mlýna v Žabni

Matouš Fuňák, první známý žabeňský mlynář, o němž se dochovala písemná zpráva a jehož dědici byla rodina Naiserů v Žabni, požádal tehdejšího paskovského pána, aby mu byla povinnost roboty zaměněna za peněžité, případně naturální dávky, v čemž mu bylo dne 26. 8. 1699 vyhověno. Dochovala se o tom řada listin psaných starobylým písmem, které jsou pro oko nezkušené v této činnosti těžko čitelné. Jeden exemplář je uložen v místeckém archivu. Nejnovější a nejlépe čitelný opis pořízený roku 1802 je úředně ověřen syndikem města Moravské Ostravy. Všechny opisy se téměř doslovně shodují. Původně byl zápis pořízen na zámku v Paskově, ale originál byl pravděpodobně roku 1882 spolu s celým archivem na pozemku zvaném „Volárna“ v Paskově spálen.

Tímto vandalským činem se zavřela opona nad minulostí Paskova, a to, co dnes známe, pochází z různých archivů ze sousedství a z okolí, zejména pak ze zámku Fulneku. Podobně bylo naloženo i s archivem frýdeckého panství, který měl pro arcivévodské majitele Frýdku jednu neodpustitelnou chybu, která spočívala v tom, že byl psán v českém jazyce. Všechny opisy privilegia Matouše Fuňáka se dobře zachovaly a jejich text je český.

Obr. 4 Kopie privilegia Matouše Fuňáka

Níže uvedený text je doslovné znění opisu z roku 1802, pouze nečitelné pasáže byly doplněny ze starších opisů. Text lze přeložit asi takto:

Já, Franc Josef Svaté Říše římské, hrabě z Oppersdorfu, svobodný Pan na Paskově jeho Císařské a Královské Milosti Skutečný komorní, a Kralovský Hejtman Kraje Olomouckého, Přerovské a Bruntálské čtvrti. Známo činim tímto listem všem, vůbec obzvláštně pak tu když by toho potřeba ukazovala, že jest přede mne předstoupil Matuss Funiak, Mlynář Žabeňský z uníženou žádostí, abych jemu na mlýn jeho a také na všeliké povinnosti, který má tak do důchodu vrchnostem Paskovským a dědině Žabni opovázán jest obdarování milostivě udělil, kdežto uznajíce já poníženou, a slušnou žádost jeho, tak činím a jej sám za sebe, erby a potomky své mocí listu tohoto při dole psaných platech, neb povinnostech nyní na časy budoucí a věčné potomky jeho zanechávám, totiž aby každoročně při času Svatého Jiří Gruntovního jeden Rýnský 48 Kr. a při Svatém Václavu taktéž gruntovního jeden Rýnský 48 Kr., za všeliké pak roboty jízdné a pěší jakkoliv by se jmenovat mohly, při termínu Svatého Jiří dva Rýnské a při času svatého Václava též dva Rýnský. Jednu hus, jednu slepici, jedno vejce, ovsa osevního půl míry. Chrta panského

jednoho chovati, a neb za nechovaný trží míru ovsa, z panského předíva půl stuky při prodeji pak mlýna Aussanku u každého sta po desíti zlatých do důchodu mých odvádět povinen byl, pro lepší pak jistotu a stálost toho všeho svou vlastní rukou tento list jsem podepsal a pečeti přirozenou vědomě potvrdit dal. Jenž se stalo na zámku Paskovském dne 28 srpna (Augusti) 1699.

Zmíněný opis je ověřen syndikem města Moravské Ostravy, kde se potvrzuje, že souhlasí s originálem. Ověření je psáno německy.

Výše uvedený text lze přeložit asi takto:
Potvrzuji tímto, že výše uvedený opis souhlasí slovo od slova s privilegiem, které bylo ve stejném znění zaneseno bývalým obročním Janem Josefem Rössnerem r. 1768 do urbáře, listu 24, zřízeného (uloženého?) u slavného vrchnostenského úřadu v Paskově.
Radnice města Moravské Ostravy, 14. říjen 1802
Pečeť Soudu moravskoostravského

Kašpar Hauke
právní úředník

Pečeť ostravského soudu je dobře zachovalá i čitelná a je na ní též dobře patrný znak města Moravské Ostravy.

Výše uvedené privilegium nebylo pouze prázdným kusem papíru, ale mělo pro další pokolení žabeňských mlynářů nesmírný význam, neboť znamenalo zproštění povinnosti roboty. Peněžité poplatky časem - po poklesu hodnoty peněz - nebyly velkou zátěží. Toto privilegium se stalo základem pozdějšího poměrného blahobytu mých předků, neboť rodina Naiserů se stala dědicem Matouše Fuňáka a užívala tohoto privilegia až do zrušení roboty, tzn. do roku 1848. Z výše uvedeného je zřejmé, že okolo roku 1699 byl Matouš Fuňák žabeňským mlynářem. To znamená, že v tu dobu již žabeňský mlýn existoval.

Není známo, zda byl Matouš Fuňák prvním žabeňským mlynářem ani zda žabeňský mlýn založili Fuňákové. Rovněž není známo, zda byl Matouš posledním Fuňákem na žabeňském mlýně nebo zda tam hospodařili ještě jeho synové.

Ústní tradicí se v rodině Naiserů dochovalo, že Naiserové se na žabeňský mlýn přiženili, ale to je jen ústní podání, skutečnost je trochu složitější. Podle ústního podání Fuňákův mlýn zdědila Fuňákova schovanka, která se provdala za Naisera, prapředka rodiny Naiserů. Odkud Naiserové do Žabně přišli, není známo. Podle domněnky udržované v rodině to snad bylo z Hrabové, kde rodina Naiserů vlastnila místní mlýn. Jde však pouze o dohad, který není podložen žádnými fakty.

Původ příjmení Naiser

Naiserové byli zřejmě přistěhovalci z okolí Nisy a své jméno dostali podle svého dřívějšího bydliště. Příjmení nebyla ještě ustálená a často se měnila, svou trvalou podobu dostala teprve za císaře Josefa II. Pro skutečnost, že příjmení Naiser bylo odvozeno od názvu řeky Nisy, svědčí mnoho okolností. Jednak je to dvojí kmen tohoto příjmení Neisser/Neusser, což odpovídá i německému názvu Nisy (Neisse/Neusse). Nechybí však ani příjmení odvozená přímo od kmene slova Nisa - Niesner. Toto příjmení se vyskytuje v severovýchodních Čechách, na severní Moravě a ve Slezsku, tedy v krajích, které měly dříve s Nisou čilý styk. Velmi četně se toto příjmení vyskytovalo hlavně na Novojičínsku. V lidové mluvě bývalo různě komoleno, nejčastěji se setkáme se jmény Najsar, nebo Najzar. Takto počeštěné příjmení se pak zanášelo i do matrik. Jelikož faráři byli často Němci nebo Poláci, zapisovali tato příjmení do matrik různě, nebývalo pak výjimkou, že jména sourozenců byla zanesena jinak. Bylo tomu tak i v rodině Naiserů, kde se setkáváme s různými variantami příjmení jako Neusser, Neisser, Najsar i Neysser. V posledních třech generacích se ustálil způsob psaní na Naiser.

Jakub Naiser

Jakub Naiser byl prvním Naiserem na žabeňském mlýně (*1709 †1789). V zemském Brněnském archivu je o tom uložený zápis, z kterého vyplývá, že Jakub Neusser byl roku 1755 jmenován dědičným mlynářem na žabeňském mlýně na řece Olešné. Zápis doslova zní následovně:

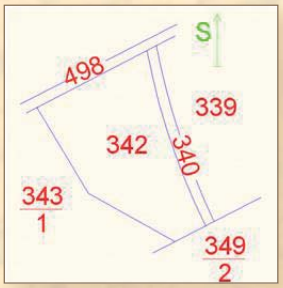
Roku 1755 jmenován po Pavlu Mynáři dědičný mlynář Jakub Neusser na žabenský mlýn. Mlýn má prý nestálou vodu na řece Olešné, mele jen při dešti na jeden chod. Mlýn je na obecním pozemku a roční činže z něho se platí vrchnosti paskovské 15 zlatých /jeden zlatý 30 grošů/ a výkrm jednoho prasete pro vrchnost /cena jeho 3 zlaté/. Mimo to drží mlynář žabenský rybník zvaný „Pod Příkopami“ na 3 kopy kapří násady /kopa kaprů 2-3kilových stojí 2-3 zlaté/.

Z výše uvedeného vyplývá, že Jakub N. se na žabeňský mlýn nepřiženil, ač to zápis přímo nevylučuje. Mlýn Matouše Fuňáka stával na řece Ostravici, a nikoli na Olešné, jak o tom mluví zápis u Jakuba N. Rovněž obsah privilegia Matouše Fuňáka vyznívá zcela jinak nežli povinnosti Jakuba Naisera zmiňované ve výše uvedeném zápise, a přece další dědicové Jakuba N. plnili své povinnosti podle privilegia Matouše Fuňáka. Dá se to vysvětlit pouze takto: Fuňákův mlýn stával na řece Ostravici na pozemku, který byl až do konce minulého století v držení rodiny Naiserů. Tento pozemek pak byl kolem roku 1880 vyměněn za kus zahrady patřící k domku č. 32. Původní parcely, na nichž stával Fuňákův mlýn, měly č. 340, č. 342 a č. 359. Dnes se na tom místě nachází z části orná půda a z části lesík (místo dřívějšího pastviště). Část pozemku - opuštěné koryto řeky Ostravice - je kamenec, tzn. neplodná půda, ale je tam také řada tůněk, které představují okraj bývalého řečiště řeky Ostravice.

Parcela č. 340 (pastvina) měla 185 sáhů
Parcela č. 342 (role) měla 1 291 sáhů
Celková výměra pozemku byla 1 476 sáhů.
(1 sáh = 3,5966 m)

Podle výše uvedeného výměru parcely č. 340 a č. 342 měl celý pozemek výměru něco málo přes půl hektaru. Pravděpodobně však plocha, na níž stával Fuňákův mlýn, byla větší. Byla uváděna 3 jitra (1 jitro = 0,575 ha), což by byl asi trojnásobek výše uvedených 2 parcel. Je více než pravděpodobné, že k Fuňákově mlýnu patřila kdysi i parcela 339, která v době odprodeje parcel 342 a 340 ještě byla součástí jeho pozemku.

Původní parcela, na níž stával Fuňákův mlýn, byla v sousedství parcely 340 a koncem 19. století byla Josefem Naiserem prodána statkáři Jurnovi.

Obr. 6a Situační plánek pozemku, na němž stával Fuňákův mlýn.

Obr. 6b Rodokmen prvních mlynářů

Mlýn na řece Ostravici s největší pravděpodobností zanikl asi v letech 1750 až 1760. Co způsobilo zkázu tohoto mlýna, není dost dobře známo. Byla to pravděpodobně nějaká živelní pohroma, asi povodeň. Řeka Ostravice je velmi dravou řekou, která v minulosti často měnila své koryto, a to až o 1/2 km, a při tom ničila vše, co jí stálo v cestě. Méně pravděpodobné je, že by existenci Fuňákova mlýna by ukončil požár, i když je známo, že ve mlýnech, kde bývalo vše ze dřeva, požáry často napáchaly mnoho škod. Po požáru by byl mlýn zřejmě obnoven, v tuto dobu totiž nebyla o dříví nouze. Je proto možné, že mlýn byl odnesen vodou a že Ostravice změnila své řečiště tak důkladně, že na obnovu mlýna pak již nebylo pomyšlení. Z výše uvedeného je naprosto zřejmé, že v Žabni v prvé polovině osmnáctého století existovaly dva mlýny, z nichž jeden na řece Ostravici a druhý uprostřed obce. Vznik tohoto druhého mlýna je těžké datovat, souvisí patrně se zakládáním žabeňských rybníků, k jejichž napájení sloužil mlýnský náhon jižně od mlýna. V Brněnských skriptech se píše, že mlýn má nestálou vodu a mele jen při dešti, a toto tvrzení není nijak přehnané, neboť Olešná v době sucha vysychala. Nejnižší stav vody býval právě v podzimních měsících, kdy bývalo nejvíce mletí. Teprve zřízením jezu v Hodoňovicích na řece Ostravici a prokopáním strouhy, která odváděla část vody z Ostravice do Olešné, se stala voda v Olešné stálou. Údržba tohoto jezu byla velmi nákladná a žabeňští mlynáři se na ní podíleli alikvotním dílem spolu s jinými zájemci, jako např. Lansdsbergovou továrnou v Místku a mlýnem ve Staříči a Paskově. Žabeňští mlynáři

rádi tento jez podporovali, jelikož jim z toho vznikal právní nárok na vodu z Ostravice. Tím bylo umožněno i rozšíření mlýna, který pak mohl mlít nepřetržitě a na více než jedno složení, jak tomu bylo dosud. Mlýn na řece Ostravici měl asi dostatek vody, ale pro jednotlivce bylo nesmírně obtížné tak nákladné vodní dílo udržovat. Mimo to mlýn ležel na samotě, asi 1 km od obce, není proto divu, že majitel mlýna po jeho zániku na jeho obnovu již nepomýšlel.

Z písemností, které se dochovaly v místeckém okresním archivu, se o Jakubovi N. nelze dozvědět nic bližšího. Přípis je adresován na Mariannu Neusserovou a začíná slovy: „Ich, Achatius Joann Nepomucensus Freyherr von Rebentisch...“ Snad i to stačí k dokreslení skutečnosti, která je známa z písemností a z ústního podání. Achác Jan, svobodný pán z Rebentischu, držel paskovské panství se svým otcem v době od r. 1733 do r. 1765. Výše uvedená listina je datována v r. 1760, tudíž potud vše souhlasí. Jakub Neusser byl jmenován dědičným mlynářem v Žabni od r. 1755, a to na mlýně na řece Olešné. Je pravděpodobné, že to byl mladý člověk a že se po převzetí žabeňského mlýna oženil.

Marianna Naiserová

Právě Marianna Naiserová byla pravděpodobně Fuňákovou schovankou, jak se tradovalo v rodině Naiserů, kde byla považována za dědičku Fuňákova mlýna, který se tak dostal do vlastnictví této rodiny. Tuto verzi je třeba opravit v tom směru, že Marianna patrně nedědila již celý Fuňákův mlýn, ale pouze to, co z něho ještě zůstalo, tzn. pozemek, na němž stával, a privilegium Matouše Fuňáka, které bylo dědičné. To pak donesla Jakubovi věnem na žabeňský mlýn na řece Olešné. Pak zřejmě u paskovské vrchnosti došlo k úřednímu jednání, na kterém bylo rozhodnuto, že se novému žabeňskému mlynáři Jakubovi Naiserovi přiznávají všechna práva i povinnosti obsažené v privilegiu Matouše Fuňáka.

O rodinném životě Jakuba N. neznáme další podrobnosti. Ví se, že vlastnil 3 jitra (asi 1 až 1/2 ha) rustikální, tzn. od domu neoddělitelné půdy (pravděpodobně to byl pozemek Fuňákova mlýna). Kromě zmínky v Brněnských skriptech z r. 1755 je ještě jeho jméno uvedeno v Josefinském katastru z r. 1788.

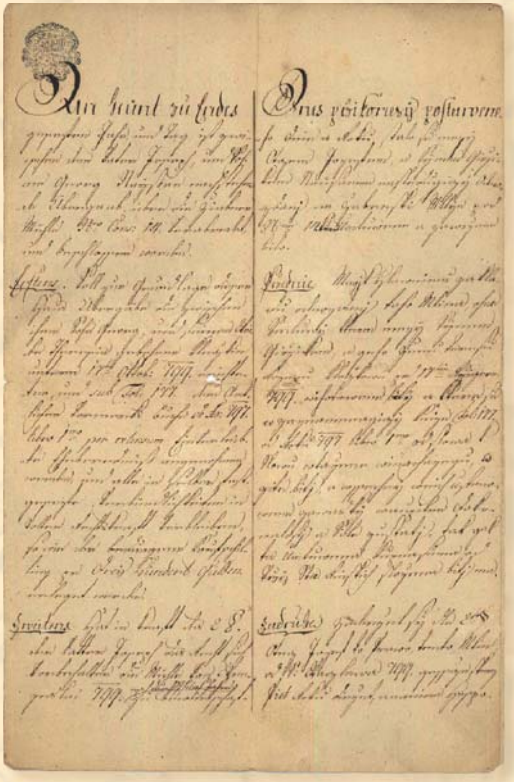
Josef Naiser

Josef Naiser zdědil žabeňský mlýn po Jakubovi, pravděpodobně jeho otci. Josef hospodařil na mlýně až do r. 1799, respektive r. 1800, kdy mlýn přenechal svému synu Jiříkovi. Josef pak žil až do 29. května 1809, kdy zemřel. Koho měl Josef za manželku, není známo, ale jeho rodina byla dosti početná. Víme o dvou synech a dceři, sourozenců tedy patrně bylo více, jejich jména se však nedochovala. Syn Jiří zdědil mlýn a syn Jan se někam přiženil, snad do Brušperku. Byl asi dosti zámožný, což se dá vyvodit z toho, že spolu se svým bratrem Jiřím pro svého otce Josefa založil Fundační listinu, a to byla v tu dobu velmi nákladná záležitost. Josefova dcera se vdala do dobrých majetkových poměrů na usedlost

č. 10 v Žabni, což bylo volenství (svobodnictví). Tento statek totiž nebyl zatížen robotou. Manželem Josefovy dcery byl Mitzek (snad Josef), který holdoval alkoholu a kromě zemědělství se zabýval také handlířstvím. Na sklonku života trpíval deliriem tremens, ve kterém na každé tyčce plotu vídal čerty. Když se jednou vracel z handlu, napíchal na každou tyčku plotu bankovky (snad aby tyto čerty usmířil). Míčkovi měli 4 dcery, jedna se provdala za Klečku do Staříče, druhá do Sviadnova. Ví se jen to, že tato dcera byla matkou Lančové ze Sviadnova. Jiná dcera se provdala za Bosáka do Paskova a jedna z dcer uzavřela manželství s rolníkem Žilkou v Ostravě. Žilkové jsou nyní velmi rozvětvená rodina a vědomí příbuznosti zůstalo na obou stranách až do dnešních dní, přičemž příbuzenský vztah byl časem ještě posílen dalšími sňatky. Když Žilkovi hospodařili na svém statku v Ostravě, byli stálými mleči v žebenském mlýně.

Jiří Naiser

Jiří Naiser, syn Josefův, se oženil v r. 1799 a vybral si za manželku Teresii, roz. Klečkovou, která pocházela z Brušperku. Dle rodinné tradice nepocházela ze sousedního statku v Žabni č. 15. S touto rodinou nikdy neměli příbuzenské vztahy. Při svatbě byla 17. října 1799 sepsána svatební smlouva, podle které otec Josef postupuje mlýn novomanželům Jiříkovi a Teresii s podmínkou, že mu složí v hotovosti 300 rýnských, a s tou výminkou, že otec Josef bude na mlýně hospodařit ještě dalších 5 let. Smlouva dále ustanovovala, že Jiřík může mlýn převzít do svého užívání ihned v případě, že otci složí v hotovosti dalších 100 rýnských. Tato smlouva se sice nedochovala, ale je na ni poukazováno v jiných písemnostech. Jiří Naiser využil možnosti převzít mlýn do užívání ihned za další splátku 100 rýnských, jak to požadoval jeho otec Josef, a tak byla sepsána smlouva, kterou Jiřík přejal mlýn do svého užívání. Tato smlouva se zachovala ve dvojjazyčném znění, německém a českém.

Smlouva vyjednání mezi otcem Josefem a synem Jiříkem Naiserem, které stanoví podmínky, za nichž otec Josef postupuje r. 1800 žabeňský mlýn svému synu Jiříkovi

Zde je její doslovné znění:

Am heut endes gesetzten Jahr und Tag ist zwischen Vater Joseph und Sohne Georg Nayssar nachstehende Übergab über Zianer Mühle No Const. 14 Verabredet und beschlossen worden.
Dnes prži konczy postaweneho dnie a roku stalo se mezy Otczem Josefem a Synem Giržikem Naüssarem nasledugicy Odewzdanj na Žabenski Mlin pod Nrem 14, které Umluwenne a zawržene bilo.
Erstens. Soll zur Grundlage dieser Haus Überlage die zwischen dem Sohn Georg und seinen Weibe Theresia geborgene Kleczkin unter 17ten Okt. 799 erichteten, und sub Fol.177. Am Amtlichen Vormerks Buche de Ao 797 libro 1 mo per extensum Eiverleibte Eheberednüss angenohmenwerden, und alle i selber festgestzte Verbündlichkeiten in voller Amskraft Verbleiben, so wie der bedungene Kaufshilling per drey Hundert Gulden erlegt werden.
Pržednie Magj k Hlawnimu zakladu odewzdanj toho Mlina ohne Smluwy ktere mezy Synem Giržikem a geho ženu Teresu Rozenu Kleczkowu pod 17tim Ržinem 799. wigotowene bily a ktere se w zaznamenagiczy Knize Pol. 177. od roku 797 libro 1mo od slowa k slowu wtažene winwchazegu w zite bitj, a wssechny wnich ustanowene zawasky waupilnedokonalostj a Sile zustatj, tak gak Umluwena Kupnasuma od Tržby sta Rynskich složena bitj ma.
Zweitens. Hat in Kraft das 8 der Vater Joseph das Recht sich Vorbehalten die Mühle Von S. Wenceslawi 799 noch fünf Jahre zu bewürschafften durch gütliches Übereinkommen zwischen Vater Sohn aber sich dahin abgefunden, dass der Sohn Georg ihm Vater Ein Hundert Gulden Rh zu zahlen hatwelche er auch mitlst über nahme Waisen Capitals per 100 fr. sogleich getigelt, wofür ihm der Vater die Mühle samt zugehörungen, gleich von Tage desgeschlossenen Vergleichs zu seinenvollen Eigenthum der gestalt übergibt dass Übernehmen das Recht mitselber nach belieben zu schalten walten eing eraumet worden.
Zadruhe zadržel sy dle 8 Otecz Josef to Prawo tento Mlin od S. Waczlawa 799. gesscže skerz Fiest Roku diržet, a na nim hospodaržit skerz dobrowolne Umluwenj mezy Otczem a Synem alle se takto porownaly, že syn iržik Otczovi GednoSto Rinskich zaplatit ma, ktere on taky skerz pržigmutj nasebe toho Syrtcžiho Kapitalu od 100 fr hnedt zaprawil zacoss gemu Otecz tento Mlin s prinaležegiczym pržidawkem hnedt od dnie toho zawzženeho porownanj k geho Aupilne Otdastnastj takto odewzdawa, že Pržígimatel to prawo mitj ma timto Mlinem podle Libostj wladnitj a užiwitj.
Dritens für die Abtrettung samt Mühlgeräthen ond Werkzeüge an den Sohn, behalt sich der Vater die ganze heürige Winterfrucht fechsner bevor und endlichen.
Zatržetj. Za tau Odstupenu wssechniho ku mlinu patržiciho nadraby, a nadženj swimu Synowj i zanechawa sobie Otecz ty czely Letossy zimy Aurody spola skliditj.
Viertens. Verbindet sich der Übernehmer alle Verbindlichkeiten die ihm jeweiligen Besitzer der Müle in Kraft des Priweilegij dtto 26ten August 1699 anklebenden in das Herrschaftliche

Rendtamtpünktlichzu Vollziehen, um alle wie immer Nahmen habende, Kirchen, Schul, Gemein Lasten, dann LandesGaben zu Prestieren.
Za Sstwerte. Zawazuge se ten Ugimatel wssechny Zawasky ktery k tomu pržedesslemu Obiwately toho Mlina w Syle tiech priwilegiky od dnie 26ho Serpnia 1699 priwtieleni do Wirchnostenskeho duchodu wipelnitj, a wssechny gak koliw Gmena magizy, Scholnj, Obecznj tiže a zemsky danie wikonawatj.
Urkund dessen nachstehende Fetigung.
Paskau den 13ten Dezemb. 1800.Ugisscženj toho nasledugiczy Podpis
w Paskowie dnie 13ho Prosinze 1800.

Johan Frh Viktorin
Verwalter

Voranstehender zwischendem Joseph Naissarund dessen Sohn Georg über die in Dorfe Žiabna sub No 14 situirte Mahlmühlegeschlossene Kaufs und respektive übergengsvetrag wind dem ganzen Inhalt nach hiermit amtlich begenehmiget, und ist übrigens diesses Instrument in das Herrschaft Paskauer Urkunden Vormerkbuch Lib. IIdo de Ano 1800 fol. 92 von Wort zu Wort Intabuliert, unddiese Realität dem Sone Georg Naisser samt appertimentein, Nutzungen und Giebigkeiten in dem Žiabner Grundbuch Lib. I. Ano 1797 Fo. 53 bücherlich zugeschreiben, and versichert worden

Amt Paskau am 31ten Dezember 1800
Pečeť paskovského úřadu /zničena/

Johann Frh Viktorin
... Grundbuchführer

Dodatek obsahuje úřední schválení této smlouvy a potvrzení o jejím zanesení do pozemkové knihy.

Jak je z výše uvedeného zřejmé, Jiří N. spolu se svou manželkou Teresií, rozenou Klečkovou, v prosinci r. 1800 žabeňský mlýn převzal do plného vlastnictví, a to za podmínek v zásadě určených privilegiem Matouše Fuňáka z r. 1699, kterými bylo stanoveno, aby svému otci Josefovi splatil požadovaný obnos, což mu jistě umožnilo slušné věno jeho manželky, bez něhož by sotva mohl všem svým povinnostem dostát.

Život Jiřího N. byl poznamenán napoleonskými válkami. V roce 1784 se stavěla (císařská) silnice směrem do Polska (Příbor – Místek – Těšín) a po této silnici se do kraje dostala četná vojska, která pro tamní občany neznamenala nic dobrého. R. 1797 tudy prošel mimo jiné Gondeův sbor (Gonder byl jedním z vůdců napoleonských vojsk) a ještě téhož roku také Suvorov. Na tato vojska zůstala v Žabni památka, neboť v armádě řádila epidemie a četní vojáci zemřeli. Byli pohřbeni na rozcestí u domu č. 10. Toto místo je dodnes označováno jako „Mozgole“ - Moskali, jak se tehdy Rusům říkalo.

Tuto dobu ve své knize F. L. Věk velmi výstižně popsal spisovatel Alois Jirásek. Postiženi byli nejenom příslušníci středních a nižších vrstev obyvatelstva, těžkosti s ní spjaté pocítila i šlechta, která byla odkázána na výnosy pocházející ze zemědělské činnosti. Cena pozemků klesala a byla velmi nízká. Kromě následků válek možná mělo

negativní vliv i zrušení nevolnictví, které r. 1781 nařídil císař Josef II. Obyvatelstvo opouštělo venkov a nacházelo obživu v průmyslu, který se právě začal rozvíjet. Jenom v našem kraji byla založena celá řada průmyslových podniků. Nejstarší tradici měl u nás průmysl textilní. Řemeslná výroba v textilním průmyslu se na přelomu 18. a 19. století měnila ve výrobu manufakturní, ta pak v tovární. Život v našem kraji nejsilněji ovlivnil nález a těžba uhlí, se kterou šel ruku v ruce železářský průmysl. Roku 1833 byly založeny železárny v blízké Lipině (Karlova huť). Zprvu to byla jen přidružená dílna huti v Bašce. První plech tam byl vyválcován až v r. 1853. Současně vznikaly i jiné závody, např. Třinecké železárny, mostárna v Ústroni, která byla později přemístěna do Lískovce, a pilnikárna v Českém Těšíně, později přestěhována do Frýdku.

Roku 1809 odkoupil paskovské panství po rodině Mitrovských Filip Ludvík, hrabě Saint Genois d'Annacourt, lidově zvaný Šanža. Po Mitrovských zůstala na paskovském panství památka v podobě osady Mitrovic, založené po roce 1779 (v tomto roce totiž získali Mitrovští paskovské panství) na místě rozparcelovaného dvora.

Rodina Saint Genoisů pocházela z Francie. Za Francouzké revoluce utekli a uchýlili se do Českých zemí. Filip Ludvík, který koupil paskovské panství r. 1809 za 600 000 zlatých, se rozhodl, že některé odlehlejší pozemky odprodá. Rozhodl se tak asi proto, že výnos z pozemků byl tehdy minimální a mimo to byly pravděpodobně zatíženy dluhy. Jiří Naiser, který tehdy udržoval velmi dobré vztahy s vrchnostenskými úředníky, u nichž požíval vážnosti, byl o zamýšleném prodeji pozemků vyrozuměn. Pochopil dosah a význam této příležitosti a část nabízených pozemků poměrně výhodně odkoupil. Jednalo se konkrétně o dva rybníky, a to Velký a Malý Olešník. Rybníkářství v tu dobu již nebylo rentabilní. Proto Jiří tyto rybníky přeměnil na ornou půdu a louky. Půda, která po dlouhý čas ležela ladem jako rybníky, odměnila svého majitele bohatou úrodou. Tyto pozemky se pak natrvalo staly důležitou hospodářskou základnou žabeňskému mlýnu. V majetku rodiny Naiserů zůstaly až do zestátnění.

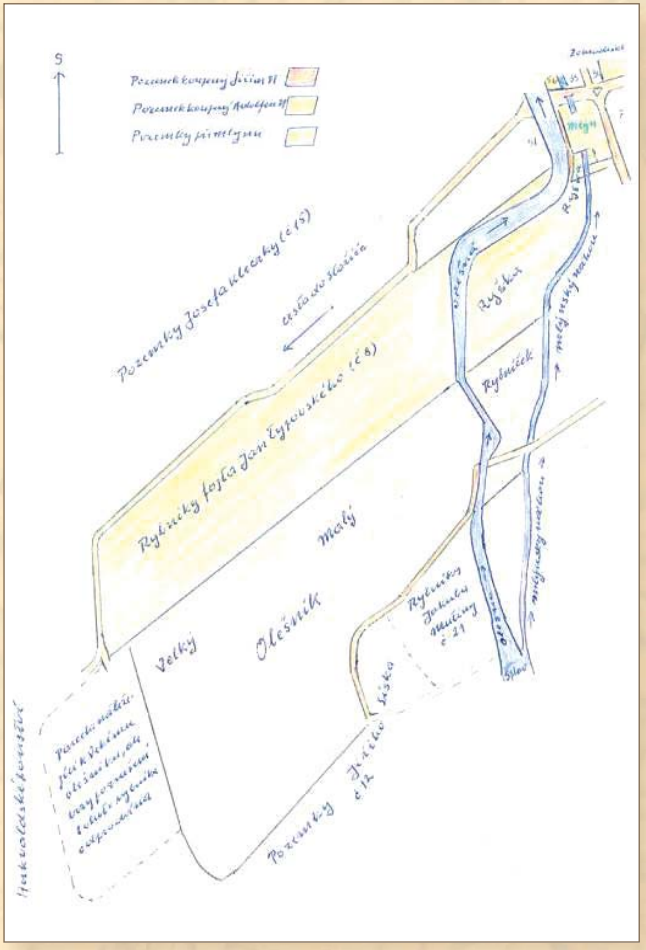
O koupi těchto pozemků se zachoval originál a také dva opisy kupní smlouvy z r. 1810 uzavřené mezi prodávajícím hrabětem Saint Genoisem a Jiříkem N. Smlouva je psána německy na papíře formátu 53 x 37,5 cm. Viz fotografie na obr. 8.

Obr. 8 Kupní smlouva kupujícího Jiřího Naisera a prodávajícího barona de Saint Genois - Nahoře je pečeť vrchnostenského úřadu v Paskově. Vpravo níže je pečeť Saint Genoisů.

Výše uvedená kupní smlouva se týká dvou rybníků, a to Velkého a Malého Olešníku, které paskovská vrchnost přenechala žabeňskému mlynáři Jiřímu Naiserovi za kupní cenu 4.150 zlatých a pravidelný roční poplatek 7 zlatých a 14 krejcarů. Rybníky měly celkovou výměru 13 516 čtverečních sáhů, tj. 4,86 hektarů (jeden čtvereční sáh = 3,5966 metrů čtverečních). V jednom z těchto rybníků byla násada a paskovská vrchnost si vyhrazuje vylovení této násady do konce roku (1810). Druhý rybník mohl kupitel ihned začít používat. Jinak byly tyto pozemky prosty jakýchkoli jiných povinností, leda že by na ně byly uvaleny daně vyššími institucemi. Polovinu kupní ceny měl kupitel zaplatit do konce ledna 1810. Druhou polovinu mohl kupitel splatit bezúročně do konce prosince 1810. Při pozdějším zaplacení byl kupitel povinen dlužnou sumu úrokovat 5 %. Rybníky z jedné strany sousedily s rybníky žabeňského rychtáře Jana Typovského a ze strany druhé s rybníky Jakuba Mutiny, přičemž velký rybník pak hraničil s pozemky Jiřího Líska a hukvaldského panství.

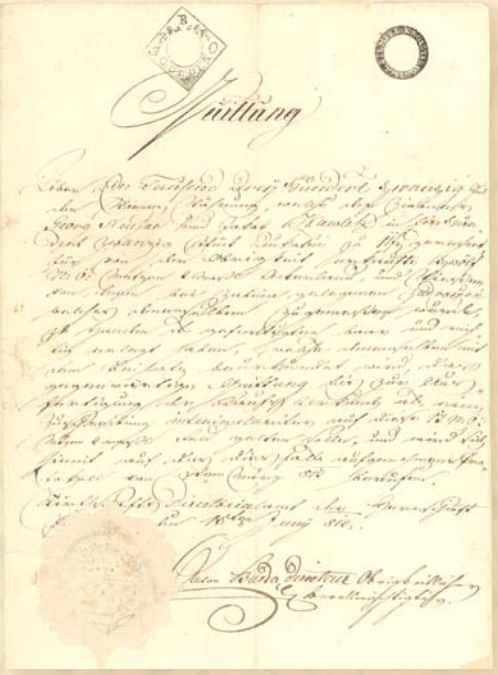
Dnešní situace je poněkud jiná, tyto pozemky náležející ke mlýnu nikde nesousedí s pozemky hukvaldského panství, jejich výměra však souhlasila, nebo snad ve skutečnosti je větší. Lze to vysvětlit tím, že časem patrně došlo k výměně, takže k Velkému Olešníku byla místo pozemků sousedících s hukvaldským panstvím přičleněna část pozemků Jiřího Líska. Naposled tento hraniční pruh pozemků vlastnil Jan Chlebovský z č. 21.

Obr. 9 Situační plánek malého a velkého olešníku

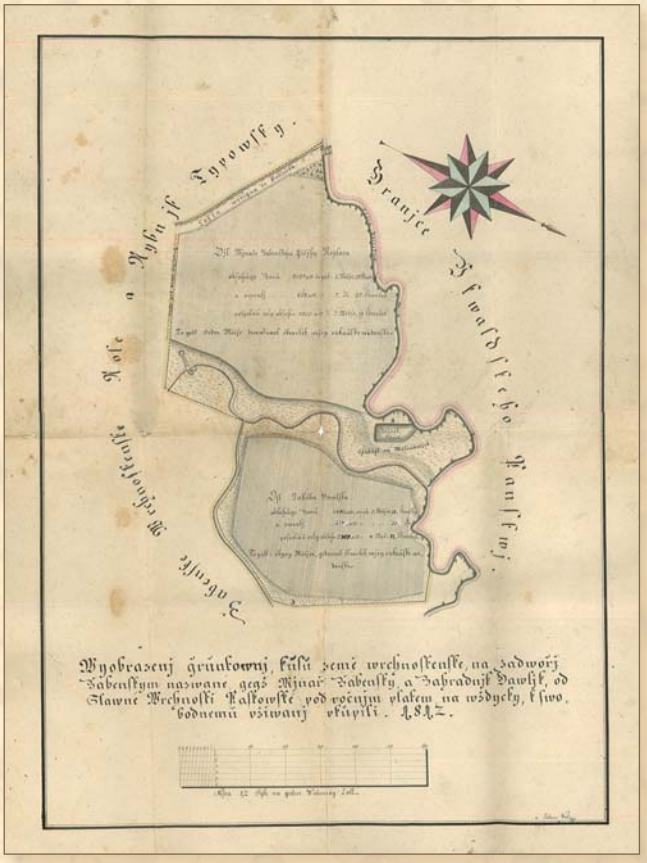
Na hranici tohoto pozemku byl patrný příkop (suchý, bez vody), který dále pokračoval severním směrem. O kus dále se pak tento příkop měnil v malý potůček s vodou. Byla to pravděpodobně strouha (respektive pozůstatky po ní), která měla zavlažovat tamní rybníky a byla napájena vodou z Olešné. Vypravovalo se též o tom, že

tam bylo kdysi staré řečiště Olešné. Je to docela možné, ale muselo to být ve velmi dávné minulosti, jelikož celé uspořádání obce Žabně vypovídá o tom, že Olešná přes Žabeň v místě nynějšího řečiště tekla již velmi dávno.
Výše uvedená koupě byla první tohoto druhu, kterou Jiří uskutečnil, ale zdaleka nebyla poslední, neboť již v roce 1912 koupil spolu s Jakubem Havlínem od paskovské vrchnosti pozemky označované jako Zádvoř.

Obr. 10 Kvitance koupě pozemků „Zádvoří“ s mapkou pozemku „Zádvoří“

Z výše uvedené kvitance je zřejmé, že se jednalo o pozemky na druhé straně řeky Olešné, tzn. na jejím levém břehu, naproti dvoru, odtud označení „Zádvoří“ nebo též „Zádvoří“. Koupená půda však představovala jen část těchto pozemků. Pokud jde o její bonitu, byly koupené pozemky dobré, ale trpěly tím, že byly vystaveny velké škodě se strany sousedů. Proto byly později pravnukem Jiřího Adolfem N. vyměněny za pozemky bývalého fojtství v sousedství Velkého a Malého Olešníku, které byly pro mlýn polohově výhodnější nežli Zádvoř. Jiří získal část

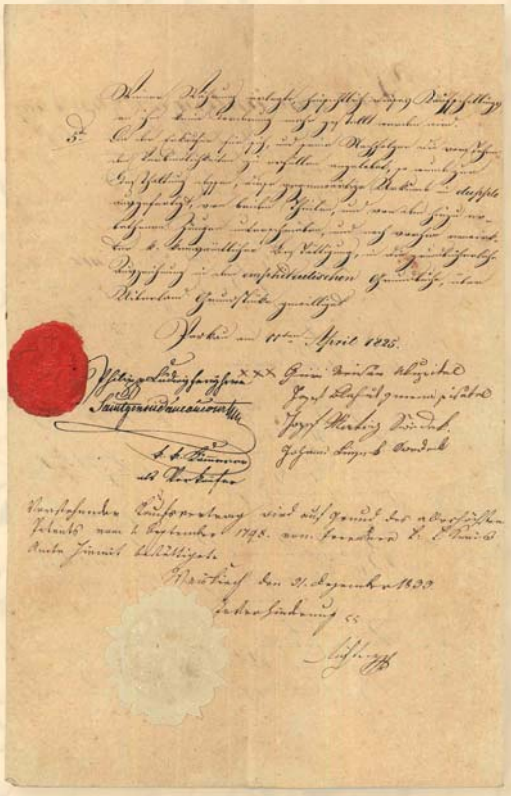

jihozápadní a Jakub Havlík část severovýchodní. Výměra dílu, který získal Jiří, byla 5 měřic a 31 čtvrtek orného pole a 1 měřice a 20 čtvrtek vývratí. Celková výměra pak činila 7 měřic a 19 čtvrtek, tj. asi 1 a 1/2 hektaru. Na západní straně byl ohraničen cestou do Brušperka, která již neexistuje, na severu pak „Starou Holenou“, což je potok v místě bývalého řečiště řeky Olešné. Je to pokračování onoho řečiště, které kdysi napájelo rybníky Velký a Malý Olešník. Na jihu byl tento pozemek ohraničen hukvaldským panstvím (Staříčským dvorem). Na východě pak tento pozemek souvisel s nově vykoupeným pozemkem Jakuba Havlíka.

V roce 1815 koupil Jiří Naiser hostinec Černý orel v Paskově i s tzv. realiemi, tzn. s rolemi, loukami a lesem ve výměře 18 jiter 980 čtverečních sáhů (asi přes 10 hektarů). Hostinec byl prodán v licitační dražbě za obnos 7 146 zlatých.

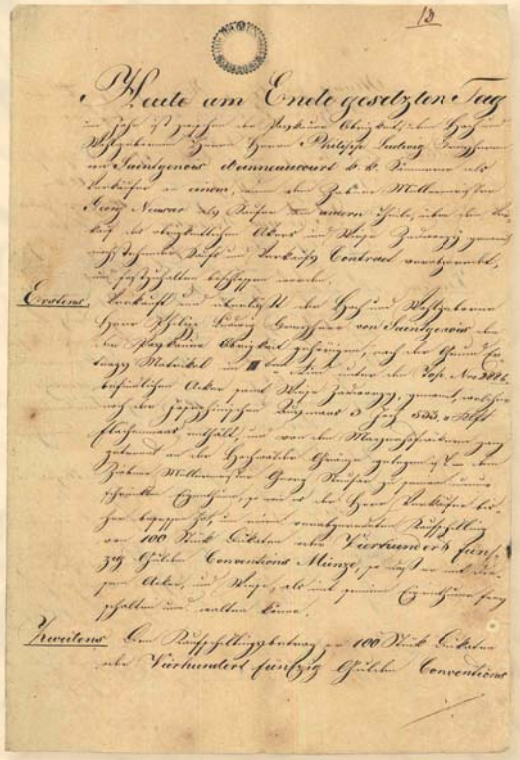
O koupi tohoto hostince se nezachovala žádná písemná zpráva ani vědomost v ústním podání. Jiří prodej uskutečnil asi proto, aby mohl vybavit svého syna Karla. Je též možné, že Jiří původně hostinec koupil pro něj. Je možné i to, že potřeboval peníze k dalšímu nákupu pozemků.

R. 1825 koupil Jiří N. v Žabni u řeky Ostravice pozemek, zvaný „Kamenec“. Je pravděpodobné, že tento kus pole byl tehdy vskutku kamenec, což bylo označení pro neplodnou půdu v opuštěném řečišti. Teprve po mnoha letech se z takové půdy mohla stát pastvina a nakonec i orná půda. Tento kus pole se udržel ve vlastnictví rodiny Naiserů až do padesátých let 20. století, kdy během jediné povodně toto pole bylo úplně zničeno, a jelikož Ostravice tehdy změnila své řečiště, nalézá se tento pozemek na slezském břehu řeky Ostravice, a to i pozemky, které byly od Ostravice ještě vzdálenější. Pozemek „Kamenec“ měl výměru 7 měřic, tj. asi 1 a půl hektaru. Tato kupní smlouva se zachovala a jako všechny tehdejší kupní smlouvy je psaná německy. Uvádím zde její fotokopii.

Obr. 11 Kupní smlouva pozemku zvaného „Kamenec“

Téhož dne uskutečňuje Jiřík N. ještě další koupi pozemků, tentokráte v sousedství již dříve pořízených pozemků zvaných Zádvoří a také nově koupené pozemky jsou takto nazývány. O této koupi se rovněž zachovala smlouva v německém jazyce.

Obr. 12 kupní listiny pozemků Zádvoř

Výše uvedené dvě koupě pozemků uskutečněné Jiřím N. byly pravděpodobně posledními, neboť o dalších koupích se již nedochovala žádná písemnost ani jiná zpráva. Pozemky Zádvoř byly velmi úrodné, ale zejména v pozdějších letech byly, jak již bylo řečeno, vystaveny velké škodě ze strany sousedů. Co se týče pozemku zvaného Kamenec, ten byl méně úrodný, ale zato měl tu výhodu, že byl mnohem sušší nežli ostatní pozemky náležející ke mlýnu, které byly vesměs bývalými rybníky. Úroda na tomto pozemku však byla často zničena povodněmi řeky Ostravice. Celková výměra „Kamence" je udávána na 1 joch, tj. asi 2/3 hektaru. Ve skutečnosti však byla výměra tohoto pozemku dvojnásobná. Dá se to vysvětlit tím, že v době koupě se Ostravice nacházela více na moravské straně, než tomu bylo později, a proto řečiště Ostravice do výměry tohoto pozemku nebylo počítáno. Pozemek Kamenec v době první republiky velmi nabyl na ceně, neboť byl zdrojem písku a štěrku, což bylo při rostoucí výstavbě velmi ceněno.

Celková výměra pozemků zakoupených Jiřím značně přesahovala 10 hektarů. To byla již slušná hospodářská základna, která mohla již sama o sobě uživit rodinu, takže Jiří již nebyl odkázán na výnos mlýna. Jiřík je v některých spisech označován jako Gärtner, tzn. zahradník. Tehdy byl takto označován majitel půdy ve výměře čtvrtláníka. Pojem čtvrtláník není přesný a mínil se jím zemědělec vlastnící půdu ve výměře 8–16 hektarů. Jako celoláníci byli označováni zemědělci s výměrou přes 20 hektarů, ale v některých obcích byly výměry nižší i vyšší a dosahovaly pak až 50 hektarů (např. ve Staré Bělé).

V lednu 1833 zakládá již stárnoucí Jiřík Naiser spolu se svým bratrem Janem fundaci pro svého zemřelého otce Josefa, dle jeho poslední vůle.

Proč byla tato poslední vůle Jiříkova otce Josefa splněna tak pozdě (Josef zemřel 1809) není zcela jasné, tuto fundaci patrně nebylo možno založit dříve než se ustálila inflační měna. Fundace byla založena na sklonku Jiříkova života. Jednání se protáhlo na dva roky a Jiří se již konečného schválení fundační listiny, která se zachovala, nedočkal. Níže uvádím fotokopii fundační listiny. Je psána v německém jazyce.

Obr. 13 Fundační listina pro Josefa Naisera dle jeho poslední vůle

Smysl uvedené fundační listiny je ten, že bratři Jiří a Jan Naiserovi složili obnos 30 zlatých, z jehož úroků měly být po věčné časy hrazeny výlohy na tichou mši svatou slouženou každoročně na den sv. Josefa a po dobu čtvrt roku měly být rovněž každý rok ve farním kostele za duši jejich zemřelého otce Josefa N. podle jeho poslední vůle prováděny společné modlitby.

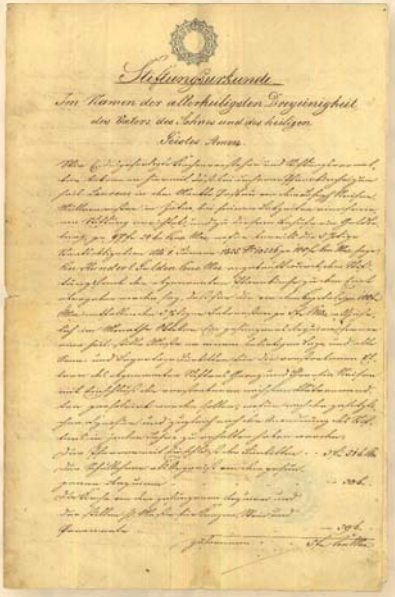
Výše uvedená fundace byla plněna až do druhé světové války, tj. do r. 1945 . Založení fundace, které Jiří provedl na sklonku života, bylo jeho posledním činem, o němž se zachovala písemná zpráva. Brzy nato, 9. února 1834 - zemřel (Hornung je archaický název února). Smrt, jejíž příčina není známa, jej zastihla v nepříliž pokročilém věku, pravděpodobně před šedesátým rokem života.

Jiří po sobě zanechal dosti četnou rodinu, jak vidno z jeho poslední vůle, která se sice nedochovala, ale je dosti podrobně citována v zápise o pozůstalostním řízen. Jako hlavní dědic tam byl označen jeho syn Josef, v době úmrtí otce ještě nezletilý (bylo mu 16 let), dále vdova Terezie, rozená Klečková, a dvě dcery, Terezie a Mariana. Mimoto je v ní kusá zmínka o Karlu N., z níž vyplývá, že Karel byl jeho syn. Neodkazuje mu však nic, dává mu pouze k doživotnímu používání rybník, který po Karlově smrti měl připadnout znovu ke mlýnu. Sestrám Josefovým zajistil Jiří na mlýně věno, pro každou z nich po 400 zlatých, a vdově (po Jiříkovi) Terezii 200 zlatých. Kromě toho je v poslední vůli ustanovení o hmotném vybavení dcer a výměnku určeném vdově. K a r e l byl pravděpodobně nejstarším ze sourozenců a v době Jiříkově smrti vlastnil usedlost č. 20 označovanou jako půllán, který měl tudíž k dispozici větší výměru než jeho otec Jiří. V době smrti svého otce byl již asi finančně vybaven.

V rodinných vzpomínkách žil údajně ve mlýně strýček „Kuba“, který by věkově mohl odpoví-

dat Jiříkovým dětem. Byl svobodným a měl být mdlejšího rozumu. Nelze očekávat, že by to byl Jiříkův syn, protože při jeho pečlivosti a důkladnosti by o něm v Jiříkově poslední vůli musela být alespoň nějaká zmínka. Pravděpodobně šlo o nějakého vzdáleného příbuzného, ale je možné, že tomu tak nebylo, neboť na venkově bývalo tehdy zvykem, že děti oslovovaly starší osoby „strýče“. Nebylo by jinak pochopitelné, že by Jiřík toho nejpotřebnějšího finančně nezajistil.

Dva roky po smrti Jiřího N. byl pořízen úřední záznam o projednání jeho poslední vůle. Tento zápis byl psán v německém jazyce a zachoval se v rodině. Uvádím fotokopii a doslovné znění.

Obr. 14 Stránky úředního záznamu o projednání poslední vůle Jiřího N. z r. 1836

Český překlad projednávání poslední vůle Jiřího N.

Vrchnostenským úřadem spojeného panství Paskov a Řepiště, jakožto jednací instancí po zanechání posledního pořízení žabeňského mlynáře Jiřího Neussera zemřelého 9. února 1834, byl zanechaný mlýn pod č. 14 i s příslušnými pozemky ve výměře 2 jochů 15544 a 5/6 sáhů pod tip. č. 40, 41, 116, 142, 143 a 200 v zákonné ceně 500 fr CMce se zřetelem na závazky z prodeje pozemků, které kupem od vrchnosti byly převzaty jeho otcem, a to zejména rybníky Velký a Malý Olešník pod top . č. 225 a 226 ve výměře 5 jochů a 716 sáhů s přihlédnutím k prodeji z 11. ledna 1810, zvaný Kamenec pod Tp č. 111 b) ve výměře 1 jochu orné půdy, pak louka Zádvoř pod Top . č. 228 b) ve výměře 3 jochů a 530 sáhů se zřetelem na splnění závazků dvou kupů z 11. dubna 1825 v jednotné zákonné ceně 500 Kmce. Dohromady v ceně 1.000 Kmce, slovy: jeden tisíc zlatých v konvenční měně dědici podle závěti, Josefu Neissarovi, do vlastnictví a pod podmínkou odpovídající, že je to vůle zůstavitele, aby pozůstalá vdova Terezie měla právo obhospodařování těchto nemovitostí tak dlouho, pokud bude žít, a teprve po její smrti má se stát jeho plným majetkem. Totéž má nastat, kdyby hospodářství nechtěla vést nebo ho vést nemohla. V tom případě a po převzetí dotyčného mlýna a s příslušenstvím a uvedenými polnostmi má Josef Neussar dodržet zákonnem určenou kupní cenu bezúročně až do převzetí, a to následujícím způsobem zaplatit:

jeho sestře Terezii ..... 400 fr
jeho sestře Marianě ..... 400 fr

jeho matce Terezii ..... 200 fr

---

dohromady ..... 1.000 fr Kmce

Zvláště přednostně musí uhradit všechny výdaje spojené s nabytím a zapravením knihovních pasiv, přičemž po uskutečněném převzetí má být poskytován jeho matce a vdově Terezii po celou dobu jejího života následující výměnek. Jako byt jedna světnice, 8 metrických centů žita, 4 metrické centy pšenice a jeden metrický cent ječmene, dále má držet 2 krávy a krmit je vlastním krmivem, 1 kus vepřového ročně k 1 srpnu dát vykrmit a brambory ze svého sklepa, zelí ze svého sudu a dříví ze svých zásob je povinen poskytovat. Mimo to podle závěti svého otce je povinen ponechat svému bratru Karlu Neussarovi až do jeho smrti v užívání rybníček zřízeného na Hrubém Olešníku, tzv. Nový Rybníček, a po jeho smrti má tento rybníček připadnout znovu ke mlýnu.

Jelikož matka jeho a vdova odpírá dočasně ze svého zaplatit připadající výlohy jakož i stanovené překupní Laudemium v celkové částce 141 fr 43 Kr ze svého, tak na její všemožné naléhání má být při uskutečněném převzetí v hotovosti vrácena. Nakonec ze strany poručnické se povoluje zaknihování této listiny. Následné úřední vyhotovení této listiny a vytlačení úředního razítka Vrchnostenský úřad Paskov 12 května 1836

Jan Morbitzer m.p.

Jiřímu N. přísluší veliká zásluha, že svým rozšafným a prozíravým hospodářstvím, a zejména výhodnou koupí pozemků zajistil žabeňskému mlýnu, který do té doby ničím nad sousední mlýny nevynikal, dobrou prosperitu. Mlýn měl zajištěnou dobrou hospodářskou základnu a nebyl již odkázán na kolísavý objem mletí, neboť v době neprosperity mlýna pozemky stačily k obživě. U mlýna bylo pak možno chovat i koně a to byla další výhoda, neboť žabeňští mlynáři nebyli při dovozu zboží a odvozu mouky již odkázáni na cizí pomoc, což kromě selského mletí umožnilo i mletí obchodní. Jiří se zasloužil i o strojové zvelebení mlýna, neboť zřídil další samostatné vodní kolo a k němu příslušné mlýnské složení (mlýnský kámen), díky čemuž se podstatně zvýšila kapacita mlýna, alespoň v době dostatku vody. Svými současníky byl velmi vysoce hodnocen jako prozíravý a rozšafný člověk. Měl přátelské styky s vrchnostenskými úředníky, u nichž rovněž požíval velké vážnosti. Po nějakou dobu místo tehdy neschopného fojta Typovského zastával i fojtský úřad.

Obr. 15 Rodokmen Jiřího NAISERA

Jak je z výše uvedeného rodokmenu vidno, měl Jiří dva syny a dvě dcery. Nejstarším synem byl Karel.

Karel NAISER byl majitelem selské usedlosti v Žabni č. 20, která byla v reambulovaném

katastru z r. 1830, tj. v době, kdy ji Karel vlastnil, označována jako půllán. Karel se pravděpodobně na tuto usedlost přiženil. Jeho manželství bylo zřejmě bezdětné. Karel žil s rodinou ve mlýně v dobré shodě, jak lze soudit z vypravování Terezie Hořínkové, rozené Naiserové, jíž byl strýčkem. Účastnil se všech rozhodujících majetkoprávních jednání ve mlýně, kde jako svědek podepisoval různé listiny. Po jeho smrti majetek patrně přešel do rukou příbuzných jeho manželky.

Terezie NAISEROVÁ byla v době smrti svého otce Jiříka ještě neprovdaná, ale brzy nato se provdala do Klimkovic za Jana Bártu, měšťana z Klimkovic (obuvníka). Bárta byl nepříliš úspěšným řemeslníkem – ševcem, a tak její vdavky nebyly příliš šťastné. O Terezii se ucházelo mnoho ženichů, a ne ledajakých. Jeden z nich byl rychtář z Libhoště, ale Terezie všechny odmítala, neboť nechtěla zůstat na venkově, aby nepodléhala robotě. Bárta byl měšťanem. Poměrně brzy zřejmě ovdověla a pak již zůstala vdovou. Bártovi měli jednu dceru, která se později provdala do Studénky za ševce Jošta, který brzy zemřel. Joštovi měli syna Jana a jednu dceru. Pro dceru Joštovou složil Josef Naiser (mladší), Josefův syn, určitý obnos, který jí měl být vyplacen až po stanoveném čase. Vděku se však za to nedočkal, neboť ač to mělo být uchováno v tajnosti, ona se to nějakým způsobem dověděla a peníze pro sebe předčasně vymáhala. Ani její bratr Jan Jošt se pěkně nezachoval. Josef Naiser (mladší) se ho ujal a vzal jej do mlýna do učení, ale pro jeho špatné povahové vlastnosti jej musel brzy propustit. Podobně pochodil i Josefův syn Adolf, který se ho pokusil ještě jednou zaměstnat v žabeňském mlýně, ale rovněž nepochodil. Od té doby se tyto rodiny již nestýkaly. Jan Jošt zemřel mladý.

Po smrti své švagrové Barbary N., rozené Goldové, nebo možná ještě za jejího života se Terezie Bártová ujala hospodářství v žabeňském mlýně. Na smrtelném loži opatrovala svého bratra Josefa i synovce Aloise.

Obr. 16 Marie Naiserová

Marie NAISEROVÁ byla pravděpodobně ze sourozenců nejmladší a provdala se za Jana Nikla do Sviadnova. Niklovi měli dobrou výměru pozemků, jejich statek sousedil ze severní strany se statkem Hájovských a z jižní se statkem Bezručových (po těchto Bezručích pojmenoval Vladimír Vašek autora „Slezských písní“). Statek Niklů zdědil později Mariin vnuk Karel Volný,

který si vystavěl nové hospodářské budovy i obytnou budovu na pozemku Niklova gruntu, ale v blízkosti okresní silnice a dále od Ostravice. Původní statek nezbořili a jeho budovy byly využity jako „kvartýry“ pro nádeníky na statku. Tyto tzv. kvartýry zdědily s kusem pozemku vnučky Karla Volného Marie Votoupalová a Anna Rossmanithová, obě rozené Škrabalové. M a r i e N A I S E R O V Á ze žabeňského mlýna, která se provdala za Nikla, ovdověla a druhý sňatek uzavřela s Josefem Matějem, rolníkem v Paskově. Měli dva syny, a to Karla, který dědil statek, a Josefa, jenž vystudoval medicínu a byl vojenským lékařem. Dosáhl hodnosti majora a poté prováděl v Místku na náměstí praxi jako zubní a oční lékař. Byl ženatý, ale zemřel bezdětný. Jeho bratr Karel Po si po jeho smrti přivlastnil veškerý majetek a vdova vyšla na prázdno. Po velikých tahanicích musel Karel vdově vyplácet jakousi bídnou rentu. Vdova se však s tím nikdy nespokojila a proklínala celou rodinu Karla Matěje, svého švagra, až do třetího kolene.

Karel Matěj, jak již bylo řečeno, se oženil se svou neteří Marii Volnou, dcerou Jana Volného a jeho manželky, rozené Niklové. Měli tři děti. Nejstarší Josef byl magistrem farmacie a zůstal svobodným. Mladší Vlasta se dvakrát provdala. Poprvé za ředitele ostravské Živnobanky Zbudila a podruhé za primáře Dr. Antonína Fabiána, který byl přednostou kožního oddělení v městské nemocnici v Ostravě, zvané Fifejdy. Obě manželství zůstala bezdětná. Nejmladší Marie se provdala za lékárníka PhMr (pharmaciae magister dnes odpovídá titul PharmDr.). Mojžíška a ani z tohoto manželství nevzešly žádné děti, takže Karel se vnoučat nedočkal. Zdá se, že majetek, který Karel při projednávání pozůstalosti nevybíravým způsobem nahromadil různými ne zrovna čistými prostředky – ať se jednalo o dědictví po jeho bratru Josefovi či po Kunčických anebo po jeho tchýni Volné (kdy ve všech případech shrábnul majetek na úkor ostatních dědiců) – nepřinesl ani jemu ani celé jeho rodině žádný užitek. Jeho rodina vymřela bez dalších dědiců a celý majetek přišel vniveč. Jakoby nad touto rodinou visela kletba vdovy po doktoru Matějovi, která se s ním do smrti nesmířila.

Po smrti Jiřího Naisera po dobu čtyř let na mlýně hospodařila jeho vdova Terezie, rozená Klečková, se synem Josefem.

Obr. 17 Josef Naiser

Josef Naiser

Josef Naiser byl synem Jiřího N. a žil v letech 1818 až 1881. Na obrázku je kolem roku 1878, tudíž asi šedesátiletý. Narodil se v Žabni, v šestnácti letech mu zemřel otec a zdědil žabeňský mlýn. Po smrti svého otce na mlýně čtyři roky hospodařil se svou matkou Terezií, rozenou Klečkovou. V roce 1838 mu jeho matka předala vedení mlýna, ač podle poslední vůle Jiřího měla právo na mlýně dále hospodařit. V tomtéž roce se Josef oženil a za manželku si vybral Barbaru, rozenou Goldovou. Barbara byla dcerou Barbory, rozené Bőhnischové, a Andrease Golda, domkaře z německé obce, která velmi často měnila své jméno – nazývala se Rosenthal, Růžodol, Rožmitál, Dvorky či Dvorkovice. Po roce 1945 jako samostatná obec zanikla a byla sloučena s Petřvaldem na Moravě, takže nyní bychom ji na mapě už nenašli. Barbara Goldová byla Němka, a přestože do svatby neuměla česky, velmi brzy se jazyk svého muže dobře naučila. Ačkoli Josef Naiser mluvil dobře německy, jeho domácnost byla vedena česky, a to natolik, že jeho synové, kteří chtěli umět německy, museli za tímto účelem jezdit do Nového Jičína na německé školy. Naiserovi s Goldy dlouho udržovali přátelské vztahy a i po smrti Barbary se obě rodiny navštěvovaly. Příbuzní se přestali vídat až na přelomu století, pak již o Goldech nejsou žádné zprávy. Pokud někdo z jejich rodiny žil ještě po druhé světové válce, byl vysídlen v rámci hromadného odsunu německého obyvatelstva do Německa.

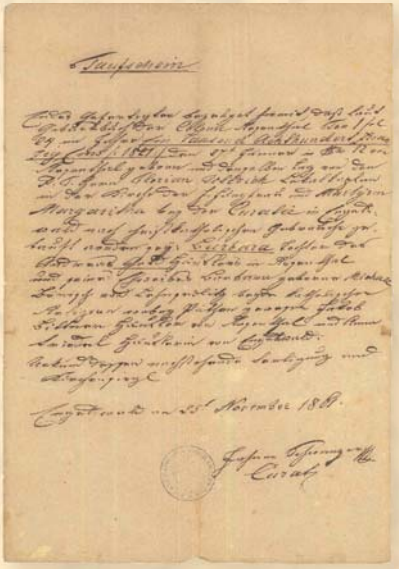
Josef N. byl vyšší statné postavy (nikoli však otylý) a pohledného zevnějšku. Měl kaštanové, mírně zvlněné vlasy. Jeho zálibou bylo kouření z dýmky. Rád rybařil a svůj koníček provozoval na Rybníčku nedaleko mlýna, který sice nic nevynášel, ale byl pro něj zdrojem zábavy. I poté, co byla na jeho místě zřízena louka, jméno Rybníček bylo zachováno. Josef též na zahrádce u mlýna choval několik včelstev. Svými současníky byl považován za rozšafného hospodáře a rozumného člověka, který požíval všeobecné vážnosti.

*Obr. 18 Barbara, manželka Josefa N., rozená Goldová (*1821 †1879). Snímek byl pořízen krátce před její smrtí a do její podoby jsou již pravděpodobně vepsány známky ledvinové choroby.*

Barbara, rozená Goldová, manželka Josefa N., syna Jiřího, byla spíše menší postavy, měla černé oči i vlasy a velmi tmavou pleť. Byla velmi milé povahy. O svatbě Barbary G. s Josefem N. se dochovala velmi podrobná svatební smlouva v německém jazyce. Uvádím její podrobné znění a fotokopii svatební smlouvy uzavřené mezi Josefem N., synem Jiřího, a Barborou, rozenou Goldovou.

Obr. 18a
Rodný list
Barbary Goldové

Obr. 19 Fotokopie svatební smlouvy uzavřené mezi Josefem N., synem Jiřího, a Barborou, rozenou Goldovou

Z výše uvedeného vyplývá, že svatební smlouva byla obšírná a velmi důkladná a počítala se všemi možnostmi.

V úvodu se uvádí, že snoubenci si slibují trvalou lásku a věrnost, Barbara, rozená Goldová, dostala věnem 600 zlatých, 3 dojné krávy, 1 prase, 100 loktů lněného plátna, 12 svazků lnu, 1 měděný kotel, 1 truhlu, 1 almaru a hospodářské nářadí. Tento svatební přínos byl na majetku žabeňského mlýna gruntovně zajištěn. V dalších odstavcích se ustanovuje, jak bude postupováno v případě, že jeden z novomanželů zemře bezdětný do pěti let nebo po více než pěti letech a také v případě, že nebudou mít děti. Dále je řešeno, za jakých podmínek by převzal mlýn jeden z manželů, kdyby druhý manžel zemřel, a za jakých okolností by převzali mlýn ženichovi, případně nevěstini příbuzní. Barbara se po uzavření sňatku stala spolumajitelkou mlýna a příslušných polností v Žabni. Dále je ve svatební smlouvě uvedeno ustanovení o výměnku Josefovy matky Terezie, které je ponecháno právo mlít na nově zřízeném mlýnském složení. Za tímto účelem jí má být zajištěn dostatek vody pro pohon tohoto složení, a to i v době sucha při nedostatku vody. Matka Terezie poskytne novomanželům tři jalovice, které jsou však novomanželé povinni dát její dceři Marii (Josefově sestře) věnem v případě, že se bude vdávat. Tento závazek může být splněn i darováním dvou čtyřletých dojných krav. V závěru se nachází ustanovení, že v případě smrti matky Terezie jsou novomanželé povinni Marii živit a slušně šatit ještě po dobu tří let. Barbařino věno má být gruntovně zajištěno na usedlosti jejího otce v Rosenthalu č. 12.

Není již známo, za jakých okolností došlo k seznámení snoubenců. Na jejich svatbě byl za mládence Josefův vrstevník a soused Klega (pravděpodobně Niklas) z domu č. 7. Tomu se zalíbila jeho německá družička, a tak brzy následovala Barbaru a stěhovala se do Žabně jako Klegova manželka. Klega neuměl německy a ona zas neuměla česky, přesto však mezi nimi panovala dobrá a trvalá shoda.

Pokud jde o rodinné poměry Goldů, mnoho toho nevíme. Otec Barbary Andreas Gold byl označován jako domkař, není však vyloučeno, že měl i jiné zaměstnání. Kromě Barbary měli Goldové ještě jednu dceru a dva syny. Matka se jmenovala Barbara Böhmischová a pocházela ze Sedlnic. Otec Barbary Böhmischové se jmenoval Michael Böhmich (Beneš).

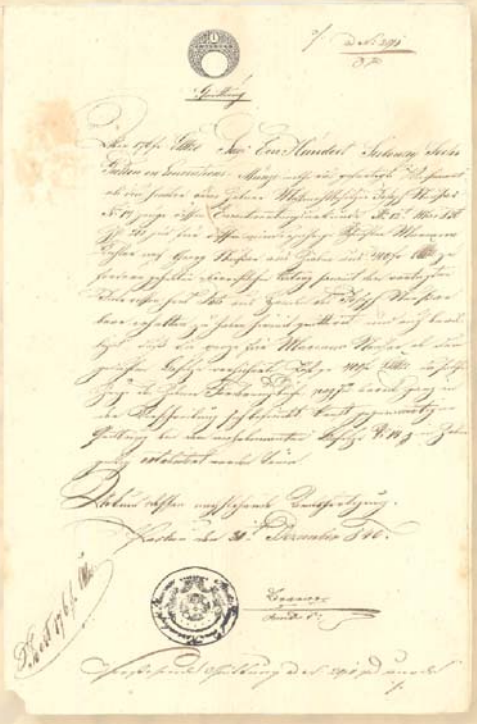
Úkolů, které čekaly na Josefa N. a jeho manželku, bylo mnoho. Některé vyplývaly přímo z převzetí mlýna, jiné vyvstávaly během jeho života a souvisely se změněnou národohospodářskou situací a s převratnými společenskými změnami, ke kterým došlo po roce 1848 a představovaly jakýsi mezník společenského a hospodářského vývoje, jenž vedl k nečekaným proměnám vesnického života.

Podle dokladů, které se zachovaly, se Josef N. zhostil svých povinností vůči své sestře Terezii, provdané za Jana Bártu, měšťana z Klimkovic, v únoru roku 1839. Těmto svým příbuzným vyplatil 400 zlatých. Na kvitanci o této splátce jsou podepsáni manželé Jan a Terezie Bártovi a jako svědci jsou uvedeni František Tipowski a Jan, jehož příjmení není dobře čitelné (snad Kozelský).

Povinnosti vyplývající ze svatební smlouvy vůči Marii, která tehdy ještě byla nezletilá, splnil Josef následujícího roku, tedy v r. 1840, kdy své sestře složil zbytek věna ve výši 176 zlatých, jež chyběly do celkového obnosu 400 zlatých stanovených v závěti. Tím byla povinnost vůči sestře Marii (provdané Niklové) ze strany Josefa splněna a byl povolen výmaz této povinnosti, která byla dosud na mlýn uvalena. O zaplacení věna Marii se zachovala kvitance podepsaná úředním správcem Borovcem.

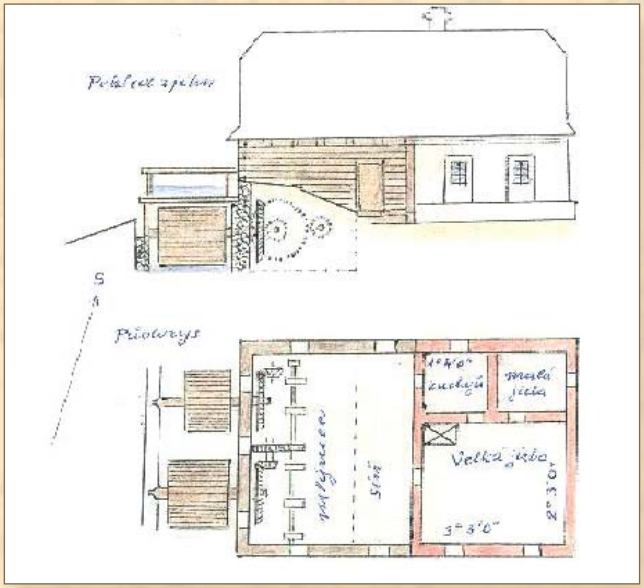
V r. 1841 splatil Josef N. 141 zlatých a 43 krejcarů své matce Terezii, které jí podle pozůstalostního řízení po Jiřím N. měly být uhrazeny jako převodové poplatky. Tento obnos byl splacen matkou Terezií a po převzetí mlýna Josefem N. jí měl Josef tuto částku nahradit. Stalo se tak 20. června 1841, o čemž se dochovala kvitance podepsaná Terezií N., ve které jsou jako svědci uvedeni Andrias Klečka a Karl Nagsar (Karel byl synem Terezie a Klečka mohl být její příbuzný nebo též soused z č. 15).

S poslední povinností vyplývající ze svatební smlouvy se Josef N. vyrovnal 31. srpna 1843, kdy splatil své matce Terezii částku 200 zlatých. Dochovala se o tom kvitance potvrzená vrchnostenským úřadem v Paskově. To však již Terezie nebyla naživu, zemřela na tuberkulózu plic. Výše uvedený obnos byl pravděpodobně splacen k pozůstalostnímu řízení, o němž se nedochovaly žádné doklady.

Obr. 20 Kvitance

Tím, že Josef splnil všechny své finanční povinnosti dle svatební smlouvy, měl volné ruce a mohl se věnovat zvelebování své živnosti a hospodářství, jež zdědil po svém otci Jiřím. Bylo třeba vykonat notný kus práce. Výměra pozemků, které zanechal Jiří, nutila jeho syna k budování nových hospodářských budov, bez nichž by nebylo možno zvýšit počet kusů dobytka na stav úměrný polnostem. Bylo nutno též zbudovat stáj pro koně, jichž bylo ve mlýně stále více zapotřebí. Rovněž mlýnské zařízení pomalu zastaralo a bylo třeba pomýšlet na rekonstrukci mlýna. Bylo jasné, že to, co nakoupil Jiří, bylo nutno renovovat a uvést do souladu s požadavky doby.

Obr. 21 Plán žabeňského mlýna, jak vypadal v r. 1834, tj. v době, kdy jej Josef Naiser zdědil po svém otci Jiřím

Bouřlivý rok 1848 se do paměti žabeňských mlynářů nijak zvlášť nezapsal. Robota byla sice zrušena, ale to pro žabeňské mlynáře, kteří robotou nebyl povinováni, mnoho neznamenalo. Co se týče závazků peněžitých dávek, bylo lhostejno, komu byly vypláceny, zda vrchnosti nebo bernímu úřadu. Ani u ostatního obyvatelstva paskovského panství neměly převratné události tak živý ohlas, jak tomu bylo v jiných krajích, jelikož robota byla únosná a nikdy nebyla plně vyžadována. Zrušením roboty se vrchnost zbavila celé řady povinností, např. poskytovat stavební materiál vyhořelým a péči práce neschopným. Tyto závazky částečně převzaly obecní úřady. Pro žabeňský mlýn byl tento rok přesto nesmírně

důležitým mezníkem. Důsledky zrušení roboty se tu neprojevily ihned, zprvu byly sice nenápadné, ale zato pronikavě zasáhly do všech koutů našeho venkova. Byly vytvořeny podmínky pro zakládání drobných živností, které se pak měnily ve větší, až se z nich nakonec staly továrny. Také v zemědělství došlo k velkým změnám, neboť zemědělcům byl umožněn odprodej přebytků do průmyslových oblastí, kde po nich byla značná poptávka. Vesnický lid si ihned neuvědomil všechny možnosti, které se mu naskytly, a dost dobře nechápal dosah všech proměn. Pomalu se však přizpůsoboval a nakonec z nich dovedl i těžit. Největší překážkou tehdejšího rozvoje bylo to, že velkoobchod byl v rukou úzké vrstvy nečeských obchodníků, kteří tomuto rozmachu nepřáli, protože dobře vytušili, že by tak ztratili svůj monopol. S tím souvisel i nedostatek levného úvěru, neboť i tu měla tato vrstva své výhradní postavení. V budování financí i obchodu proto bylo nutno začít od podlahy, což se někdy dařilo, jindy však přicházelo zklamání.

V roce 1848 nastoupil na rakouskouherský trůn císař František Josef I., který se ujal vlády po odstoupivším císaři, posledním korunovaném českém králi – slabomyslném Ferdinandovi zvaném „dobrotivý“, jemuž se politická situace vymkla z rukou. Nový rakouskouherský císař F r a n t i š e k J o s e f I. se ujal vlády v 18 letech a nejenže proti očekávání situaci zvládl a moc si udržel, ale dokonce v délce panování dosáhl i rekordu, protože stál v čele monarchie plných 68 let. Byli lidé, kteří se za jeho vlády narodili, zestárli i zemřeli, aniž by pamatovali jiného vladaře. Poté, co nastoupil na trůn, nikdo nemohl tušit, že jeho vláda potrvá tak dlouho, a ještě méně se dalo předvídat, že jeho panování bude tak úzce spjato s osudem Rakouskouherské říše.

Josef Naiser, jak již bylo uvedeno výše, se všech svých břemen váznoucích na mlýně zbavil r. 1843 a poté byl schopen našetřit značnou částku, kterou r. 1849 věnoval na koupi domku s polnostmi, zvaného „Pastevník“. Bylo to stavení ležící na samotě na levém břehu Olešné, na půl cesty mezi Žabní a Paskovem. Katastrálně patřil Pastevník k městečku Paskov. Tehdy existovaly samostatné obce Paskov městečko a Paskov ves. Domek zvaný Pastevník byl zbudován okolo r. 1873, jak o tom svědčí dvě listiny podepsané Josefem, hrabětem Mitrovským. Prvá listina líčí, jak byl tento domek zbudován. Došlo k tomu tak, že vdova Rozina Novobilská, provdaná za Bosáka, nabídla vrchnosti dům v městečku Paskově. Byl to dům šenkovní s právem pálit pálenku. Tento dům se vším zařízením a příslušenstvím k pálení lihu převzala vrchnost a Rozina dostala jako náhradu pozemky zvané Pastevník, na nichž si mohla postavit domek. Výměra pozemků byla asi 4 hektary. Listina pak stanoví podmínky, za kterých byla výše uvedená výměna mezi Rozinou Novobilskou a vrchností provedena. Tato listina je datována 1. 10. 1871. Druhá listina je z 6. 11. 1783 a přesně stanovuje hranice pozemků Pastevník. Tyto hranice byly určeny podle stromů, kamenů a hromad štěrku. V první listině jsou kromě podpisu hraběte Mitrovského a vdovy Roziny, provdané Bosákové, uvedeni též svědci Jan Lysek – podružník, Jan Pelikán – rychtář a Georg Raška – úředník. Josef N. koupil Pastevník již vystavěný s příslušnými pozemky od Josefy Heinrichové za 1475 zlatých. Zachovala se o tom kupní smlouva, podle níž je Josef Nai-

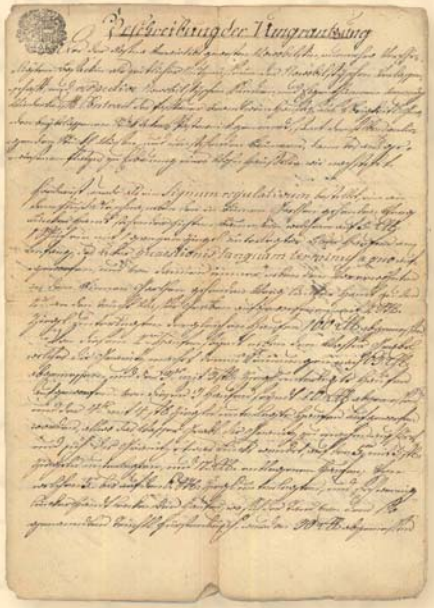
ser povinen za dům č. 80 v městečku Paskově (Pastevník) zaplatit 1475 zlatých, přičemž v této sumě již byl započítán dluh Rozině Novobilské, respektive jejich dědiců ve výši 120 zlatých, dále dluh Barboře Krischkové – 300 zlatých, povinnosti váznoucí na testamentu Tekly Krischkové – 10 zlatých a 24 krejcarů a mimo to byl Josef N. povinen složit Josefě Heinrichové hotově 800 zlatých, které mu tato měla kvitovat, a zbylých 244 zlatých a 36 krejcarů měl Josef N. splatit do roka a do dne. Dále je ve smlouvě uvedeno, že pronajaté pozemky musí zůstat v nájmu až do r. 1850, ale nájemné z těchto pozemků patří již jedině Josefu N. Tato kupní smlouva je datována 30. října 1849 a za prodávající stranu je podepsána Josefou Heinrichovou a jejím manželem Františkem Heinrichem, jako svědci jsou uvedeni Welcherer a Jan Czervinka. Jako kupující figurují Josef Neisser se svědky Josefem Peterkem a Franzem Filipem.

Obr. 22 Kupní smlouva, kterou r. 1849 Josef N. od manželů Josefy a Františka Heinrichových odkoupil samotu v č. 80 zvanou „Pastevník“ nacházející se v Paskově

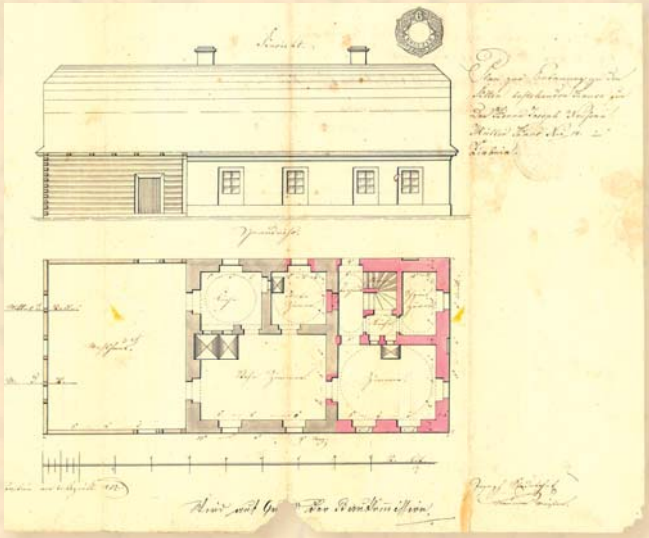

Obr. 23 Listina vydaná Josefem hrabětem Mitrovským, kterou dává pozemek zvaný „Pastevník“ do vlastnictví Rozině Novobilské, a současně jí povoluje na tomto pozemku postavit domek patřící katastrálně k městečku Paskovu.

Obr. 24 Listina vydaná Josefem, hrabětem Mitrovským, která vymezuje hranice pozemku zvaného „Pastevník“

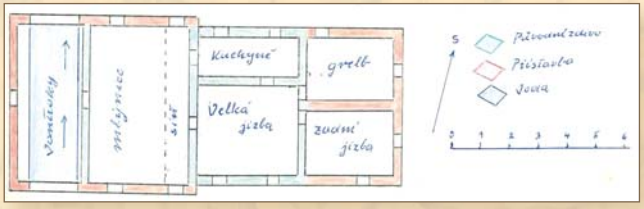
Rekonstrukce mlýna

Obr. 25 Žabeňský mlýn - plán rekonstrukce z r. 1853

Roku 1853 dal Josef Naiser zhotovit plán na přestavbu, resp. přístavbu obytné části mlýna. Plán byl zhotoven k 2. 4. 1853, a to zednickým mistrem Josefem Sládečkem (Sladetschkem) z Paskova. Z tohoto plánu vyplývá, že dosavadní obytná část domu má být přestavbou rozšířena téměř o 100 %. Mlýnice byla tehdy celá ze dřeva a obytná část zděná, přístavek byl plánován přízemní jako celá dosavadní budova . Plán na přestavbu byl pak 1. července 1853 schválen Okresním hejtmanstvím v Místku. Ke stavbě však jen tak brzy nedošlo, byla realizována až za 10 – 20 let, ale byla pak provedena mnohem velkoryseji a v daleko větším rozsahu než byl původní plán z r. 1853. Kromě obytné části byla přestavěna i mlýnice – z dřevěné na zděnou –, přičemž došlo k jejímu podstatnému zvětšení. Celá mlýnská budova pak byla zvednuta na poschodí, a to nejen mlýnice, ale i prostor nad obytnou částí, takže obytný prostor se zdvojnásobil a mlýnice se zvětšila nejméně sedmkrát. Mimo mlýnskou budovu byly vybudovány i nové budovy hospodářské, které do té doby byly jen malé a patrně dřevěné. V jakém časovém pořadí byla celá stavba uskutečněna, není známo, pravděpodobně se započalo s mlýnicí a hospodářskými budovami a obytná část byla postavena až nakonec, asi kolem roku 1871. Finální podoba přestavby byla opravdu velkorysá. Rekonstruován byl i prostor kolem vodních kol, kterému se u nás říkalo „jistevka“. V Čechách byl pro tento prostor obvyklý název „lednice“. Dřevěné koryto, jímž byla voda přiváděna k vodním kolům zvaným „vantroky“, českým názvem „rýny“, bylo zavedeno do budovy mlýna, takže mrazy působily při provozu méně potíží. Půdorys mlýnice byl rozšířen asi o jeden metr a celá budova byla zvednuta na poschodí. Uvnitř byla členěna na více podlaží, a to tak, že část s mlýnicí měla pět podlaží a část, kde se nacházel byt, měla čtyři podlaží. Původní bytové jádro zůstalo bez podstatných změn, pouze zeď, která oddělovala kuchyni od tzv. malé jizby, byla rozebrána, takže pak tato světnice s kuchyní tvořila jednu místnost. Bylo to nanejvýš nutné, protože dosavadní kuchyně pro rozšířené hospodářství již naprosto nemohla stačit. K dosavadnímu bytu byly přistavěny dvě místnosti s klenutým stropem, z nichž jedna nahrazovala zlikvidovanou „malou jizbu“ a byla pak označována jako „zadní jizba“. Druhá ze

dvou nových místností nějaký čas sloužila jako obchodní místnost, a byla proto nazývána gwelb. Tato místnost měla dveře přímo do dvora a později byla využívána jako spižírna a jako prostor pro uskladnění různých předmětů, pro něž nebylo v ostatním bytě dostatek místa. Nad obytnou částí mlýna bylo vybudováno poschodí do stejné výše jako u mlýnice. Celý prostor nad bytem sloužil jako skladiště mouky a obilí s výjimkou jediné místnosti, která mohla být vytápěna a kde byli ubytováni mlýnští zaměstnanci. Tato světnice pak byla zcela nepřiléhavě označována jako „šalanda“, což neodpovídalo jejímu účelu ani velikosti (šalanda bývala ve mlýnech veliká místnost, kde pobývali – i v nočních hodinách – mleči, kteří čekali, až bude jejich obilí semleto; tak tomu bývalo za starých časů). Po dokončení všech stavebních úprav vytvářela mlýnská budova na svou dobu velmi impozantní dojem a spolu s hospodářskými budovami připomínala zemanskou usedlost.

Obr. 26 Půdorys přízemí mlýna po uskutečněné přestavbě asi r. 1871

Původní část je zakreslena zeleně, přestavba červeně (srovnej s plánkem na obr. mlýn před rekonstrukcí, který je ve stejném měřítku!)

Obr. 27 Celkový pohled na žabeňský mlýn z jihovýchodní strany

Obr. 28 Pohled na žabeňský mlýn z jihovýchodu. Na obrázku je zachycena též brána a v pozadí část hospodářské budovy s konírnou, vpravo je žabeňská kaplička.

Obr. 29 Pohled na žabeňský mlýn z jižní strany. V popředí je mlýnský náhon, vpravo je udírna (vedle tuje)

Obr. 30 Pohled na žabeňský mlýn z jihozápadu. Vlevo je kůlna pro vozy s komorou a mezi ní a mlýnem se nachází malá kůlna na hospodářské nářadí. V popředí je řeka Olešná.

Obr. 31 Pohled na žabeňský mlýn od severu (ze dvora). Polokruhovitý otvor vpravo je bednění kryjící vantroky. Uprostřed se nacházejí hlavní dveře, poněkud vleva nad nimi je otvor, jímž se spouštěly pytle mouky přímo do vozu. Úplně vlevo jsou dveře do místnosti označované jako „gwelb“.

Snad současně s mlýnskou budovou, snad dříve byly vystavěny i budovy hospodářské. Na levé straně příkopu to byla otevřená kůlna bez vrat, do níž se vešly čtyři vozy. K ní přiléhala větší klenutá místnost, která s ní byla i jednotně zastřešena a nahrazovala sklep i spižírnu. K jižní straně této kůlny byla přistavena menší dřevěná budova se čtyřmi prasečími chlívky. U severní strany kůlny se nacházela prostorná stodola, která obdobně jako kůlna měla zevní stěny zděné, do dvora a nad příkopem byla dřevěná se zděnými pilíři. Stodola překlenovala v celé šířce příkop, který se nacházel pod ní.

Obr. 32 Na přilehlém obrázku je zachycena kůlna na vozy. Vlevo lze dobře rozeznat komoru s oknem do dvora. Zcela vlevo v pozadí je kůlna na hospodářské nářadí, tam bylo též umístěno WC. Mezi vozy stojí bečka na rozvážení močůvky.

Východně od stodoly, již na pravém břehu byl chlév, do něhož se vešlo až 10 kusů hovězího dobytka. Chlév byl klenutý a nad ním se nacházela dvoupodlažní půda, zvaná sýpka, kam se chodilo zvláštním schodištěm se samostatným vchodem ze dvora. Vedle chléva pak byl sklep, ten byl velmi mělký, vedlo do něj jen několik schůdků, protože níže již bylo vlhko a prosakovala tam spodní voda. Když byl stavěn chlév, respektive jeho zadní stěna, bylo nutno vykopat velmi hluboké základy. Čím hlouběji se kopalo, tím byla půda měkčí, takže nakonec nezbylo než nabít do základu piloty a na těch teprve stavět zeď. Tak se stalo, že zadní zeď chléva měla více zdiva pod zemí než nad zemí. Proto nebylo radno sklep stavit do větší hloubky. Měl dvě místnosti, jednu vpředu – ta sloužila později jako kurník – a druhou vzadu – tam bývaly uskladněny brambory a řepa, kterým se v temnu při stálé teplotě, jež tam byla po celý rok, dobře dařilo. V předním sklepu nocovala drůbež a bývalo tam též uskladněno uhlí. Vedle sklepa pak byla druhá stodola s menší kapacitou a vedle ní se nacházela konírna, do níž se vešly dva koně, přičemž v zadním prostoru byly uskladněny postroje.

Obr. 33 Pohled do dvora od severovýchodu. Na obrázku vlevo se nachází západní část mlýna, komora s kůlnou pro vozy a vpravo stodola. Zcela vpravo je vidět část chlévových dveří. Vikýř ve střeše kůlny byl zbudován proto, aby se nad kůlnou dala uskladňovat píce. Tímto otvorem se podávalo z vozu seno.

Obr. 34 Tento obrázek zleva doprava zachycuje: dveře na sýpku, dveře do sklepa, vrata do druhé stodoly a vchod do konírny. Snímek byl pořízen z jihozápadního směru.

Obr. 35 Tento obrázek pořízený z jihozápadu zobrazuje zevní stěnu kůlny a velké stodoly. Zeď se nachází vpravo a vlevo je řada stromů, jež rostly na břehu Olešné, kterou na obrázku není vidět. Z východní strany dvora byla postavena třímetrová zeď, jež se všemi budovami dokonale uzavírala malý dvůr. Do zdi byla vestavěna vrata, která zeď převyšovala a byla opatřena stříškou.

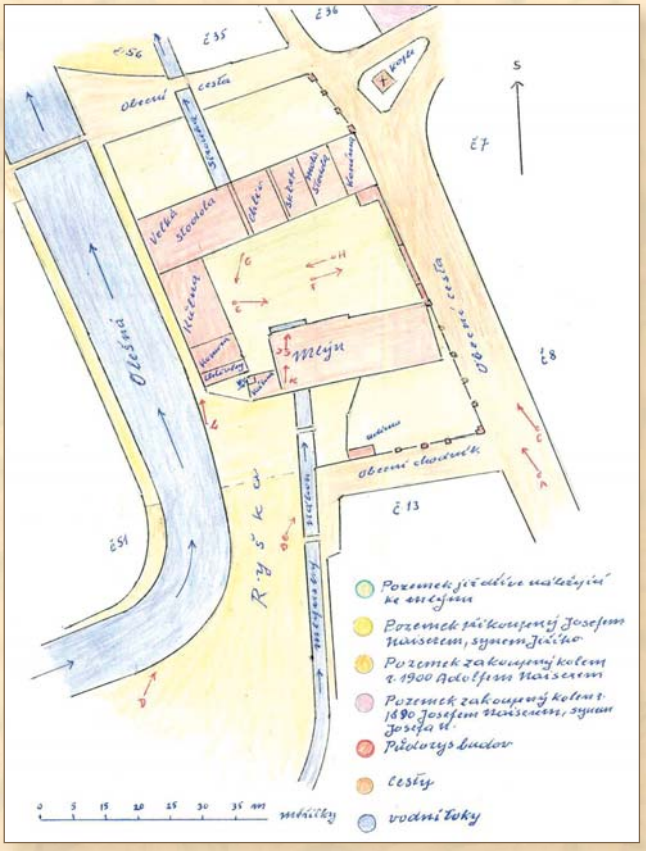

Obr. 36 Pohled do mlýnského dvora od západu. Na obrázku vlevo jsou otevřená vrata, vedle nich se nacházejí vyřazené mlýnské kameny a dveře do „gwelbu“. V přízemí jsou dvě okna do kuchyně a vpravo hlavní dveře. Vedle nich stojí našikmo lihary, po nichž se spouštěly z prvního poschodí pytle mouky přímo do vozů. Rušivě by působila mlýnská strouha, která rozdělovala dvůr na dvě stejně veliké části. Proto byla strouha po celé šířce dvoru překlenuta kamennou klenbou. Tato klenba bez jakýchkoli oprav vydržela přes sto let. Časem se na ní však vytvořily až deseticentimetrové krápníčky. Klenba byla asi dva metry vysoká a asi dva a půl metru široká.

Obr. 37 Vedlejší obrázek zachycuje vchod do klenutí, kterým protékala voda v příkopě pod mlýnským dvorem. Snímek byl pořízen z tzv. jistevky a je na něm zřetelně vidět

počátek klenby. Bílá šmouha vpravo je přebytečná voda padající z vantrok, která neproudila na vodní kola. Všechny nově postavené budovy s výjimkou části velké stodoly byly zděné a opatřené tvrdou krytinou. Vydržely bez větších oprav přes sto let a byly by vydržely mnohem déle, kdyby byly v posledních letech alespoň trochu opravovány.

Obr. 38 Půdorys žabeňského mlýna s hospodářskými budovami v r. 1871

Stejně jako byl zásadně přetvořen vnější vzhled celého mlýna, změnilo se i jeho strojové vybavení. Byla pořízena celá řada nových a na tehdejší dobu vysoce moderních strojů a zařízení jako například nová dvojitá válcová stolice s hladkými válci, která pak fungovala bez jakýchkoli oprav až do likvidace mlýna. Dále byla zakoupena tzv. „reforma“, tj. stroj na výrobu krupice. Tato „reforma“ sice již dosloužila, ale její princip je dosud k tomuto účelu používán, místo dosavadního primitivního prosévacího zařízení však byly zavedeny tzv. cylindry, velké válcovité konstrukce potažené speciálním hedvábím. Očka tohoto hedvábí, dodávaného ze Švýcarska, byla u každého druhu naprosto stejně velká, čímž se při třídění mouky dosahovalo dosud nebývalé přesnosti. Pořizovací náklady na toto hedvábí byly značné, jeho cena vysoce převyšovala běžné druhy hedvábí určené k odívání a i ty byly tehdy vzácností. U vodních kol byla dosavadní palečníková dřevěná kola nahrazena novými litinovými, jejichž průměr byl asi tři metry. Do těchto litinových kol byly pak vsazovány palce obvykle z jasanového dřeva, které musely být vždy po určité době obnovovány. Tato kola byla velmi těžká, a proto jistě bylo obtížné je tehdejšími dopravními prostředky dopravit na místo a usadit do jejich uložení v mlýnici. **Žabeňský mlýn se tehdy stal jedním z nejmodernějších, ne-li úplně nejmodernějším mlecím zařízením v celém kraji. Byla zvýšena i jeho kapacita, takže dosahoval ročního výkonu 1 200 tun ročně.**

Josef N. využil r. 1873 jedinečné možnosti a přikoupil k žabeňskému mlýnu pozemek zvaný „Ryška“.

Byla to parcela č. 77, která do té doby patřila k obecnímu žabeňskému majetku. Výměra této parcely činila 340 kvadratních sáhů. Jménem Ryška byl též označován rybník náležející k fojtství, který byl na západ od parcely č. 77. Tento rybník byl později rovněž přikoupen ke mlýnu Adolfem, pravnukem Jiřího. Ryška – parcela č. 77 – přiléhala těsně ke mlýnu a úzkým pruhem se táhla podél hospodářských budov na západní straně po pravém břehu Olešné, přičemž úzký pás se nacházel i na levé straně Olešné. Tento pozemek z jižní strany zasahoval až k mlýnské budově, a to i na pravém břehu náhonu. Hlavní plocha pak byla na jih od mlýna v prostoru mezi Olešnou a mlýnským náhonem. Koupě Ryšky, tj. parcely č. 77, byla pro mlýn nesmírně důležita, protože Ryška tvořila kus břehu mlýnského náhonu a její těsné sousedství s mlýnskými budovami rozšiřovalo eventuální další stavební možnosti. Tato parcela byla označována jako pastvisko, ale ve skutečnosti to byla neplodná půda, která se vůbec nehodila pro zemědělství, avšak bylo možno na ní vysázet stromy a dříví různého druhu bylo u mlýna vždy zapotřebí. Přes Ryšku vedla celá řada chodníků, jimiž se chodilo na sousední polnosti a hlavně do studánky s výbornou pitnou vodou, která byla na sousedním pozemku zvaném Ryška , tam chodila velká část obce pro vodu, neboť v Žabni byla o dobrou pitnou vodu nouze. Kupní cena Ryšky byla 163 zlatých, jak o tom hovoří dochovaná kupní smlouva z 2. 7. 1873, v níž jsou jako prodávající uvedeni členové obecního zastupitelstva, a to Arnošt Mecner – přednosta (starosta), Josef Konečni, Jan Witasek a Johann Latocha. Jako kupující je podepsán Josef Neisser a svědky byli Walentin Klega a Franz Owesny. Tato kupní smlouva pak byla 4. srpna 1872 schválena Okresním hejtmanstvím v Místku a 24. srpna 1872 krajským hejtmanem v Brně. Zaknihování a výmaz břemen, jimiž byl koupený pozemek zatížen, bylo provedeno 6. července 1876. Ten den byla vystavena též kvitance podepsaná Janem Chlebowským, představitelem (starostou), a Františkem Owesným, radním.

Roku 1850 založil Josef N., syn Jiřího, fundaci u kostela sv. Vavřince v městečku Paskově, jejíž účelem bylo, aby v tomto kostele bylo každoročně slouženo zpívané rekviem a tichá mše svatá za jeho rodiče, Jiřího a Terezii Naiserovy, a aby každou neděli a svátek byly říkány motlitby za spásu jejich duší. Josef N. proto 20. července 1850 složil 100 zlatých ve státních úpisech, jejichž 5% úrok měl sloužit na pokrytí výloh spojených s obřady. Na fundační listině je podepsán tehdejší paskovský farář Thorž (tento farář byl velmi populární a jeho jméno se dlouho uchovalo v paměti farníků, je to jeden z mála farářů, ne-li vůbec jediný, který je pohřben na starém paskovském hřbitově u kostela), jako kostelníci jsou tam uvedeni Lorenz Matieg a Johann Strakosz a jako svědci August Lýsek a Karl Mřihlad. Listina je psána německy a obsahuje český dovětek, že byla sepsána na přání fundatora a podle jeho vůle. Jako fundator je podepsán Josef Naiser a jako svědci Josef Peterek a Franz Filip. Ustanovení této fundační listiny bylo v paskovském kostele dodržováno až do druhé světové války, to je asi po dobu 90 let.

Povodeň r. 1872

V roce 1872 byla Olešná značně rozvodněna a způsobila mnoho škod, které mimo jiné postihly pozemek v sousedství mlýnského stavu. Majitel usedlosti č. 10 Franz Wawreczka si stěžoval na Okresním hejtmanství v Místku a žádal náhradu škody, což mělo za následek vznik dlouholetého sporu. V r. 1873 byla na místo vyslána komise z Okresního hejtmanství v Místku, která konstatovala že:

mlýnský náhon je u mlýna 9 - 12 stop široký, ale dále jeho šířka dosahuje jen 6 - 8 stop, u vstupního stavidla pak 6 stop a 10 palců. Stavidlo bylo složeno ze dvou částí širokých po 33 palců. Mlýnský náhon byl zejména u domku č. 47, který patřil Františku Kallusovi, ve špatném stavu a jeho břehy byly na několika místech tak porušené, že se voda velkými otvory vylévala na sousední pozemky nacházející se na obou stranách. Jez byl od stavidla vzdálen na 3 sáhy a svíral s pravým břehem úhel asi 30°, přičemž jeho délka dosahovala asi 13 sáhů a 3 stop. Vodní práh byl tvořen dvěma hrubě otesanými trámy, které nebyly řádně upevněny a neležely v horizontální rovině. Levostranné křídlo bylo o 4 a 1/2 palce nižší nežli pravé. Rovněž povrch jezu se skládal ze 4 nepravidelně uložených dřevěných trámů. Mezi výdřevem byla prázdná místa bez výplně kameny. Pod jezem byl břeh na vzdálenost 24 sáhů vpravo narušen a silně poškozen. Jez byl po povodni v r. 1872 z větší části obnoven. Komise zjistila, že jez je oproti nepoškozenému břehu vlevo vyšší o 6 palců a levý konec jezu leží o 4 a 1/2 palce výše než pravý. Ve prospěch skutečnosti, že došlo ke zvednutí vodní hladiny, svědčila i okolnost, že v mlýnském náhonu voda místy přetékala. Celý jez měl výšku 4 - 5 stop a práh jezu byl na pravém břehu o 1 stopu a 7 palců vyšší než práh stavidla. Přesný stav vodní hladiny nelze stanovit, jelikož o něm neexistují žádné doklady a není zaznamenán ani ve vodním právu. Poslední opravy jezu byly prováděny bez svolení úřadů a bez jejich intervence. Mlýn, který měl kdysi pouze 1 složení a 1 složení na mletí prosa, byl již řadu let vybaven tzv. zařízením „amerikán“ o dvou složeních a jedním složením zvaným „němčák“. Rýny k vodním kolům (vantroky) byly 9 stop široké a voda tehdy dosahovala do výšky 1 stopy, spád činil 7 stop a 6 palců. Kola měla průměr 7 stop a šířku 4 stopy a 2 palce. Komise pak nařídila odstranění následujících zjištěných nedostatků:

1) *Práh jezu, který byl pravděpodobně při poslední opravě zvýšen, nutno snížit na levé straně o 3 palce. Jez, který není vyhovující, aby byl pojat do vodního práva, je nutno zřídit tak, aby byl jeho hřeben v horizontální rovině a povrch opatřit buď trámovím, nebo pečlivě vyplnit mezery ve výdřevu kamením, přičemž nutno zajistit oba břehy. Plány k rekonstrukci jezu mají být předloženy nejpozději do konce března 1873, aby mohla být přesně stanovena výška vodní hladiny a aby mohlo být fixováno postavení prahu pro jez.*
2) *Břehy nad i pod jezem mají být zajištěny pomocí proplétaných tarasů a kamení, a to na obou březích.*

3) *Povrch ponoru je třeba vyčistit a zbavit kořenů.*
4) *Nízké břehy mlýnského náhonu, zejména pak v sousedství Františka Galluse, je třeba upevnit a až ke mlýnu o 2 - 6 palců zvýšit.*

Komise nakonec ustanovila, že břehy nad jezem budou opraveny tak, že Josef Neusser (Naiser) dodá k opravě materiál včetně dovážky a Franz Wawreczka práci. Náklady na komisi ve výši 31 zlatých 65 krejcarů měl uhradit Josef Neusser (Naiser). Rozhodnutí komise je z 24. 1. 1873 a je podepsáno okresním hejtmanem Cibulkou.

Výše uvedeným komisionálním řízením však nebyla celá záležitost skoncována, její vyřizování se táhlo ještě po dobu 10 let a nakonec došlo ke stavbě nového jezu. Tento úkol však již nebyl dokončen Josefem Naiserem, synem Jiřího, ale jeho synem Josefem.

Na sklonku svého života ještě Josef Naiser starší pro mlýn uskutečnil důležitou věc, a to prodloužení mlýnské příkopy pod mlýnem o 80 metrů. Tím umožnil větší spád a rozšíření průměru mlýnských vodních kol, čímž se podstatně zvýšila energetická výkonnost celého mlýna. Prodloužením mlýnské strouhy bylo navíc zabráněno tomu, aby voda, která při povodních obvykle zatopovala nejenom mlýnici, ale i byt, nestoupala tak vysoko a po dalších 86 let se již do bytu nedostala.

Splav k mlýnskému náhonu v Žabni

Toto velmi náročné dílo, jakož i přestavbu mlýna prováděl již Josef Naiser se svým synem Aloisem, který měl po něm žabeňský mlýn zdědit. Ač prokopání příkopy fakticky dokončili, nebyly během jejich života vyřízeny všechny formality s prokopáním strouhy spojené. Ty dojednal až Josefův syn Josef, starší bratr Aloisův. Josef Naiser (otec) se dočkal alespoň úředního schválení z 29. července 1880. V tomto úředním přípise se schvaluje postavení 2 nových vodních kol ve stávajícím prostoru pro vodní kola (Radstube – u nás byl tento prostor nazýván jistevka a v Čechách lednice) podle Pouceltského systému a dále se povoluje zřízení 2 složení amerického systému a prodloužení mlýnské strouhy pod mlýnem za těchto podmínek:

Obě vodní kola mají mít průměr 2,85 m. První kolo má být široké 2 a 1/2 m a druhé 1,9 m. V mlýnské budově budou pak 3 složení amerikánského typu s kameny o průměru 1,06 m. Pokud se týče jezu, je nutno utěsnit netěsnící místa. Vpustní stavidlo je nutno rozšířit, při čemž se rozšíření provede na mlýnském pozemku. Prodloužení mlýnské strouhy o 80 m má za účel zvýšení spádu, a je proto nutné zamezit vzdouvání vody tak, aby se voda neměstnala, a to tím, že se příkopa ve všech místech rozšíří na 2,8 m. Podle plánku toto prodloužení strouhy vede zahradou Josefa Konečného č. 32 a pozemkem Vitáska a Hájovského. Strouha pak ústí na pravém břehu Olešné, právě v místě nad obecní cestou, která vede k přejezdu přes Olešnou. Proti provedení tohoto projektu není technických námitek, za předpokladu, že bude použito dobrého materiálu a solidní práce. Nařizuje se:

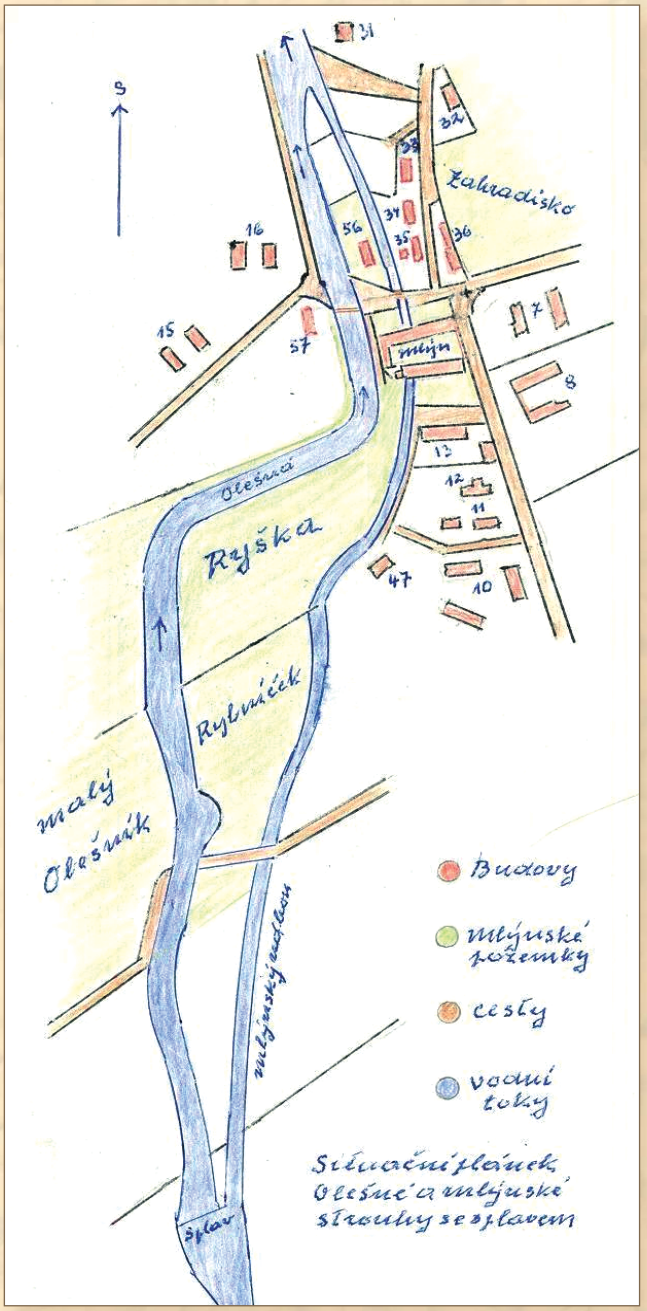
1/ Práh jezu nesmí být zvedán.
2/ Přejezd na obecní cestě má být uveden do dobrého a provozuschopného stavu.
3/ Dokončení výstavby je pak nutno hlásit úřadu.

Úprava hranic pozemků /zahrad/ po prokopání mlýnské strouhy.

Parc. č. 19/3, zahrada ve výměře 44 sáhů, byla získána za pozemek parc. 340 pastva - 185 sáhů a parc. 342 role 1.291 sáhů výměnou s majitelem zahrady Josefem Konečným v Žabni č. 32.

/Parc. č. 340 a č. 342 jsou původní pozemky, na nichž někdy stával Fuňákův mlýn na řece Ostravici/

Parc. 18/3 zahrada ve výměře 33 sáhů byla získána koupí od majitelů parcely č. 18 Jana Vitáska a Antonína Hájovského. Parc. č. 18 náležela k domu č. 31 v Žabni.

Obr. 39 Situační plánek Olešné a mlýnské strouhy z r. 1900

Splav byl v sousedství pozemků náležejících k čís. 10. Tento pozemek byl po obou stranách splavu. Na pozemek mezi strouhou a Olešnou byl z č. 10 přístup pouze přes dřevěný můstek přes strouhu. Pod splavem přes Olešnou byl brod, který používali i majitelé sousedního pozemku, jenž náležel k usedlosti č. 21. Po vybudování betonového můstku v sousedství rybníčka byl můstek u splavu zrušen. Bylo pak používáno cesty v sousedství

Rybníčka. Dále na sever od pozemku náležejícího k č. 10 byly pozemky Chlebovských z č. 21, které se nacházely po obou stranách strouhy i Olešné. Na sever od pozemků Chlebovských se pak rozkládaly pozemky náležející ke mlýnu, které sahaly až k mlýnské budově. Levý břeh Olešné tvořil Malý Olešník a pravý břeh Olešné spolu s levým břehem mlýnské strouhy přestavoval Rybníček a blíže k mlýnu potom Ryška. Pravý břeh strouhy naproti Rybníčku a částečně i Ryšky byly pozemky náležející k č. 10, a to až po domek č. 47, jehož zahrádka byla na levém břehu strouhy. Od č. 47 směrem ke mlýnu byla na levém břehu strouhy cestička nebo spíše chodník. Domek č. 47 byl pod úrovní strouhy a při povodních býval dosti často zatopen. Pod mlýnem byl pravý břeh strouhy tvořen zahrádkou domku č. 56 a pravý i levý břeh pak zahrádkami domků č. 31 a č. 32. Naproti domku č. 56 na pravém břehu strouhy byly zahrádky domků č. 33, 34 a 35. Před vytvořením strouhy, jak bylo výše uvedeno, ústil příkop do Olešné za domkem č. 56. Prokopáním se strouha prodloužila o 80 metrů a ústila do Olešné u domku č. 31. Prohloubením strouhy se situace změnila natolik, že v místě brodu přes strouhu musel být postaven můstek. Byl klenutý, z kamene a kromě zábradlí, které bývalo svévolně narušováno, si nevyžádal vůbec žádných oprav po dobu 100 let.

Obr. 40 Stavidla mlýnského jezu v Žabni. Vlevo je větší „vpustní“ stavidlo a vpravo menší - výpusť a počátek strouhy. Vpravo od stavidel je vidět jez.

Obr. 41 Betonový můstek přes mlýnskou strouhu v sousedství „Rybníčka“. Můstek byl postaven Adolfem N. okolo r. 1930. Vedla přes něj cesta kolem rybníčka přes Olešnou k Malému a pak Velkému Olešníku.

Obr. 42 Mlýnská strouha u domku č. 47 (v pozadí). V popředí je nejbližší sousední stavba mlýna, a to dům č. 13. Vpravo od strouhy je Ryška.

Obr. 43 Snímek zachycuje část mlýnské strouhy vedoucí mlýnským pozemkem a proudící zpod stodoly.

Obr. 44 Konečná část mlýnské strouhy, vlevo je vidět zadní stěnu domku č. 56.

Obr. 45 Soutok mlýnské strouhy s Olešnou. Mlýnská strouha je vlevo, Olešná vpravo. V popředí je společný tok.

Krize v mlynářství a konkurenční mlýny v kraji

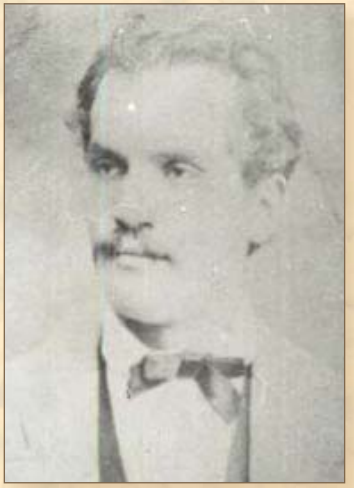
Josef N. měl se svou manželkou Barbarou, rozenou Goldovou, 5 dětí, z nichž František se dožil pouze 12 let. Dva synové a dvě dcery se dožili dospělého věku. Nejmladší syn Alois měl zdědit žabeňský mlýn. Josef i Barbara byli velmi dobří a rozšafní hospodáři. Jejich úsilím se stal žabeňský mlýn, který do té doby zvláště nad okolní mlýny nevynikal, nejlépe vybaveným a největším široko daleko. Do žabeňského mlýna se proto začali sjíždět mleči, jež sice museli jezdit do Žabně kolem několika jiných mlýnů, ale tuto cestu rádi vážili. Přes všechny životní úspěchy Josefa a Barbary se však nad žabeňským mlýnem začaly stahovat těžké mraky v podobě krize, která v letech 1780 až 1790 udeřila na všechny mlýny v našem kraji, a to tak ničivě, že nejméně tři čtvrtiny mlýnů zanikly a ty, které krizi překonaly, na tom nebyly o mnoho lépe, neboť jejich původní majitelé je neudrželi a prodávali je za směšně nízkou cenu.

Na Místecku a Ostravsku se kromě žabeňského mlýna neudržel na mlýně ani jeden rod. Na Frýdecku se udržel pouze mlýn Konečných v Lískovci, a to jedině proto, že tato rodina měla vedle mlýna i výnosnou zámečnickou dílnu.

Kromě krize dolehla na žabeňský mlýn i nemoc, která byla pro všechny členy rodiny smrtelná. Postupně postihla nejen rodiče Josefa a Barbaru, ale i jejich syna Aloise. Jako první jí podlehla Barbara, a to 14. prosince 1879. Trpěla ledvinovou chorobou a ani nákladné léčení v západočeských lázních jí nepomohlo a nevedlo k příznivému obratu. Snad již během Barbařiny nemoci, ale zcela jistě po její smrti se role hospodyně ve mlýně ujala Josefova sestra Terezie Bártová, tou dobou již vdova. Jelikož Barbara byla spolumajitelkou mlýna a syn Alois měl celý mlýn zdědit, byla mu po matčině smrti připsána její polovina, a to pod podmínkou, že svým sourozencům vyplatí příslušné podíly. Stalo se

tak krátce po Barbařině smrti 29. prosince 1879. Otec Josef však svou manželku dlouho nepřežil a 1. července 1881 podlehl těžké srdeční nemoci. Jeho nejstarší syn Josef vypravil na tu dobu nebývalý pohřeb s pohřebním vozem zapůjčeným až z Ostravy, v Místku totiž takový vůz ještě nebyl. Pohřby se do té doby nejen v Žabni, ale všude v kraji odbývaly tak, že rakev byla na hřbitov nesena, nebo jen vezena na fasunkovém voze (paskovský hřbitov byl vzdálen 4 km). Ať už byl Josefův pohřeb sebeslavnostnější, nic to nezměnilo na skutečnosti, že tragedie v žabeňském mlýně ještě nebyla dovršena, neboť dědic mlýna, Josefův syn Alois, se již pohřbu nemohl účastnit, protože byl upoután na smrtelné lože a přečkal svého otce jen o několik měsíců. Zemřel ještě téhož roku – 10. října 1881 – na tuberkulózu. Tak se stalo, že během necelých dvou let žabeňský mlýn opustili všichni jeho majitelé, a to 62letý Josef, jeho 58letá manželka Barbara i jejich 26letý syn Alois.

Alois Naiser

syn Josefa N. a Barbary N., rozené Goldové *1855 †1881

Alois N. byl vyšší postavy, světle kaštanových, mírně zvlněných vlasů. Byl uhlazeného a elegantního vystupování, dbalý na svůj zevnějšek. S oblibou nosil místo tmavých společenských šatů šaty šedé, což bylo tehdejší mlynářskou zvyklostí. Také klobouky měl v téže barvě, ať to byla buřinka nebo cylindr. Měl velmi milou povahu, všemi byl oblíben a stal se miláčkem celé rodiny. V posledních letech se podílel na budování žabeňského mlýna, přičemž projevoval velkorysost a prosazoval všechny novinky v mlynářství. Měl velkou zásluhu na tom, že se mlýn v Žabni stal na svou dobu jedním z nejmodernějších. Neměl však vždy ve všem šťastnou ruku, neboť ne všechny novinky uplatňované při přestavbě mlýna se osvědčily. Bylo tak tomu zejména u různých strojů, například u nově zakoupeného stroje „heureka “, který nenašel uplatnění a neosvědčil se. Žabeňský mlýn, jenž měl Alois převzít, nebyl zrovna v růžové finanční situaci. Bylo nutné, aby nevěsta, kterou si Alois do mlýna přivede, měla dostatečné věno, aby bylo možno dostát všem finančním povinnostem. Na první pohled to bylo velmi snadné. Alois byl typ, který měl u dívek úspěch, a jeho mlýn nebyl k zahození. Jenže tu bylo třeba vzít v úvahu i Aloisův vkus, nebyl to totiž člověk, který by se ženil jen pro peníze. Nevěst bylo hodně, ale takové, jež by splňovaly všechny předpoklady, byly vzácné. Jednou z nejvážnějších Aloisových známostí byla jistá Žilková z Ostravy. Oba mladí lidé v sobě našli zalíbení a jejich sňatek byl přáním i obou rodičů. I když se již projednávaly podrobnosti svatby, nakonec z veselky sešlo, vše totiž ztroskotalo na finančních záležitostech. Žilková byla sice velmi bohatá nevěsta, neboť byla dědičkou selského statku v Ostravě, ale věno potřebné na

žabeňský mlýn dostat nemohla. O prodeji statku v Ostravě nemohlo být ani řeči, protože šlo o rodinný majetek, který Žilkovi vlastnili po generace, a nebyli by nikdy připustili, aby přešel do cizích rukou. Alois potřeboval hotové peníze, které mu Žilková nemohla věnem poskytnout. Byla zvažována i eventualita, že by se Alois mlýna vzdal, ale ani to nepadalo v úvahu, neboť Alois byl hospodář a na sebepěknějším statku by nebyl nikdy spokojen, protože byl tělem i duší mlynářem, nehledě k tomu, že měl nově postavený mlýn, na jehož modernizaci a výstavbě se sám podílel podle svého vkusu. Tak se stalo, že ačkoli již vše bylo tak daleko, že bylo dohodnuto i datum svatby, ke sňatku k zármutku všech zúčastněných přece jen nedošlo. Alois pak navíc onemocněl tuberkulózou plic, nějaký čas se léčil v lázních Luhačovicích, ale veškerá péče byla marná – tehdy totiž ještě žádná účinná léčba neexistovala. Na průběh choroby mělo rovněž nepříznivý vliv Aloisovo mlynářské povolání. Alois si byl v posledních měsících svého beznadějného stavu plně vědom, neboť vzorně vyřídil všechny své finanční záležitosti a všechny doklady předal i s připomínkami svému bratru Josefovi. Jeho písemnosti týkající se živnosti byly vesměs psány německy, jak tehdy bylo v obchodních kruzích zvykem. Alois sám byl vychován česky a německy se naučil až ve školních letech, pravděpodobně na škole v Novém Jičíně. Na smrtelném loži jej opatrovala jeho teta Terezie, rozená Naiserová a provdaná za Jana Bártu, která tehdy již byla vdovou. Jednou zavedla řeč i na to, co bude s mlýnem, kdo tam bude po Aloisovi hospodařit. Nato Alois bez rozmýšlení odpověděl, že to bude Adolfek (syn jeho bratra Josefa), kterému tehdy bylo asi 8 let. Není pochyb o tom, že Aloisova smrt osudově zasáhla do jeho života. Alois umíral při plném vědomí, v posledních chvílích však přestal vidět a domníval se, že je všude kolem tma; krátce nato zemřel. I když se Alois dožil pouhých 26 let, zanechal po sobě u všech příbuzných i známých tolik vzpomínek, že ještě po 50 letech na něj jeho vrstevníci vzpomínali. Na pohřeb dojeli mimo jiné i Žilkovi z Ostravy. Jeho bývalá, dosud neprovdaná nevěsta dlouho a usedavě nad jeho rakví plakala. Ještě dlouho potom Žilková odmítala celou řadu nápadníků, mezi nimiž bylo i mnoho žádoucích mužů. Nakonec se provdala za prostého, statného synka ze Suché, Aloise Firlu, který pak byl stálým mlečem v žabeňském mlýně jako předtím všichni Žilkovi.

Po Aloisově smrti žabeňský mlýn osiřel a nikdo ze sourozenců netoužil po jeho převzetí se všemi břemeny, kterými byl zatížen.

Mlýn byl sice nový a moderně vybavený, ale jeho budoucnost byla v tu dobu nejistá. Jak již bylo řečeno, v mlynářství tehdy panovala těžká krize. Příčin této krize bylo hned několik, její důsledky proto byly velmi tíživé. Jedním z hlavních důvodů byla modernizace mlýnského zařízení, která byla velmi nákladná a vedla k zadlužení majitele. Při modernizaci se zpravidla zvyšovala i kapacita, a tak se stávalo, že celá řada mlýnů se stala zbytečnou. Mlýny, které modernizovány nebyly, automaticky zanikaly, jelikož nemohly dodávat tak kvalitní výrobky jako mlýny moderní, ale ani těm se nevedlo moc dobře. Údržba moderního mlýna

byla již natolik složitá, že ji mlynář nemohl jako dosud obstarávat jen svými vlastními prostředky. Nyní byl odkázán na celou řadu řemeslníků a na nákup strojových součástek, což si vyžadovalo nepoměrně více nákladů než tomu bylo dosud. Rozvíjející se průmysl v okolí silně odčerpával pracovní síly, které dávaly přednost továrnám před prací v zemědělství, což mělo dopad i na zaměstnance ve mlýně, jež se pochopitelně dožadovali vyšších mezd. Příjmy z provozu mlýna se přitom nijak nezvýšily, mlynáři měli nepoměrně vyšší výdaje při stejných, nebo dokonce nižších příjmech. Přesunem obyvatelstva z venkova do měst upadalo selské mletí, které původně tvořilo sto procent objemu práce, přičemž toto procento nadále klesalo. Místo selského mletí se nyní začalo mlít pro obchodníky a pekaře, což přinášelo menší zisky, neboť mouku prodal jen ten, kdo při stejné kvalitě nabídl nejnižší cenu. Tak se stávalo, že po zaplacení výdajů za mletí, mlynáři nezůstal žádný čistý zisk, ale naopak mu hrozilo velké riziko, že obchodník nebo pekař zbankrotuje a mlynář pak nedostane za mouku zaplaceno , což se stávalo velmi často. Kdyby však mlynář nedal na úvěr, nic by neprodal.

Ti, kteří se jednou zadlužili, byli prakticky ztraceni, neboť finance byly v rukou malé skupiny nečeských lidí, kteří dovedli využít tísně a dlužníka přivést na mizinu. Proto se v tu dobu na venkově svépomocí budovaly finanční podniky – záložny a spořitelny, ve kterých ovšem ze začátku často docházelo k nepoctivým praktikám, a lidé, jež si tam uložili celoživotní úspory, o ně byli často připraveni. Jak již bylo řečeno, zařízení ve mlýnech se podstatně měnilo a mlynář je již nemohl opravovat svými prostředky. V případě, kdy toho ještě byl schopen, byly tyto dříve poměrně levné opravy nyní mnohem nákladnějšími, neboť stoupla cena dřeva. Ve mlýně byla vždy velká potřeba různých druhů dřeva, pro každý účel jiného. Vzrostly zejména náklady na hřídele pro vodní kola, neboť pro ně bylo zapotřebí dubů o průměru 1 metru a v délce alespoň 6 metrů. Takový dub musel být rovný, bez kazu, jeho průměrný věk činil kolem 150 let a o takové duby byla čím dál větší nouze. Musely se značně přeplácet, a to mnohonásobně více než by stála stejná kubatura u menších dubů. I žabeňský mlýn byl krizí těžce postižen. Žabeň byla poměrně malá obec, která nemohla na tehdejší dobu takto moderní mlýn uživit. Mleči do Žabně museli jezdit ze všech stran vždy kolem jiných mlýnů, takže žabeňský mlýn, aby uhájil svou existenci, musel nad ostatní mlýny vynikat kvalitou a solidností.

Jak již bylo dříve řečeno, tuto krizi zakoušely všechny mlýny v dalekošírokém okolí a snad i v celé Rakouskouherské monarchii. Staré mlynářské rody zanikaly a většina mlýnů vzala za své, pokud tomu tak nebylo, musela změnit majitele. V těsném sousedství žabeňského mlýna stihl podobný osud mnoho mlýnů.

Konkurenční mlýny v okolí

Jeden z nejstarších mlýnů na paskovském panství byl mlýn v Hrabové, který stával na levém břehu

Ostravice (podobně jako v Žabni kdysi Fuňákův mlýn). Mlýn v Hrabové vlastnila rodina Neusserů, což byl pravděpodobně stejný rod, z něhož pocházeli i žabeňští Naiserové. Poslední hrabovský mlynář měl za manželku Barboru N., dceru Josefa N. a Barbary, rozené Goldové, ze žabeňského mlýna. Poté, co Barbara ovdověla, vzala si za manžela Pospěcha, který mlýn neudržel a někdy mezi lety 1880 – 1890 jej prodal Vítkovickým železárnám .

Naproti Hrabovskému mlýnu ve Vratimově stával ještě jeden mlýn, který se nacházel rovněž na řece Ostravici, ale na jejím pravém břehu. Tento mlýn byl též v držení rodiny Neusserů, pravděpodobně z téhož rodu jako byli Neusserové hrabovští nebo žabeňští. Poslední vratimovský mlynář Josef Kubita v r. 1881 svůj mlýn i s vodním právem prodal vznikající továrně na buničinu. Tato továrna pak vodní síly využívala k výrobě elektrického proudu. Jaký osud postihl rodinu Neusserů ve Vratimově, není známo, toto jméno však nebylo ve Vratimově vzácností. Pocházela odtamtud Marie Klegová, rozená Neusserová, manželka majitele pily v Oprechticích, a též Emil Najsar, důstojník a politický činitel v Místku po druhé světové válce. Při likvidaci mlýna ve Vratimově Josef Naiser některá zařízení odkoupil pro žabeňský mlýn. Na některých z nich byly vyryty i jmenovky.

Nejstaršími majiteli mlýna ve Vratimově byla rodina Křižáků, po nichž pak vratimovský mlýn drželi Neusserové a nakonec Josef Kubita, který mlýn prodal pro výstavbu celulózky. V Paskově byla celá řada mlýnů, které až na jeden zanikly. Nejstarší mlýn v Paskově se nacházel v místě označovaném jako „Drinopol“. Tento mlýn využíval vody z Ostravice a beze stopy zanikl koncem 19. století. Jeho posledním majitelem byl Vogt (Fojt).

Další mlýn se nacházel naproti paskovského zámku a patřil k paskovskému panství. Tento mlýn byl rovněž zásobován vodou z Ostravice, která byla původně určena pro příkop okolo vodní tvrze, jež kdysi stávala na místě nynějšího zámku. Mlýn podobně jako sousední pivovar neprosperoval a koncem 19. století byl zrušen. Vodní síly bylo pak využito k pohonu elektrárny, která zásobovala celý Paskov asi až do r. 1935. Poté však byla činnost této elektrárny úředně omezena pouze na potřebu velkostatku a po druhé světové válce byla úplně zrušena. Elektrárna měla turbínový pohon a v případě nedostatku vody byl k dispozici dieselový motor.

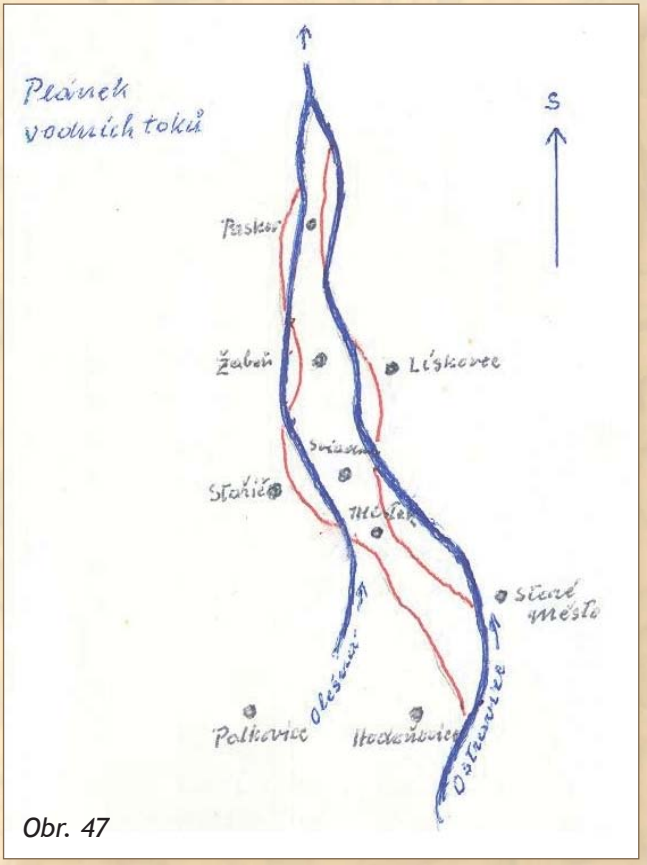
V místě, které v Paskově bývá označováno jako „Neužila“, stával mlýn, jenž byl pravděpodobně poháněn spodní vodou z Olešné zásobující i sousední rybníky (pohon okolních mlýnů byl naopak vesměs na vrchní vodu). Koncem 19. století byl mlýn zrušen, nezůstalo po něm ani stopy a došlo i k přemístění mlýnského náhonu.

Nejdéle se v Paskově udržel mlýn uprostřed mezi velkými rybníky. Voda na něj byla vedena strouhou po levém břehu Olešné, která protékala několika rybníky a zásobovala je vodou. Začínala u žabeňského dvora a zásobovala i mlýn na

Neužile. Posledními mlynáři byli na tomto mlýně Rajský a Zbořil. Tento mlýn nebyl nikdy žabeňskému mlýnu vážnější konkurencí a byl zrušen až po druhé světové válce.

Na pravém břehu Olešné v Paskově se v sousedství mostu nacházel další mlýn, který byl zrušen koncem 19. století. Posledním známým vlastníkem budovy zrušeného mlýna byl Pokluda. Most v blízkosti mlýna byl přesunut na jiné místo, je to poslední most v Paskově na cestě z Ostravy do Místku.

Vedlejší situační plánek na obr. 47. znázorňuje řeku Ostravici a Olešnou (zakresleny modře). Mlýnské náhony a strouhy jsou zakresleny červeně. Z plánku je zřejmé, že vodu v Olešné posiloval přítok z Ostravice, který byl veden od splavu v Hodoňovicích a který využíval žabeňský mlýn. Povinností žabeňských mlynářů bylo přispívat na udržování jezu v Hodoňovicích alikvotní částkou. Nejbližším sousedem žabeňského mlýna byl mlýn na řece Olešné ve S t a ř í č i v č. 1. Tento mlýn vlastnila rodina Žurovců, která o něj přišla v 80. letech 19. století, kdy jej koupil Murcek. Stařičský mlýn byl co do velikosti asi stejného řádu jako mlýn žabeňský a do jisté míry byl jeho vážným konkurentem. Přesto však mezi oběma mlynářskými rodinami panovala vždy dobrá shoda a ze strany Murcků dokonce došlo k pokusům o spříznění obou rodin tak, že se Murckové podvakráte pokoušeli o sňatek s dcerami ze žabeňského mlýna. Vždy však zůstalo jen u námluv, ale ke svatbě nedošlo. Jeden z Murcků, který měl převzít stařičský mlýn, v r. 1919 padl v boji

Obr. 47

o Slovensko proti Maďarům. Později se vrátil z Ruska jeho bratr, vyučený pekař, který se mlýna ujal. Jmenoval se František a byl jeho majitelem až do jeho zrušení, k němuž došlo po druhé světové válce. Shodou okolností měl za manželku Marii, rozenou Žurovcovou, pocházející z rodiny Žurovců, kteří byli původními majiteli stařičského mlýna. Několik let před zrušením mlýna vedl mlýn František Murcek, synovec tehdejšího majitele Františka Murcka, který si poté našel jiné zaměstnání.

Naproti Žabni na pravém břehu řeky Ostravice se nacházely dva mlýny v obci Lískovci. Jeden z nich vlastnila rodina Konečných. Tento mlýn byl jediným známým mlýnem, který se kromě žabeňského v době krize udržel v majetku původních majitelů. Bylo tomu tak proto, že Koneční měli kromě mlýna i dobře prosperující zámečnickou dílnu. Mlýn pak byl v provozu až do jeho zrušení, ke kterému došlo po druhé světové válce, a celkem dobře prosperoval. Pro žabeňský mlýn neznamenal žádnou konkurenci, jelikož Lískovec, ač byl v sousedství Žabně, neměl se Žabní dobré spojení, neboť brod přes Ostravici byl sjízdný jen určitou část roku. Do Lískovce se proto ze Žabně muselo jezdit přes Frýdek. Žabenští mlynáři používali dost často služeb zámečnické dílny Konečných, která byla mimo jiné zaměřena i na opravy mlýnských zařízení.

Druhý lískovecký mlýn se nacházel severně od mlýna Konečných, na svahu směrem k Ostravici. Mlýn Konečných měl stálou vodu z Ostravice, kdežto voda tohoto mlýna byla pravděpodobně značně nestálá. Posledním jeho majitelem byl Ludvík Neusser. Tento mlýn stál na pohyblivém svahu, který nejen že zavaloval mlýnskou strouhu, ale roztrhl samotný mlýn na dva kusy, později ještě na další. Mlýn přitom neprosperoval dobře, a tak jej Ludvík Neusser koncem 19. století prodal. I když později byl mlýn zrušen, donedávna se na jeho místě nacházely zříceniny zdiva, po nichž však už nyní není ani stopy. Stejný osud postihl i mlýnskou strouhu.

V Místku se původně nacházela řada mlýnů, přičemž nejstarší z nich byly postaveny na strouze, která u splavu ve Starém Městě brala vodu z Ostravice a oklikou přes Místek poté v nejjižnější části Sviadnova do ní vtékala. Jeden mlýn na této strouze, pravděpodobně ten nejmenší, který byl koncem 19. století zrušen, stával přesně naproti kostela Všech svatých v Místku. Snad nejstarším mlýnem na této vodě byl tzv. podkostelní mlýn u sv. Jakuba. I když tento mlýn neprosperoval, často měnil majitele a po druhé světové válce byl zrušen, jeho budova byla chráněna památkovým úřadem. Třetím mlýnem na této strouze byl mlýn na katastru Sviadnova, později Koloredova, jehož pozemek nakonec katastrálně náležel do Místku. Náležel rodině Jiříků, kteří jej v době krize koncem 19. století neudrželi a prodali jej majiteli nedalekého lihovaru Hermanu Löwovi (nyní „Seliko“, dříve Collo), a to i s vodním právem. Löw mlýn zrušil a pozemek věnoval svému zeti Landsbergrovi, který na tom místě r. 1893 postavil velikou textilní továrnu s 1 200 tkalcovskými stavy. Zbourání tohoto mlýna mimo jiné želel i Vladimír Vašek, který v jeho sousedství v idylickém prostředí míval dostaveníčka s Dodou Demlovou, rozenou Bezručovou. Vladimír Vašek se tehdy s povzdechem vyjádřil, že kdyby se toho dožil jeho přítel Ondřej Boleslav, „Peter“, tak by určitě na ten mlýn složil báseň. Setkáváme se tu se jmény „Peter“ a „Bezruč“, která jistě souvisí s pseudonymem Petr Bezruč a snad i s autorstvím „Slezských písní“. Bezručové po 300 let vlastnili svobodný statek ve Sviadnově v těsném sousedství Jiříkova mlýna. Poslední majitel Jan Bezruč byl i Sviadnovským

fojtem. Oženil se s Veronikou Romanovskou, která pocházela ze zchudlého šlechtického rodu, jenž uprchl z Ruska po nezdařeném povstání proti carovi. Veronika měla velmi náročný životní styl, na který selský statek – i když šlo o jeden z nejlepších – nestačil, a tak Jan Bezruč statek po kouscích rozprodával, a když již neměl co prodávat, našli jej utopeného v mlýnské strouze Jiříkova mlýna. Jeho dcera Doda (provdaná Demlová) vlastnila domek patřící původně ke statku až do své smrti po druhé světové válce. Pozemky bývalého Bezručova statku sousedí s domem č. 966 na Ostravské ulici v Místku.

O ostatních mlýnech v Místku toho mnoho nevíme. Je jisté, že na strouze z Ostravice do Olešné i na Olešné samotné jich stávalo několik. Téměř s určitostí se jeden mlýn nacházel v místě Landsbergrovy továrny, založené Schabenskym (Žabeňským), a další patrně v místě Elzerovy továrny. Je pravděpodobné, že mlýny stály i jinde. Ve dvacátém století již žádný z nich neexistoval.

Na sklonku devatenáctého století v našem okolí kromě výše uvedených existovaly ještě další mlýny uvedené níže:

Moravská Ostrava – 4 mlýny: rodina Neusserů; Antonín Quasigroch; Jindřich Dingler; Josef Šmuk
Slezská (polská) Ostrava / Ostrava: František Gross
Přívoz: rodina Jasenků, naposledy František Blaheta
Kunčičky u Ostravy: Josef Zajonc
Velké Kunčice – 3 mlýny: František Slíva, později rodina Kubitů; rodina Golatů; mlýn náležející k panskému dvoru.
Bártovice – 2 mlýny: Jan Golat; Jan Damek
Šenov – 2 mlýny: Antonín Řeháček; František Řeháček
Horní Bludovice: Ignác Peter
Žermanice: František Jiříček (Juříček), později František Řehák
Dolní Domaslavice – 2 mlýny: rodina Tvrdků, která jako jediná z tohoto seznamu udržela mlýn ve svém vlastnictví i během mlynářské krize až do jeho zrušení po druhé světové válce; rodina Hanušova, později Kubicova a za okupace František Stölberr
Horní Domaslavice – 2 mlýny: rodina Slaninů, původem z Paskova; Josef Struhal
Dolní Domaslavice – 3 mlýny: na Volovci u Škutova statku; Josef Papala; František Kohut
Kocurovice (osada Dolních Domaslavic): Michal Tesarčík
Horní Soběšovice – 3 mlýny: Ondřej Menšík; Vilém Žurek; rodina Chadrabů, poslední majitel Slonka mlýn zničený povodní již neobnovil
Fryčovice – 2 mlýny: oba v držení fojtovské rodiny Kubalů

Stará Ves – 2 mlýny: jeden z nich vlastnila rodina Blahetů, posledními majiteli jednoho mlýna byl Javorek a druhého Robert Havránek
Stará Bělá: rodina Šindelů
Frýdek: mlýn na Podvolání (za Frýdeckým hřbitovem) – poslední majitelé rodina Konečných, původem ze mlýna v Lískovci
Kunčičky u Bašky – 2 mlýny: rodina Schindlerů; Jan Švrček
Brušperk: Dominik Štalmach
Chlebovce – 2 mlýny: Antonín Bujných; František Hrubiš
Frýdlant – 2 mlýny: Jan Pělucha; Emil Schindler, po něm bratři Golatové
Hodoňovice: Jan Nikl, naposled Rudolf Morávek
Proskovice: Antonín Sunek
Rychaltice – 2 mlýny: Julius Kubala, pak Jan Volný; rodina Pěluchů
Sklenov: rodina Škarudů, naposled Antonín Bajer
Lhotka: Leopold Adamec
Myslík: Bílková Anežka
Tichá: František Javorek
Bahno: Alois Ševčík
Staré Město: rodina Hučků

*Kolem roku 1910 byl pořízen seznam všech majitelů mlýnů v tehdejším místeckém okrese. Bylo jich celkem 28, níže jsou uvedena všechna jejich jména

Schindler Franziska – Kunčičky
Murcek Emilie – Staříč
Naiser Adolf – Žabeň
Stalmach Dominik – Brušperk
Bujnoch Anton – Chlebovice
Pělucha Johann – Frýdlant
Nikel Johann – Hodoňovice
Adamec Leopold – Lhotka
Stanovský Max – Místek
Kubala Julius – Rychaltice
Pělucha Andreas – Rychaltice
Škaruda Josef – Sklenov
Kuntscher Al. – Frenštát
Schleser Joh – Frenštát
Borák Rud. – Kozlovice
Holub Frant. – Kozlovice
Vyvial Joh. – Kozlovice
Šmiřák Frant. – Kozlovice
Babinec Ignaz – Lichnov
Mičulka Rosina – Lichnov
Pavel Marie – Lichnov
Turek Valentin – Tichá
Javorek Frant. – Tichá
Schindler Emil – Frýdlant
Kopelec Johann – Bordovice
Prachař Anna – Čeladná
Fajkus Gabriel – Kunčičky
Rajský Fridolin – Paskov

Josef Naiser

Syn Josefa Naisera, mlynáře v Žabni, a jeho manželky Barbary, rozené Goldové, se narodil r. 1841 a své dětství strávil v rodném mlýně. Byl nejstarším ze svých sourozenců. Jeho mateřská řeč, i když matka byla Němka, byla čeština. Německy se učil na škole, pravděpodobně v Novém Jičíně, takže později němčinu dokonale ovládal. Ač byl prvorozený syn, rodiče určili jako dědice jeho nejmladšího bratra Aloise. Snad proto, aby měli dostatečnou možnost našetřit věno pro ostatní děti. Josef měl být, podobně jako jeho sestry, vybaven věnem, které mu mělo umožnit výhodné přiženění a založení vlastní existence. Josef se oženil 15. 9. 1864 a za manželku si vzal Beatu Hlavatou, která po svém zemřelém otci převzala hostinec v č. 28 ve Staré Vsi, kde se tehdy nacházelo celkem 11 hostinců a všechny slušně prosperovaly. Nebylo tomu tak proto, že by lidé ze Staré Vsi tak holdovali alkoholu, ale proto, že šlo o někdejší zastávku formanských povozů a také povozů vozících uhlí z Ostravy, aby mohl být koním dopřán odpočinek a lidem občerstvení.

Josef N. byl střední postavy (asi 172 cm), měl černé vlasy, černé oči a snědou pleť. Povahově byl konzervativnější než jeho bratr Alois, zato však houževnatější a větší realista. Rovněž v oblékání byl mnohem střízlivější. Josef N. si vzal za manželku Beatu Hlavatou, dceru Jana Hlavatého, hostinského ve Staré Vsi, a jeho manželky Johany, rozené Dvorské.

Obr. 49 Beata Naiserová, rozená Hlavatá, se narodila r. 184? ve Staré Vsi. Byla to velmi rozšafná žena bezkonfliktní povahy, v jednání velmi příjemná, ale přitom samostatná a energická.

Měla široký rozhled a velmi dobře si rozuměla se svou švagrovou Terezií Hořínkovou, rozenou Naiserovou. Nebyla zatížena žádnými předsudky a v jednání projevovala velkorysost. Mimo jiné sama ze své iniciativy a za velmi výhodných podmínek zakoupila selský statek v Zábřehu (pozdější ostravské čtvrti). Její manžel Josef touto koupí nebyl nadšen a po její smrti statek prodal s menším ziskem. Několik let nato se jeho cena zdesetinásobila. Pro celou rodinu bylo neštěstím, že Beata předčasně zemřela, neboť v opačném případě by se osudy všech členů rodiny utvářely zcela jinak.

Hostinec Hlavatých měl velmi výhodnou polohu – ležel na křižovatce cest do Brušperka, Krmelína a Košatky – a starou tradici, jejíž délku nelze ani přibližně odhadnout. V držení rodiny Hlavatých byl od r. 1725 a o jeho koupi se zachoval text kupní smlouvy. Originál byl dávno zničen, ale text přežil tak, že byl v rodině Hlavatých přepisován z jednoho rozpadávajícího se papíru na druhý. Podle této smlouvy koupil hostinec František Hlavatý svému synovi Janovi od Rudolfa Potštátského, sv. pána z Prusinovic, v r. 1725.

Josef Naiser měl se svou manželkou Beatou několik dětí. Nejstarší byla pravděpodobně Marie, narozená kolem roku 1866. Po ní následovalo několik dětí, které zemřely v útlém věku (z nichž dvě dostaly jméno Josef). Roku 1873 se narodil syn Adolf, který byl velmi slabým dítětem, v r. 1875 pak dcera Růžena a v r. 1878 přišla na svět dcera Anna, jejíž narození zaplatila matka Beata smrtí.

Po svatbě v r. 1864 se Josef N. věnoval hostinské živnosti a provozoval ji osobně až do r. 1865, tzn. jeden rok. K tomuto zaměstnání však nijak nepřilnul, a proto dal hostinec do nájmu a věnoval se polnímu hospodářství. Část budov náležejících k hostinci pronajal pro účely státního hřebčince. Josef si kromě toho našel i nový způsob výdělečné činnosti, a to obchod se smíšeným zbožím, což byla na venkově novinka. Zpočátku začal Josef zcela bezděčně tak, že se ve snaze vypomoci rodnému mlýnu z krize, kterou v těch letech prodělával, pokusil prodávat mouku a jiné mlýnské výrobky. Tento druh zboží šel ve Staré Vsi dobře na odbyt, a tak Josef usoudil, že by se daly prodávat i jiné výrobky denní potřeby. Josef N. nakupoval zboží v rychle se vzmáhajících obchodech v Ostravě a od těchto obchodníků získával cenné zkušenosti. K některým z nich měl i přátelský vztah, jako například s obchodníkem s jižním ovocem Faccinim, který byl italského původu. Na návštěvy u tohoto obchodníka brával často i svého synka Adolfa, jenž si na ně uchoval nezapomenutelné vzpomínky. Josefův obchod velmi dobře prosperoval a časem se stal hlavním zdrojem jeho příjmů.

Se svou manželkou žil v dobrém porozumění a shodě až do její smrti. Beata zemřela krátce po porodu své nejmladší dcerky Anny na otravu krve, což byla pro rodinu veliká tragedie, neboť Beata měla nejen široký rozhled, ale i dostatek energie, aby mohla výchovu svých dětí správně usměrnit. Její smrt snad nejvíce zasáhla do života nejstarší dcery Marie, ale také syna Adolfa, který by za jiných okolností jistě studoval na vysoké škole, což bylo jeho touhou.

Josef Naiser po smrti své manželky ještě nějaký čas – asi dva roky – hospodařil ve Staré Vsi. Domácnost mu pravděpodobně vedla Beatina matka Johanna Sikorová, rozená Dvorská, která již byla na výměnku v jednom křídle hostince, jemuž se říkalo „Veselíčko“ – podle toho děti říkali své babičce „z Veselíčka“. Je zajímavé, že tato část domu si název Veselíčko udržela i po sto letech, kdy se na hostinci vystřídala již celá řada majitelů. Když došlo k tragedii v žabeňském mlýně, byl Josef již existenčně dobře zajištěn a bylo pro něj do jisté míry velmi riskantní mlýn si ponechat, i když byl nově postaven a na svou dobu špičkově vybaven. Hospodářská krize, která žabeňský mlýn tvrdě postihla, byla v tu dobu totiž na svém vrcholu a Josef byl jediným přirozeným dědicem mlýna. Jeho dvě sestry na převzetí mlýna nemohly pomýšlet, protože manžel Terezie nebyl mlynář a navíc již byl dobře usazený ve Staré Bělé, a Josefova sestra Barbora sice měla za manžela mlynáře v Hrabové, ale měnit jeden mlýn za jiný by nemělo smysl. Josef N. měl pouze dvě možnosti, buď převzít mlýn v Žabni, nebo jej prodat. Po zhodnocení celé situace se nakonec rozhodl si mlýn ponechat. Snad ho k tomu vedla okolnost, že mlýn byl zbrusu nový a jeho prodejní cena byla nízká, takže jeho prodej by byl značně ztrátový, snad tu zapůsobila rodinná tradice, neboť v žabeňském mlýně se vystřídala již řada generací Naiserů. Možná, že při tomto rozhodnutí sehrál svou úlohu i slibně se rozvíjející obchod s mlýnskými výrobky ve Staré Vsi, protože něco podobného se dalo očekávat i v Žabni, takže existovala šance na zvrat nepříznivého průběhu krize. Jistou důležitost určitě měla i skutečnost, že Josefova první manželka byla již mrtvá a Josef se podruhé oženil. Jeho druhá manželka Marie Feilhauerová pocházela z Paskova, a tak jistě více tíhla k Žabni než ke Staré Vsi. Žabeňský mlýn měl i dostatek polností, které stačily k dosti slušnému živobytí, takže žabeňští mlynáři nebyli odkázáni jen na výnos ze mlýna.

Tak se stalo, že brzy po Aloisově smrti se Josef N. spolu se svou druhou manželkou Marií Feilhauerovou z Paskova a celou rodinou přestěhoval do žabeňského mlýna. Pouze babička Sikorová, rozená Dvorská, zůstala na svém výměnku „Veselíčku“ ve Staré Vsi až do své smrti. Josefovu synu Adolfovi bylo tehdy 7 let.

Marie Naiserová, rozená Feilhauerová (*1852 †1922), pocházela z rozvětvené rodiny Matějů z Paskova. Po smrti Mariiny matky Barbory se její otec Feilhauer podruhé oženil a vzal si za manželku Mrzihladovou (Mřihladovou). Mřihladové si později změnili jména na Milhardy a jejich rodina se poněmčila, proto byli po druhé světové válce odsunuti do Německa. Rodiči Barbory Matějové byli Vavřín Matěj a Barbora, rozená Cholevová. Této větvi rodiny Matějů, ze které pocházela manželka Josefa N., se narozdíl od ostatních Matějů v Paskově, říkalo „Kašíčkovští“. Jejich statek se nacházel v blízkosti statku Matějů, kteří byli s rodinou Naiserů spřízněni již dříve prostřednictvím Marie, dcery Jiřího Naisera, jež měla za druhého manžela Josefa Matěje. Obě tyto rodiny Matějů byly spolu spřízněny. Z druhého manželství Feilhauera

(říkalo se mu Falhar) s Mrzihladovou se narodil syn Emanuel, jenž měl dvě děti, a to syna Emanuela, který zdědil statek po otci, a dceru Marii, provdanou za Prokopa.

Majetkoprávní situace mlýna v době, kdy jej přejímal Josef Naiser

Majetkoprávní situace žabeňského mlýna byla v době, kdy jej Josef Naiser přejímal, následující:

V r. 1879 po smrti Barbary Naiserové, rozené Goldové, která byla spolumajitelkou mlýna, převzal polovinu mlýna její syn Alois. Stalo se tak v r. 1879 na základě poslední vůle jeho matky Barbary.

Odevzdací listina zněla následovně:

pozemky čís. top. 40-41-142-143 a 230 ve výměře 2 jiter 15445/6
čís. top. 225 a 226 dominikální pozemky Velký a Malý Olešník 8 jiter 716
čís. top. 111b pole, kamenec na 1 jit.
čís. top. 228b /:288b/ luka na Zádvoří per 3 jit. 533 po odloučení 2 měřic Josefu Klečkovi 2jit. 1067

vše v ceně 6.000 zl

Dále vlastnictví mlýna č. 14 v Žabni /je pravděpodobně zahrnuto v ceně 6.000 zl./.

Povinnosti :	
synu Josefovi	*1.500 zl*
dceři Terezii Hořínkové	*1.500 zl*
dceři Barboře Neusserové /Pospěchové/	*1.500 zl*
celkem	*4.500 zl*

Zbytek 1.500 zl pak náleží Aloisi Naiserovi, podobně jako jeho sourozencům. Výšeuvedené podíly sourozencům může Alois kdykoli bezúročně splatit, ale jakmile převezme mlýn celý v držení, je povinen platit roční úrok 5 % až do zaplacení celého obnosu.

Po smrti Josefova otce, který se rovněž jmenoval Josef a zemřel 1. 7. 1881, byla 23. prosince vyhotovena odevzdací listina níže uvedeného znění:

Na základě poslední vůle zemřelého Josefa Naisera převádí se spoluvlastnická část jeho majetku na jeho syna Josefa Naisera, a to mlýn s obytnými i hospodářskými staveními na

parc. č. 30.

parc. č. 74 zahrada	parc. č. 296/1 pastvina
parc. č. 75 zahrada	parc. č. 296/2 pastvina
parc. č. 76 zahrada	parc. č. 306 pole
parc. č. 245 pole	parc. č. 307 pole
parc. č. 246/1 pastvina	parc. č. 308 pastvina
parc. č. 246/2 louka	parc. č. 338 pole
parc. č. 338/3 pastvina	parc. č. 474 pastvina
parc. č. 339 bařina	parc. č. 485 pastvina
parc. č. 340 pastvina	parc. č. 486 rybník
parc. č. 342 pole	parc. č. 536/1 potok
parc. č. 472 pole	parc. č. 536/2 potok
v ceně	6.000 zl

Zůstaviteli samému zapsaný pozemek parc. č. 77/1 pastvina
v ceně 50 zl

Zůstavitelovi samému zapsaná usedlost č. 80 v ceně 2.000 zl

Spoluvlastnictví na dobytku:

dva koně per 110 zl	polovic	55 zl
šest krav per 480 zl	polovic	240 zl
dva roční býčky per 60 zl	polovic	30 zl
jednoroční jalovice per 30 zl	polovic	15 zl

Spoluvlastnictví na hospodářské nářadí:

2 vozy staré per 50 zl	1/2	25 zl
1 železný pluh per 2 zl	1/2	1 zl
2 pluhy na obdělávání zemáků per 4 zl	1/2	2 zl
2 nové brány se želez. hřeby per 5 zl	1/2	2,5 zl
dřevěný mláticí stroj pokažený per 10 zl	1/2	5 zl
1 bryčka stará per 40 zl	1/2	20 zl

Spoluvlastnictví na domácí nářadí:

3 lůžka z měkkého dřeva per 3 zl		1/2	1 zl 50 kr
2 šatní almary natřené per 20 zl		1/2	10 zl
1 kofer z měk. dřeva černo natřený per	2 zl	1/2	1 zl
1 starý stůl z tvrdého dřeva per	1 zl	1/2	50 kr
3 staré stolky z tvrdého dřeva per	90 kr	1/2	45 kr
1 staré stěnové hodiny per	1 zl 50 kr	1/2	75 kr
1 stará skříň z tvrdého dřeva per	1 zl	1/2	50 kr
4 stěnové lavice z měkkého dřeva par	80 kr	1/2	40 kr
veškeré kuchyňské nářadí a náčiní per	10 zl	1/2	5 zl

Spoluvlastnictví na polní úrodě:

nevymlácené zboží a sice: rež, pšenice, ječmen, oves, zeráky, sláma a jetel

dohromady	500 zl	1/2	250 zl
zimní osení jen při mlýně per	50 zl	1/2	25 zl

Spoluvlastnictví:

peřiny, šatstvo a prádlo	40 zl
Dohromady všechno	8.795 zl 60 kr

Dluhy a povinnosti:

Pohřební útraty	100 zl		
Janovi Šindlerovi z Místku s úroky	3.363 zl 22 kr	1/2	1.681 zl 61 kr
Ludvíku Fačinimu v Mor. Ostravě	1.433 zl 50kr	1/2	716 zl 75 kr
Josefu Matějovi z Paskova za zboží	240 zl	1/2	120 zl
Terezii Bártové, hospodyni zůstavitele			
za dva roky služebné a za opatrování v nemoci	250 zl	1/2	125 zl
Karlovi Hranickému ze Žabně za kovářské práce	51 zl	1/2	25 zl 50kr
Valentinovi Klegovi ze Žabně za vedení polního hospodářství zůstalé služebné	120 zl	1/2	60 zl
Zůstavitele Josefa Naisera jen samého se týkající:			
postavení a udržování kříže na hřbitově	100 zl		
Svatební věno synovi Josefovi		1.500 zl	
dceři Terezii		1.500 zl	
dceři Barbaře Pospěchové		1.500 zl	
Součet všech dluhů a povinností		7.428 zl 86 kr	
čistý zbytek		1.366 zl 74 kr	

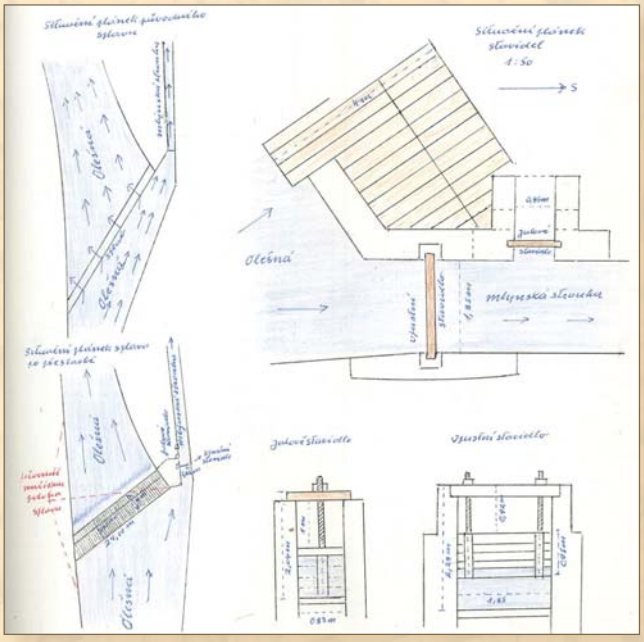

Odevzdací listina

Obr. 50

Takový byl obsah odevzdací listiny uvedené na Obr. 50 týkající se pozůstalosti Josefova otce Josefa N., která však představovala zhruba jen polovinu majetku. Druhou polovinu Josef N. zdědil po svém zemřelém bratru Aloisovi. Obsah odevzdací listiny, která pojednávala o majetku jeho otce Josefa, s níž měl Alois po smrti své matky Barbary tzv. spolumajetnost, je téměř shodný s odevzdací listinou Josefova syna Aloise. V Aloisově listině nejsou uvedeny jen ty položky, které jeho otec Josef N. vlastnil celé. Navíc tam však figurují pohřební výlohy ve výši 200 zlatých a dluh jeho bratru Josefovi ve výši 300 zlatých. Celková bilance tedy byla nepříznivá. Úhrn majetku zůstaveného Aloisem činil 7 107 zlatých a součet jeho dluhů a povinností 7 728 zlatých a 68 krejcarů. Z výše uvedeného je zcela zřejmé, jak nepříznivá byla finanční situace žabeňského mlýna, přičemž Alois se s ní mohl jen stěží vyrovnat.

Po projednání pozůstalosti se Josef Naiser v r. 1871 ujal žabeňského mlýna za podmínek uvedených v odevzdacích listinách (po otci Josefu a bratru Aloisovi) jako jediný majitel, neboť své druhé manželce Marii nedal na žabeňském mlýně připsat spolumajetnost. Po převzetí mlýna bylo nutno co nejdříve vyplatit podíly zbývajícím sourozencům a také splatit dluhy. Josef N. se s těmito povinnostmi brzy vyrovnal. Jednak mu asi pomohlo věno jeho druhé manželky a pravděpodobně měl již tehdy značné úspory získané ve Staré Vsi. Stále nevyřešený ještě zůstával spor s Wawreczkou z č. 10, který Josef N. velmi brzy urovnal. K vyrovnání zřejmě došlo, když Wawreczkův statek č. 10 koupil Josefův švagr Pospěch, jenž v tu dobu prodal hrabovský mlýn. Daleko obtížnější bylo řešení otázky jezu na řece Olešné. Úředně byla nařízena stavba nového jezu, a to tak, že měl být postaven napříč proudem, nikoli jako starý jez, který byl rovnoběžný s proudem. Tato změna si vyžádala značných nákladů, neboť bylo nutno rozšířit řečiště nad jezem i pod ním, přičemž nově vzniklý jez byl také mnohem delší než předtím a byl pak za povodně vystaven většímu náporu vodního proudu. Původní stavidla vybudovaná Josefem -

otcem zůstala nedotčena. Josef N. při stavbě nového jezu nepostupoval zcela podle úředního příkazu a postavil jej poněkud šikmo k vodnímu proudu, čímž dosáhl snížení nákladů a toho, že nebylo třeba tak velkého rozšíření vodního koryta. V této podobě přečkal jez téměř 100 let, to znamená, že vydržel až do r. 1970. Větší opravy na něm provedl Josefův syn Adolfem v r. 1914 a pak zejména v r. 1915. Od té doby jez prakticky nemusel být nijak upravován. Stavba jezu na Olešné byla největším vydáním, které Josef Naiser do žabeňského mlýna investoval.

Obr. 51 Splav k žabeňskému mlýnu – Situační plánek původního splavu po jeho přestavbě, měřítko 1:500. Čárkovaně je vyznačeno, jak měl být splav postaven podle úředního příkazu

Josef N. časem prodal hostinec ve Staré Vsi, a to když se mu naskytla příležitost koupě žabeňského hostince v č. 3. dříve zvaného „U Čápů“, později „U Lípy“. Tak jako hostinec ve Staré Vsi, i hostinec v Žabni měl dlouhou tradici. O jeho založení se dochovala listina, která vyznívá v následujícím smyslu:

Já, Filip, svobodný pán z Hochu na Paskově ? a Vojkovicích, předal jsem svému poddanému Václavu Havránkovi hostinec a výčep nově postavený v Žabni, včetně hospodářských budov, a při něm ležící ornou půdu zvanou Zahradisko ve výměře 5 – 6 měřic a louku nacházející se rovněž na Zahradisku, která dává jednu fůru sena, za 210 rýnských zlatých (jeden zlatý po 6 korunách, ale 1 koruna po 6 fl.), přičemž kupitel je při uzavření koupě zavázán hotově zaplatit třicet zlatých rýnských a zbytek ročně splácet po 5 zlatých až do úplného vyrovnání. Místo úroků je pak povinen navždy každoročně bez váhání a bez průtahů platit ročně 12 zl., a to polovinu na sv. Jiřího a druhou polovinu – rovněž 6 zl. – na sv. Václava. Povinností kupitele bude z každého vyčepovaného sudu vrchnostenského piva platit 20 krejcarů. Za každou míru pálenky (Mass - máz – lal) má zaplatit 14 krejcarů, a to do celkového množství 50 mázů. Každý další máz vyčepovaný nad 50 mázů ročně bude o 4 krejcary levnější. Do množství vyčepované pálenky se však nepočítá vrchnostenské víno, pokud by bylo dáno k čepování. Dále se kupitel zavazuje hosty jak domácí, tak i cizí řádně obsluhovat a neodrazovat je liknavou obsluhou ani je nezastrašovat, naopak je třeba je vábit správnou mírou a nefalšovaným

nápojem. Pokud se týče osob zločinných, nemá se jimi zaobírat, nemá jim poskytovat pobyt ani podporu, ale co možná ihned je hlásit. Kupiteli se dovoluje na panském pastvisku pásti 2 krávy, ale tyto krávy si musí dát hlídat pomocníkem. V případě prodeje hostince nebo jiné změny majitele, vyhrazuje si vrchnost předkupní právo, jelikož vrchnost má zájem na prosperitě nebo neprosperitě tohoto hostince.

Listina je opatřena pečetí a podpisem sv. pána Filipa z Hochu a uzavírací formulkou „tak se stalo na zámku paskovském 30. 8. 1721“. Tato koupě pak byla zanesena do gruntovní knihy založené v r. 1699 (strana 268).

V gruntovních knihách se dočteme o tom, že žabeňský hostinec v č. 3 v r. 1745 po Václavu Havránkovi vlastnil Jiří, syn Jana Kubíčka, mlynáře v Žabni, který jej koupil za 25 zlatých (Kubíček mohl být buď mlynářský tovaryš, nebo majitel větrného mlýna – podle vypravování starých pamětníků se totiž v Žabni kromě vodního mlýna nacházel i mlýn větrný, jenž patrně stával na levém břehu Olešné). Roku 1779 převzal hostinec Josef Kořínek, syn Jakuba Kořínka ze Staříče, manžel Mariany, dcery zemřelého Jana Kubíčka.

Josef Naiser nikdy sám tento hostinec neobhospodařoval. Později jej přepustil svému synovci Ludvíku Neusserovi, synovi jeho sestry Barbory, která byla provdána za Neussera, mlynáře v Hrabové.

V roce 1890 provedl Josef N. výměnu některých částí svých pozemků s paskovským panstvím, respektive s jeho majitelem hrabětem Vintířem ze Stolberg-Stolbergů. Zachovala se o tom smlouva v německém jazyce.

Výše uvedenou výměnnou smlouvou se upravily hranice mezi pozemky náležejícími k číslu 3 (hostinci) a paskovským velkostatkem, které byly tak nepravidelné, že se pozemky prolínaly, a nová úprava hranic znamenala značné zjednodušení a přehlednost. Na čísle 3 měla spolumajetnost Josefova druhá manželka. Podobná situace byla i na pozemku u řeky Ostravice, kde bylo zjednodušení a zkrácení hranice rovněž velmi žádoucí. Jednalo se o pozemek zvaný „Kamenec“, který kdysi Josefův děd Jiří koupil od hraběte Saint Genois, tehdejšího držitele paskovského panství. Tato výměna se však netýkala Josefovy manželky, neboť pole patřilo ke mlýnu a na mlýně Marie spolumajetnost neměla.

Začátky Josefa Naisera na žabeňském mlýně nebyly lehké. Jak již bylo řečeno, čekalo na něj mnoho nevyřešených problémů, které mu zanechali jeho předchůdci. Již dříve bylo zmíněno, že problém splavu na Olešné Josef dořešil jeho rekonstrukcí. Spor s Wawrečkou byl poté, co jeho statek koupil Pospěch, Josefův švagr, již vlastně pouze formální záležitostí. Rovněž prokopání nového asi osmdesát metrů dlouhého koryta mlýnské strouhy bylo již ukončeno a zbývalo pouze vyřídit formality s úředními zápisy.

Nejožehavějším problémem, který bylo nutno řešit, bylo hospodářství mlýna, jež bylo ve velmi neutěšeném stavu, a to ze dvou důvodů. Jednak tehdy vrcholila krize v mlynářství a jednak situaci zkomplikovala nemoc dřívějších majitelů, kteří již na sklonku svého života neměli dostatek potřebné energie, aby ji mohli řešit. Josef byl tedy v těžké pozici, neboť nemohl navázat na dřívější tradici a musel začít úplně od začátku. Největším a vlastně jediným obchodním partnerem žabeňského mlýna byla firma Huppert z Frýdku a právě s touto firmou se Josef Naiser musel hned na začátku rozejít. Huppert žádal dodání 200 metrických centů mouky, kterou mu údajně dlužil Alois Naiser a která mu dosud nebyla dodána, ač prý byla předem zaplacena. Josef Naiser však žádnou podobnou povinnost v pečlivě a podrobně vedeném Aloisově účetnictví nenašel a na nic podobného ani nebyl Aloisem upozorněn, ačkoli Alois před svou smrtí s Josefem podrobně probral všechny své finanční záležitosti. Josef Naiser se proto rozhodl požadovanou mouku dodat je v případě, že Huppert svou pohledávku místopřísežně potvrdí. To však Huppert odmítl, mouku dále nepožadoval a přerušil se žabeňským mlýnem jakékoli obchodní styky. Pravděpodobně počítal s tím, že tak uvede nového majitele mlýna do úzkých. Ve skutečnosti se ukázalo, že celá věc byla prospěšná, protože obchod s firmou Huppert byl pro mlýn zcela nevýnosný, ba spíše ztrátový. Josef pak začal s moukou obchodovat v daleko menším měřítku, ale zato výnosnějším způsobem. Nevzdal se dodávek mlýnských výrobků pro svého nástupce (nájemce) ve Staré Vsi a odběratele podobného druhu získával postupně i jinde. Okruh zákazníků, kterým bylo možno mouku ze žabeňského mlýna dodávat, se postupně rozšiřoval, takže ač šlo o obchod v malém, došlo k mnohonásobnému převýšení dřívějšího obratu a navíc stoupla i výnosnost. Mouka z moderního mlýna byla kvalitnější než mouka ze sousedních zastaralých mlýnů, a proto byla i žádanější, nehledě k tomu, že tu sehrála svou roli i dobrá a poctivá váha, díky čemuž si žabeňský mlýn získal dalekoširoko dobrou pověst. Obchodní mletí se tak pomalu, ale jistě rozrůstalo a současně nadále přibývalo mletí selského. Bylo s podivem, že rolníci do žabeňského mlýna často jezdili z velké dálky, přičemž často museli projet kolem několika jiných mlýnů, a přece tuto cestu vážili. Mleči se nacházeli zhruba v okruhu 20 kilometrů všemi směry, a objem obchodního mletí se tak ještě zvyšoval. V počátečních těžkých dobách, než se mlýnská kola roztočila na plné obrátky, Josef Naiser využil svých zkušeností s obchodem ve Staré Vsi a podobně jako tam si otevřel obchod se smíšeným zbožím také v Žabni, ovšem s podstatně menším úspěchem, neboť Žabeň byla v tu dobu podstatně menší obcí než Stará Ves, což se odrazilo i v obratu, přičemž náklady na režii byly skoro stejné. Josef Naiser též po nějakou dobu – než se stal mlýnský provoz výnosným – prodával chléb pečený ve mlýně, později už to nebylo zapotřebí. Obrat ve mlýně stále vzrůstal a za Josefa Naisera dosáhl svého maxima, tj. cca 1 200 tun obilí ročně. Kapacita mlýna tak byla dokonale využita. Kdyby na to stačila vodní síla, bylo by možno dosáhnout daleko většího obratu. Umělý pohon byl v té době nerentabilní a jeho využití by nutně muselo být

ztrátové. Velkého výkonu mlýnu mohlo být dosaženo díky tomu, že řeka Olešná byla posilována vodou z Ostravice, čímž tato voda nabyla na stálosti. Do Olešné se voda dostávala strouhou od jezu v Hodoňovicích, na který žabenští mlynáři přispívali. I když udržování tohoto jezu bylo velmi nákladné, žabeňskému mlýnu to přinášelo výhody, jelikož žabenští mlynáři pak měli na tuto vodu právní nárok, což se již plně osvědčilo za Josefa Naisera. V roce 1884 bylo pravděpodobně větší sucho a ve staříčském dvoře, který tehdy náležel k hukvaldskému panství, respektive k arcibiskupskému majetku, se voda z Olešné začala používat k zavlažování místních pozemků. Josef Naiser tehdy proti takovému odčerpávání vody protestoval u Okresního hejtmanství v Místku, které v jeho prospěch u správy arcibiskupského majetku zakročilo.

Období blahobytu

Doba Josefa N. v žabeňském mlýně byla dobou rostoucího blahobytu. Nevedla se žádná válka a nastal netušený rozvoj průmyslu. Lidé měli ve všem právní jistotu. Hodnota měny byla plně podložena zlatem, díky čemuž byla pevně stabilizována. Každý měl právo si papírové bankovky kdykoli vyměnit za zlaté mince s plnou hodnotou zlata. Tato stabilizace měny umožnila i rozvoj finančnictví. Byly zakládány záložny, spořitelny, což vedlo ke vzniku bank. Rakousko-Uhersko v tu dobu nebylo nijak prohnilým státem, jak se později po jeho rozpadu lidem snažila namluvit záměrná propaganda, aby dřívější režim zdiskreditovala. Bylo naopak na svou dobu pokrokovou monarchií, která stála na solidních základech, a nebyla to žádná náhoda, že jeho průmysl náležel mezi nejpřednější na světě. V některých ohledech mělo Rakousko-Uhersko dokonce světový primát, např. rakousko-uherská poštovní spořitelna a šeková služba se stala vzorem ostatním vyspělým státům. Negramotnost, která byla důsledkem protireformace, se zavedením povinné školní docházky velmi rychle ztrácela, takže na sklonku století již bylo procento negramotných jedno z nejnižších na světě. Lidé si na klidný život a vyšší životní úroveň velmi rychle zvykali a ještě rychleji zapomínali na utrpení předchozích dob. Nedovedli pak pochopit, že by nemusely trvat navždy. Možnost války byla například považována za něco v tehdejší době zcela absurdního, k čemuž již nemůže dojít. Historické události spojené s utrpením obyvatelstva se tehdejším lidem, s výjimkou těch nejstarších, jevily jako něco neskutečného, podobně jako čtení pohádek. Ale i tento na svou dobu pokrokový systém, který byl po hospodářské stránce pro široké vrstvy značně výhodný, měl i své stinné stránky, jež spočívaly zejména v národnostní otázce, neboť Rakousko-Uhersko bylo stát stmelený ze směsice různých národů. Němci a Maďaři byli v menšině, přičemž většinu tvořily slovanské národy, a to Češi, Slováci, Poláci, Slovinci, Srbové, Chorvati, Ukrajinci a Rumuni. Rakousko-uherská vláda se u všech těchto národů snažila potlačovat národnostní snahy a v rakouských zemích usilovala o germanizaci, v Uhrách o maďarizaci a na Balkáně dokonce podporovala italizaci. Ve Slezsku byla používána i metoda, která

spočívala v tom, že do české obce byl dosazen farář a učitel polské národnosti. Děti se řádně polsky nenaučily a češtinu pak neovládaly, neboť mluvily těžkým slezským dialektem, což vedlo k tomu, že tito lidé se pak nedovedli ani řádně písemně vyjadřovat. Tak z těchto dětí vyrůstali lidé, kteří se pak nechali velmi snadno poněmčit. V českých zemích sice nedocházelo k přímému národnostnímu útlaku, ale byl patrný útisk nepřímý. Nikdo nebyl nucen, aby se učil německy, ale mladí lidé znalí němčiny měli před sebou daleko lepší budoucnost. Například všechny vojenské hodnosti i poddůstojníci museli němčinu alespoň částečně ovládat, u důstojníků pak byla perfektní znalost němčiny samozřejmostí. Hodnosti počínaje plukovníkem mohli zastávat pouze rodilí Němci, Čech, byť s dobrou znalostí němčiny, to na plukovníka nemohl nikdy dotáhnout. Podobně tomu bylo i v úřadech a v závodech zejména většího rozsahu, kde osoby znalé němčiny získávaly výhodnější místa. V důsledku toho rodiče ve snaze zajistit svým potomkům lepší budoucnost své děti dávali do německých škol, kde se němčinu dokonale naučily, ale po celý život pak zápasily s českým pravopisem. Není proto divu, že tito lidé pak velmi snadno ztráceli sounáležitost se svým národem. Výjimkou bylo venkovské obyvatelstvo, které německy umět nepotřebovalo, a proto právě selský venkov s velkou porodností Čechy zachránil před úplnou germanizací. Jiná situace panovala na Slovensku (v Uhrách), kde platily Apponyiho zákony, které na území Uher zakazovaly jakékoli jiné školy kromě maďarských, i když Maďarů v Uhrách nebylo ani 50 procent. Apponyiho zákony vedly k velmi rychlé maďarizaci, takže kdyby nebylo Slovensko od Maďarů osvobozeno, bylo by po 20 letech slovenskou řeč na tomto území již nemožné obnovit. Ironií osudu však bylo, že Apponyi, autor nejdrastičtějších zákonů zaměřených na odnárodňování jiných národů, žádal po r. 1918 u Společnosti národů v Ženevě o ochranu maďarských menšin v ČSR, Jugoslavii a Rumunsku. Na žabeňském mlýně jako u veškerého jiného obchodního podnikání sice byla potřebná znalost němčiny, ale národnostní otázka nestála v popředí zájmů. Všichni Naiserové, žabeňští mlynáři, německý jazyk slušně ovládali, ale i kdyby tomu tak nebylo, v jejich životě by se to nijak výrazně neprojevilo.

Konec 19. století se svým hospodářským a kulturním rozmachem nezůstal bez odezvy ani v žabeňském mlýně. V domácnosti se leccos změnilo, jídlo bylo pestřejší a lépe upravené, dbalo se více na ošacení. Bydlení se zkvalitnilo, velká obytná místnost již nesloužila ke shromažďování mlečů, ani se tam již neprováděly různé řemeslné práce, jak tomu bývalo dříve. Rostly i kulturní potřeby a dětem bylo dopřáno lepšího vzdělání. Byly kupovány knihy, a to ne již jen náboženského obsahu, ale i zábavné. Mnoho knih pocházelo z Krameriova nakladatelství, ale zachovalo se jich velmi málo, protože byly většinou ztraceny nebo zničeny. Dobrá finanční situace rodiny umožnila i cestování. Jezdilo se do lázní, například do Luhačovic, ale i do vzdálenějších koupelí jako byl Baden a Meran a Josef Naiser navštívil dokonce i Paříž. Postupně se stal jedním z nejzámožnějších a nejváženějších osob

v kraji. V Žabni zastával funkci voleného starosty obce a byl též vybrán za porotce ke Krajskému soudu v Novém Jičíně.

Potomci Josefa Naisera

Josef N. se do žabeňského mlýna po smrti své první manželky Beaty, rozené Hlavaté, nastěhoval již se svou druhou manželkou Marií Feilhauerovou z Paskova. Marie pocházela z menší selské usedlosti č. 2 v Paskově. Její matka Barbora zemřela ještě v době její nezletilosti a Marie po ní zdědila asi něco přes 800 zlatých, které ji měly být splaceny v době její plnoletosti nebo sňatku. Je pravděpodobné, že po smrti jejího bratra Františka byl tento obnos ještě vyšší. Jak již bylo zmíněno, koupil poté Josef N. hostinec v Žabni č. 3, na němž měla Marie spolumajetnost. Marie byla nemocná osoba, neboť trpěla vleklým kloubním hostcem (primární progresivní polyartritidou) s těžkými deformitami, zejména rukou. Nemoc se u ní neustále zhoršovala, což mělo jistě hluboký vliv i na utváření jejího psychického života. Nejmladší Josefova dcera Anna si na svou novou matku zvykla a přilnula k ní. Rovněž i její sourozenci Adolf a Růžena se s její přítomností smířili. Jinak však tomu bylo u jejich nejstarší sestry M a r i e, která v době sňatku svého otce byla již dospívající dívkou a nikdy se svou druhou matkou neměla dobré vztahy. Docházelo pak k různým neshodám, které vyvrcholily tím, že Marie si z jednoho skladiště v prvním patře zařídila obytnou světnici a s druhou matkou se pak již téměř nestýkala. Je těžko posoudit, na čí straně byla vina. Dcera Marie byla jistě výbušného temperamentu, ale i nátura Josefovy druhé manželky na tom bezesporu nesla kus viny, neboť postrádala široký rozhled a velkorysost povahy, jakou vynikala první Josefova manželka Beata. Druhá manželka Marie si také nikdy neporozuměla se svou švagrovou Terezií Hořínkovou, k níž měla nebožka Beata velmi srdečný vztah. Marie si vůbec nového příbuzenstva nijak zvláště necenila, ale zato vynášela nepřiměřeně vysoko své příbuzné, zejména pak rodinu Matějů. Je přirozené, že jakmile se pro dceru Marii našel vhodný nápadník, byl její sňatek žádoucí, neboť se dalo očekávat, že se tak vyřeší celá řada problémů. Jako ženich se přihlásil Matěj K o k e š ze Staré Bělé. Byl to člověk slušného zevnějšku, příjemné a veselé povahy. Byl rolníkem a pozemky jeho statku měly přiměřenou výměru. Dalo se tedy předpokládat, že toto manželství může být šťastným. Přesto byla skutečnost jiná. Marie měla jedno dítě za druhým, celkem sedm potomků, a mezi jednotlivými porody prodělala i řadu potratů, takže z těhotenství prakticky nevycházela. Za těchto okolností nemohla pečovat o vše tak, jak se vyžadovalo po dobré hospodyni, a proto Matěj Kokeš z těchto ne zrovna utěšených poměrů často utíkal do hospody, kam i za svobodna chodíval rád a kde býval vždy vítaným společníkem. Je přirozené, že v hostinci neseděl po suchu a vracel se pak domů v povznesené náladě. Tato situace vedla k tomu, že vztahy mezi oběma manžely se ještě více zkalily a docházelo pak ke sporům. Marie zemřela asi kolem r. 1900 velmi mladém věku 35 let na rakovinu dělohy. Zanechala po sobě 6 dětí, a to chlapce Aloise,

Václava, Arnošta a Josefa a děvčata Beatu a Marii.

R ů ž e n a Naiserová, narozená r. 1875 ve Staré Vsi, dcera Josefa N. a jeho manželky Beaty, rozené Hlavaté, prožila první roky svého života v rodném domě ve Staré Vsi. Po smrti její matky, kdy jí bylo asi 8 let, se celá rodina přestěhovala do žabeňského mlýna. Spolu se svým bratrem strávila nějaký čas v Novém Jičíně, kde navštěvovali tamní německé školy, aby si osvojili němčinu, jež se stávala stále potřebnější a jejíž znalost patřila tehdy k všeobecnému vzdělání. Růžena byla spíše menší postavy, černých vlasů a velmi snědá. Všichni její sourozenci byli černovlasí a snědí, ale u ní se tyto znaky projevovaly nejvýrazněji. V rodině se říkávalo, že je to dědictví po její babičce Barbaře, rozené Goldové. Když Růžena dospívala, nebyla tak hezká jako její starší sestra Marie a později mladší sestra Anna, navíc ne zrovna šťastné Mariino manželství nebylo zrovna tou nejlepší reklamou. Přesto se našla řada ženichů. Mezi vážnými uchazeči o její ruku byl i syn ze sousedního mlýna v Staříči Josef Murcek. Byl to člověk pohledný a povahově velmi příjemný, vůbec dělal dojem sympatického člověka. Ke svatbě však nedošlo, a to pravděpodobně proto, že se rodičům Murckovo povolání nezdálo být pro Růženu dobrým zaopatřením. Murcek byl železničář, neměl v tu dobu velký příjem a navíc tehdy sloužil někde ve Slezsku nebo dokonce v Haliči. Růžena se pak asi okolo r. 1896 provdala za Aloise Firlu, ostravského rolníka, vdovce se dvěma malými dětmi. První Firlovou manželkou byla Žilková, někdejší nevěsta zemřelého Aloise Naisera, žabeňského mlynáře.

Růžena, manželka Aloise Firly, po smrti svého manžela ještě nějaký čas žila v Ostravě na Firlově statku, ale když po válce ovdověla i její sestra Anna, nastěhovala se s ní do domku v Místku na Křížkovského ulici č. 495 (dříve 386), kde strávila zbytek svého života. Dlouhý čas trpěla chronickou bronchitidou, která se stále zhoršovala a přecházela v astmatický stav. Zemřela v zimě 1949 a dožila se 75 let. Pohřbena byla v Ostravě v rodinné hrobce Firlů.

A n n a Naiserová se narodila v r. 1878. Její příchod na svět zaplatila její matka Beata svým životem, takže Anna vyrůstala od nejútlejšího dětství jako polosirotek. Když se její otec Josef N. podruhé oženil, Anna (Hanka) ke své druhé matce Marii přilnula ze všech sourozenců nejvíce. Rodiče jí dopřáli velmi dobrého vzdělání, chodila též do ústavu v Olomouci, zvaného Pöttingeum. Když dospěla, bylo velikým přáním její nevlastní matky Marie, aby si vzala jejího bratrance Ing. Karla Matěje, ale ten se buď k ženění neměl, nebo se sňatkem nesouhlasil Josef. Ke svatbě každopádně nedošlo, ač si ji přála i sama Anna. Ženichů bylo sice hodně, ale výběr těžký. Jedním z nápadníků byl též Karel V o l n ý, rolník ze Sviadnova, i když Anna nebyla jeho ideálem. Sám měl navíc vyhlédnutou jinou nevěstu, které ovšem nebyli nakloněni jeho rodiče. Anna N. si Karla nakonec vzala, ač ani jeden ze snoubenců druhým nebyl nijak nadšen. Byl to, jak se říká, sňatek z rozumu. Jak se dalo

čekat, muselo dříve nebo později dojít ke krizi a tak se také stalo. Oba si upřímně doznali, co je tíží, a ujasnili si, že jsou na tom oba stejně a že za to vlastně nikdo z nich nemůže. To v nich vzbudilo první sympatie a porozumění jednoho k druhému. Později se pak již natolik sblížili, že kdyby měli svobodnou volbu, nebyli by měnili. Jejich manželství bylo velmi šťastné a po celou dobu u nich panovala shoda a dobré porozumění, a tak se vše v dobré obrátilo. Jak již bylo zmíněno, Karel Volný pocházel ze starousedlé rodiny ve Sviadnově a byl vlastně Anniným vzdáleným příbuzným, neboť Karlova babička Mariana Nyklová byla dcerou Jiřího Naisera a jeho manželky Teresie, rozené Klečkové, a pocházela ze žabeňského mlýna.

J o s e f N a i s e r (*1841), syn Josefa Naisera a jeho manželky Barbary, rozené Goldové, provdal na jaře r. 1898 svou dceru Růženu za Aloise Firlu a na podzim téhož roku oženil syna Adolfa s Teresií Hořínkovou ze Staré Bělé (sestřenicí Adolfa), přičemž poté v 56 letech, ještě v plné životní síle, odešel na odpočinek. Zakoupil si velký dům na Ostravské ulici, kde byla mimo jiné i pekárna. Do Místku s ním šla kromě jeho manželky i jeho nejmladší dcera Anna. Tento dům mu však nevyhovoval, a tak ho prodal. Později měl v tomto domě obchod Werlik, ale v r. 1972 byl zbourán. Josef N. pak koupil jiný dům též na Ostravské ulici, ale mnohem blíže náměstí. Nový dům byl velmi prostorný, bylo v něm mnoho nájemníků a s těmi byla veliká svízel. Proto se Josef N. rozhodl prodat i tento druhý dům, ve kterém byla později pekárna Františka Konečného. Josef N. pak koupil novostavbu na nynější ulici Křížkovského č. 386 (nyní č. 495), ve které pak bydlel až do své smrti. Dům se nacházel v blízkosti náměstí na čisté a tiché ulici, byl jednoposchoďový a byly v něm dva byty, každý z nichž měl 3 pokoje a kuchyň. Josef N. tam nebral již žádného nájemníka, neboť chtěl být ušetřen trampot, které by jeho přítomnost přinášela. Josef N. netrávil život v nečinnosti, ale zabýval se zhotovováním různých předmětů, zejména pak hraček pro svá vnoučata, za kterýmžto účelem si tam zřídil menší stolařskou dílnu. Často podnikal dlouhé vycházky do okolí, pěší túra do Vratimova nebo Staré Vsi u něj byla docela běžná. Zato jeho manželka Marie byla jeho pravým opakem. Vycházela z domu čím dál vzácněji a nakonec jej neopouštěla už skoro vůbec. Jistě to bylo vlivem její nemoci, progresivní polyartritidy, u které však byl nedostatek pohybu spíše na škodu. Josef N. dosti často zavítal i na žabeňský mlýn, kde v případě potřeby zastupoval svého syna Adolfa, zejména když Adolf musel na vojenské cvičení. Často a rád u sebe hostil svá vnoučata, která u něj v Místku pobývala i delší dobu, to se týkalo zejména Kokšových chlapců a Firlových děvčat. V r. 1904 provdal svou nejmladší dcerku Annu za Karla Volného. Josef N. svého odpočinku mohl příjemně užívat. Zdraví mu sloužilo, jeho finanční situace byla dobrá a všechny jeho děti byly rovněž existenčně dobře zajištěny. Doba byla poklidná a prostředí příjemné.

Tato idylická doba však náhle skončila v r. 1914. Na jaře toho roku onemocněl Josef N. na žloutenku, která se stále zhoršovala, a nakonec se

ukázalo, že je příznakem rakoviny, pravděpodobně podjaterní krajiny. Když se již nemoc projevila v plném rozsahu, vypukla první světová válka, která pak nabyla dosud v dějinách nebývalých rozměrů, neboť se dotýkala všech kontinentů. Josef N. se o počáteční průběh války ještě živě zajímal, byl se mimo jiné podívat na odvody automobilů, které byly prováděny u blízkého hostince zvaného „Nová hospoda“. Byl udiven velikým počtem aut, jež byla v tu dobu ještě vzácností, napočítal jich tam 30. Brzy nato již věděl, že jeho dny jsou sečteny, byl smířen se svým osudem, ale chtěl se ještě dočkat konce války, což mu již nebylo dopřáno. Snad to tak pro něj bylo lepší, neboť závěr války se svými důsledky by jej nijak nepotěšil. Syn Adolf musel ihned po vyhlášení mobilizace narukovat a jeho otec Josef mu ve mlýně nemohl vypomáhat. Josefova snacha Terezie se energicky ujala jak provozu mlýna, tak i vedení polního hospodářství, a to s takovým úspěchem, že Josef byl příjemně překvapen a úplně o ní změnil své mínění, které bylo značně zkreslené hlavně řečmi své sestry Pospěchové, jež Terezii nepřála a byla by raději na jejím místě viděla svou dceru Karolínu. Josef se pak na smrtelné posteli Terezii za nesprávné mínění, které o ní měl, velice omlouval Když už se Josefův život chýlil ke konci, jeho dcery Anna Volná a Růžena Firlová se dohodly na tom, že by měl být zaopatřen svátostmi, ale žádná z nich mu to nechtěla navrhnout. Jeho syn Adolf byl na vojně a nebylo pomyšlení, že by mu mohla být poskytnuta třeba jen krátká dovolená. Nakonec obě Josefovy dcery došly k názoru, že nejvhodnější bude, když pozvou na návštěvu faráře, tehdy již děkana P. Lubojackého, který by ho šetrně a nenápadně na tuto myšlenku přivedl. Vše však dopadlo zcela jinak. P. Lubojacký sice přišel Josefa N. navštívit, ale místo šetrného upozornění na něj neomaleně spustil, že se doslechl, že odmítá přijmout poslední svátosti. Josef N. byl nad tím velice roztrpčen a zazlíval svým dcerám, že to takhle zařídily. U příležitosti návštěvy P. Lubojackého požádal Josef N. o to, aby mu bylo poskytnuto místo k poslednímu odpočinku na nově zřízeném paskovském hřbitově blízko hlavního kříže. Domníval se, že to nebude žádný problém, protože v době, kdy Josef žabeňský mlýn se všemi polnostmi a ostatním příslušenstvím za velmi příznivých finančních podmínek po dohodě se všemi svými dětmi předal svému synu Adolfovi, věnoval také velký obnos na postavení hlavního oltáře v kostele sv. Vavřince v Paskově. Za tento obnos byl nejen postaven oltář, ale byl i pořízen velký zlatý kříž, který byl na oltáři umístěn, ale brzy nato byl odcizen.

P. Lubojacký k velkému údivu Josefa N. jeho žádost odmítl s tím, že tato místa jsou vyhrazena pouze pro zasloužilé paskovské občany. To byla vzhledem k tomu, že Josef N. dal na své náklady v kostele postavit hlavní oltář nehoráznost, a Josef N. byl z pochopitelných důvodů tak roztrpčen, že zakázal, aby byl pohřben v Paskově, a přál si být pochován na nově zřízeném hřbitově ve Sviadnově. Josef N. zemřel 5. prosince 1914 a byl uložen do nově vystavené sviadnovské hrobky. Všechny záležitosti se stavbou hrobky zařizovala Josefova snacha Terezie. Vzhledem k pokročilému průběhu první světové války však

nebylo dostatek stavebního materiálu, a tak Terezie na stavbu hrobky věnovala cihly ze žabeňského mlýna, které její manžel Adolf krátce předtím zakoupil pro zamýšlenou přístavbu, k níž už v důsledku války nedošlo. Pomník z černé švédské žuly, který se pak mnozí s větším či menším úspěchem snažili napodobit, byl zakoupen od kameníka Vávry z Ostravy, jenž byl tehdy nejlepším kameníkem na Ostravsku. Pohřeb Josefa N. se konal 8. prosince 1914 a smuteční průvod byl z jeho bytu na ulici Křížkovského (tehdy zvané Hendrychovou, jelikož všechny domy na této ulici vystavěl stavitel Hendrych) vypraven až do Sviadnova. Jeho syn Adolf se pohřbu nezúčastnil, neboť z vojny nedostal dovolenou ani na pohřeb vlastního otce.

Vdova po Josefu N. nadále bydlela v bytě na ulici Křížkovského. Svého manžela přežila o 8 let, ale za tuto dobu téměř nevycházela z domu. Pokud kdy vyšla, bylo to jen na krátkou chvilku a nesmělo být ani chladno ani horko a nesměl foukat ani nejmenší vánek. Dosti často byla navštěvována svými nevlastními dětmi, dcerami Annou Volnou, Růženou Firlovou a synem Adolfem s rodinou. Nejvíce ji však těšily návštěvy bratranců, a to Aloise Matěje z Vídně, který za svou sestřenicí docházel nezištně, a zejména pak Ing. Karla Matěje z Brna, jenž se však chtěl jejím prostřednictvím obohatit a její smrti se snažil odcizit její úspory. Marie zemřela v létě roku 1922 po krátké nemoci na zápal plic. Byla pohřbena v rodinné hrobce na sviadnovském hřbitově.

Adolf Naiser

Adolf Naiser, syn Josefa Naisera a jeho manželky Beaty, rozené Hlavaté, se narodil 2. 3. 1873 ve Staré Vsi. Otec Adolfa byl nejstarším synem žabeňského mlynáře Josefa Naisera, který jako dědice mlýna určil Aloise (mladšího bratra Adolfova otce). Josef pak byl vybaven věnem a přiženil se na hostinec Hlavatých do Staré Vsi č. 28, který měl velmi starou tradici. V době, kdy se Adolf narodil, byla hostinská živnost pronajata a jeho otec se věnoval polnímu hospodářství a obchodu. Adolf býval v útlém dětství velmi

neduživý, což působilo jeho rodičům veliké obtíže, nesnášel totiž mléčné pokrmy. Jeho starší sourozenci s výjimkou jedné sestry na tuto poruchu zažívání zemřeli. Bylo jich několik, mimo jiné dva Josefové. Adolf byl na tom zdravotně špatně až do doby, než mu mohla být podávána smíšená strava, a ani poté se jeho zdravotní stav o mnoho nezlepšil, neboť prodělával jednu nemoc za druhou. Většinou šlo o dětské nemoci, které jej sužovaly až do tří let. Posledním onemocněním, které prodělal, byl břišní tyfus s velmi těžkým průběhem a Adolf jej jen taktak přečkal, ale po zotavení z tohoto onemocnění již vážněji nestonal. Častá nemocnost v dětském věku měla nepříznivý vliv na jeho vzrůst. Jako chlapec býval vždy menší než jeho vrstevníci a ani v dospělosti nedosáhl tělesné výšky svého otce. Jinak však jeho vývoj nedoznal větších škod. Adolf měl o mnoho let starší sestru Marii, o dva roky mladší sestru Růženu a nejmladší sestru Annu, která byla o pět let mladší. Své útlé mládí trávil Adolf ve Staré Vsi, kde mu mnoho nezapomenutelných zážitků skýtal provoz hostince a také přítomnost hřebčince, který byl součástí hostince. Vojáci, jež ho měli na starosti, totiž z dlouhé chvíle Adolfovi dopřávali jízdy na tamních koních. Když mu bylo šest let, byl zapsán do tamní obecné školy, ve které absolvoval první třídu. V tu dobu, krátce po porodu nejmladší Adolfovy sestry Anny, zemřela na puerperální sepsi jeho matka Beata. V roce 1881 se Adolfův otec s celou rodinou přestěhoval do Žabně, kde po svých rodičích a bratru Aloisovi zdědil mlýn. Josef se tam stěhoval již se svou druhou manželkou Marií, na niž si Adolf zvykl. V prvních letech žabeňského pobytu rodinu navštěvovala babička „z Veselíčka“, na jejíž návštěvu se děti vždy těšívaly. Adolf brzy nalezl v Žabni dobré kamarády, syny stolaře Ovesného, který bydlel v sousedství. Ovesný byl velký odborník a většina jeho zakázek pocházela z Místku, Frýdku a Ostravy. Adolf se u Ovesných mnoho přiučil ze stolařského řemesla, což mu později bylo k velkému užitku při provozu mlýna. Ve školní docházce pokračoval Adolf v Paskově vzdáleném téměř čtyři kilometry, v Žabni v tu dobu totiž ještě žádná škola nebyla. V paskovské škole absolvoval druhou a třetí třídu a během této doby také chodil na hodiny němčiny. Po absolvování třetí třídy, ač jeho znalosti němčiny byly ještě velmi chatrné, jej dal otec zapsat na německou školu v Novém Jičíně, s ohledem na malou znalost němčiny znovu do třetí třídy. V Novém Jičíně, kde byl na německé škole též Adolfův bratranec Ludvík Neusser a později Adolfova sestra Růžena, byl Adolf ubytován u paní Kocábové.

Město Nový Jičín bylo koncem minulého století čistě německé a český hovor tam bylo slyšet pouze o trzích, které navštěvovalo venkovské obyvatelstvo z okolí. Adolf to neměl ve škole lehké. Kvůli své nedostatečné znalosti němčiny se učební látku nemohl učit podle smyslu, ale slovo od slova nazpaměť. Jeho učitel neměl pro jeho neznalost žádné porozumění a považoval Adolfa buď za lenocha, nebo duševně omezeného a podle toho s ním také jednal. Teprve koncem roku, když se již Adolf naučil německy vyjadřovat, upozornil na sebe tím, že dovedl vysvětlit, proč zatmění slunce a měsíce nebývá každý měsíc.

Správně poukázal na to, že oběžná dráha měsíce leží v jiné rovině než oběžná dráha slunce, a jelikož to nikdo jiný ze třídy nevěděl, věnoval pak učitel Adolfovi více pozornosti a do konce školního roku již Adolf patřil mezi první žáky ve třídě. Ve čtvrté třídě již byl nejlepším žákem, čímž vzbudil zájem u ředitele školy, který doporučil Adolfovu otci, aby Adolf přeskočil pátou třídu a šel ze čtvrté třídy do měšťanky (Bürgerschule). Tak se Adolf dostal na měšťanskou školu v patřičném věku a ztráta jednoho roku s přestupem do německé školy tak byla vyrovnána. V měšťanské škole byl Adolf po celou dobu nejlepším žákem a k veliké nelibosti německých spolužáků byl spolu se svým kamarádem Drozdem, rovněž Čechem, dáván celé třídě za vzor. Po absolvování měšťanky by Adolf velmi rád dále studoval na reálce a pak případně na technice, ale jeho otec Josef neměl pro toto přání pochopení a chtěl Adolfa vidět jako svého nástupce na žabeňském mlýně. Proto se Adolf musel podřídit otcově vůli a začít se v žabeňském mlýně učit jak mlynářskému řemeslu, tak i polnímu hospodářství. V tu dobu se též přiučil řemenářství a některým kovářským pracím, kterých bylo ve mlýně zapotřebí. Tak uběhlo několik let. I když Adolf nebyl příliš vysoký, vyspěl ve statného mladíka. Vzhledem k tomu a zejména k jeho dobré znalosti němčiny bylo jisté, že při blížících se odvodech nebude ušetřen vojenské služby, která tehdy trvala tři roky, což dělalo starost nejen jemu, ale i jeho otci. V této kritické situaci přišel s dobrou radou Josefův bratranec MUDr. Josef Matěj, vojenský lékař, který Adolfovi poradil, aby složil maturitu a pak se přihlásil jako jednoroční dobrovolník. Příprava k maturitě stejně jako vojenská služba dobrovolníků trvala jeden rok. Přesto to bylo o rok méně než by Adolf strávil ve vojenské službě a dosažené vzdělání se navíc nikdy nemohlo ztratit. Adolf tuto radu velmi rád přijal a přihlásil se do přípravného kurzu pro maturitu v Prešpurku (Bratislavě). Učení tam bylo velmi náročné, neboť šlo o jakousi polovojenskou školu a velká pozornost byla věnována hlavně zeměpisu a matematice. Adolf se tam osvědčil jako jeden z nejlepších žáků a maturitu pak úspěšně složil. Během pobytu na škole v Prešpurku se Adolfovi přihodila zajímavá příhoda s jedním spolužákem týkající se nového německého pravopisu, jenž byl krátce předtím zaveden. Dva a dva žáci si měli navzájem opravit jednu písemnou práci. Adolfův spolužák, který byl Němec a věděl, že Adolf je Čech, napsal práci ve starém pravopise a Adolf v novém. Ze zlomyslnosti mu pak všechny nové tvary opravil podle starého pravopisu. Adolf zprvu nechtěl svému kolegovi nic opravovat, ale když ve svém sešitě viděl záplavu červeného inkoustu, opravil svému spolužákovi všechny zastaralé slovní tvary, takže oba pak měli stejný počet chyb. Adolfův kolega si šel stěžovat a argumentoval tím, že ho žádný Čech nebude v pravopise opravovat. Ředitel však byl zcela jiného mínění a dal Adolfovi k velikému vzteku stěžovatele zcela za pravdu. Při maturitě dosáhl Adolf velkého úspěchu při písemné práci ze zeměpisu, kdy dostal za úkol bez jakýchkoli pomůcek nakreslit povodí Rýna se všemi jeho přítoky a se všemi městy, bez ohledu na hranice států. Toto zadání dobře splnil a dostal za to pochvalu. Po maturitě se hlásil jako jednoroční

dobrovolník na vojnu, a jak se dalo očekávat, byl odveden. Vojenskou službu nastoupil u pěšího pluku č. 1 v Opavě, kde byla vojna „jako řemen“. Velitelem tamní posádky byl tehdy nebo krátce předtím Conrad z Hötzendorfu, který vynikal vojenskou řízností, takže opavská posádka měla vojenský dril, který si v ničem nezadal s pruským. Tyto Hötzendorfovy vlastnosti při své návštěvě vysoce ocenil následník trůnu František Ferdinand D'Este, který se o kvalitách výcviku opavské posádky osobně přesvědčil a jmenoval pak Hötzendorfa náčelníkem generálního štábu. Hötzendorf se později neslavně proslavil tím, že byl strůjcem první světové války. Je pochopitelné, že v posádce s tak tvrdým výcvikem se nesloužilo dobře žádnému z vojáků. Adolf tam prodělal základní výcvik a byl tam dosti nešťastný. A tu mu zase přispěl radou jeho příbuzný MUDr. Josef Matěj, který mu doporučil, aby před skončením výcviku požádal o přeložení k zásobovacímu sboru, což Adolf učinil. Jeho žádosti bylo vyhověno, jelikož služba u zásobovacího sboru byla v důstojnických kruzích hluboce podceňována. Pro Adolfa však tato zkušenost byla nesmírně cenná, neboť se tak dostal do Vídně, tehdejší téměř jedenapůlmilionové rakousko-uherské metropole, takže poznal velkoměstský život nehledě k tomu, že služba ve Vídni byla mnohem příjemnější než tomu bylo v Opavě. Největší výhodou však bylo, že nemusel do první linie, kde téměř všichni záložní důstojníci přišli o život.

Po skončení vojenské služby se Adolf vrátil do Žabně, kde ho jeho otec Josef zasvěcoval do vedení mlýna a obchodních záležitostí. Již tehdy se projevovala skutečnost, že útěkem lidí z venkova do měst stále ubývalo selského mletí a přibývalo mletí obchodního a pekařského. Při obchodním mletí však byly mnohem menší a problematičtější výdělky. Nákup z místních zdrojů obilí nebyl příliš rentabilní a daleko většího zisku se dosahovalo při nákupu obilí z Uher, neboť co se týče mouky, bylo uherské obilí při stejné ceně mnohem vydatnější, protože obsahovalo mnohem méně vody, a ztráty, kterým se nevhodně říkalo „rozpraš“, byly proto mnohem nižší než ztráty při mletí tuzemského obilí, jež bývalo hodně vlhké. Ztráty vznikající rozprašením byly mnohem menší než ztráty způsobené vypařováním vody při mletí. Hlavní zisk při nákupu obilí mívali překupníci. Kdyby obilí mohlo být nakupováno přímo od dodavatelských firem z Uher bez jejich účasti, byl by zisk mlynáře mnohem větší. Získat adresu takové firmy však nebylo snadné, neboť velkoobchodníci s obilím si tyto adresy velmi pečlivě střežili jako obchodní tajemství, jelikož to byl jeden z největších zdrojů jejich bohatství. Jedním z velkoobchodníků s obilím, který dodával obilí do žabeňského mlýna, byla firma Krus z Dobré. Otec Josef a jeho syn Adolf přece jen jednou takovému obchodnímu tajemství přišli na kloub. Stalo se tak díky tomu, že na jedné dodávce byla poznámka, že obilí pochází z Nyíregyháza. Jméno dodavatelské firmy tam ovšem nebylo, protože jej překupnická firma odstranila. Josef s Adolfem udělali pokus, který byl korunován úspěchem. Napsali do Nyíregyházy bez přesnější adresy, místo které na dopisu uvedli pouze obchod s obilím. Na odpověď dlouho

nečekali. Jaké bylo jejich překvapení, když místo jedné firmy se jim jich ozvalo hned několik, takže měli možnost výběru. Nabídky byly jedna výhodnější než druhá. Od té doby pak měli s Nyíregyházou velmi čilé obchodní styky, které trvaly až do první světové války. Po válce Nyíregyháza připadla do Maďarska a tím přímý obchod skončil.

Ještě před nastoupením vojenské služby v r. 1890 tehdy sedmnáctiletý Adolf N. koupil v Žabni domek č. 56. S touto koupí to nebylo zcela jednoduché, neboť Adolf N. byl ještě nezletilým, a proto ji uskutečňoval jeho otec Josef. Účelem koupě bylo zajistit si vlastnictvím jeden břeh mlýnské strouhy, aby k ní byl snadnější přístup a aby mohla být zachována její správná šířka, aniž by muselo docházet k mrzutostem se sousedy, kteří měli tendenci si na úkor strouhy rozšiřovat zahradu. Původně měl být zakoupen domek č. 35 na protilehlé straně strouhy, tedy na jejím pravém břehu. Domek č. 56 koupili manželé Josef a Františka Vitáskovi, kterým však lépe vyhovoval domek č. 35, jehož součástí byla větší hospodářská budova – dřevěná kůlna –, kdežto u domu č. 56 byl pouze prasečí chlívek. Adolf přání Vitáskových vyhověl a místo domku č. 35 koupil domek č. 56, jelikož bylo lhostejno, který břeh strouhy bude vlastnit. Oba domky byly dřevěné, přičemž domek č. 56 postavil Štefek, jehož syn později koupil domek č. 12. O koupi domku č. 56 se zachovala kupní smlouva sepsaná v českém jazyce, jejíž doslovné znění je uvedeno níže:

S m l o u v a t r h o v á

uzavřena mezi manželi panem Josefem a paní Františkou Vitáskovými, domkáři pod č. 56 v Žabně, jako prodavateli se strany jedné a panem Josefem Naiserem, rolníkem v Žabně, jako otcovským opatrovníkem a jménem jeho nezletiletého syna pana Adolfa Naisera, jako kupitele se strany druhé, jak následuje:

I. Prodávají manželé Josef a Františka Vitáskovi svůj jim základem odstupní smlouvy ze dne 7. října 1883 vlastnicky přináležející a knihovně připsaný domek č. 56 kniha vlastnictví 55 v Žabně pozůstávající ze stavební prostory kat. č. 31 s domkem 56 a z pozemkové částice č. 77/2 zahrada v Žabně v těchto mezích a hranicích se vším příslušenstvím a se všemi právy a břemeny, jak oni sami tento domek drží a užívají nebo držeti a užívati jsou oprávněni, nezletilému Adolfovi Naiserovi, tomuto zastoupenému svým otcem Josefem Naiserem za trhovou cenu... 400 zl. rč., píši čtyřista zlatých rak. čísla, ve které ceně se pan Josef Naiser jménem svého nezletilého syna Adolfa Naisera tento domek s příslušenstvím kupuje a do vlastnictví se ujímá.

II. Celá trhová cena čtyřista zlatých r.č. byla panem Josefem Naiserem jménem nezletilého Adolfa Naisera z jmění tohoto poslednějšího, kteréž si tento ze svých vlastních prací uspořil, prodavatelům Josefu a Františce Vitáskovým zaplacen, pročež tito poslednější příjem tohoto obnosu 400 zl.r.č. potvrzují a z něho touto smlouvou kvitují.

III. Tělesné držení a užívání prodaného a co se týče koupeného zase domku, daně a veřejné dávky a veškeré nebezpečí přejdou na kupitele, nezl. Adolfa Naisera, dnem prvního dubna 1891.
IV. Obě smluvní strany vzdávají se práva této smlouvě odporovati pro zkrácení přes polovici pravé ceny.

V. Prodavatelé odevzdávají domek zde prodaný úplně čistý a prostý všech knihovních dluhů a soukromých břemen a zavazují se prodavatelé všechna břemena, která by se na řečeném domku vynaskytla, sami zastati, zaplatiti a na své vlastní útraty knihovně vymazati dali.

VI. Smlouvající strany povolují na domek č. 56 v Žabně kniha. vlastnictví. 55 tamtéž vklad práva vlastnického pro nezletilého Adolfa Naisera.

VII. Útraty za vyhotovení a knihovní vtělení této smlouvy, jejího soudního schválení a poplatky percentuelní zavazuje se Josef Naiser jménem nezletilého Adolfa Naisera zaplatiti.

VIII. Platnost této smlouvy závisí od nadopatrovnického schválení tetéž osoby ohledně nezletilého Adolfa Naisera.

V Místku dne 20. prosince 1890

Josef Vitásek
Františka Vitásková
Josef Naiser, otcovský opatrovník

Č.j. 2952
Ověřuji, že manželé p. Josef a pí. Františka Vitásek, domkáři v Žabně, a p. Josef Naiser, rolník tamtéž, vesměs mně osobně známi, tuto listinu přede mnou vlastnoručně podepsali. V Místku na Moravě dne dvacátého prosince roku tisícosmset devadesát.

Poplatek za legal. 1 zl 20
kolek 10 Dr Josef Freiberger
spolu 1 zl 30 c.k. notář

Čís. 400
Kupní smlouva tato stran nezl. Adolfa Naisera ze Žabně nadopatrovnicky schvaluje
C.k. Okresní soud v Místku
dne 13.ledna 1891
okresní soudce vl.r.
podpis /nečitelný/

Základem této listiny dle zde soudního výměru Ze dne 23. ledna 1891 č. 713 na domek č. 56 v Žabně, vl. 55, právo vlastnické pro nezlet. Adolfa Naisera vloženo.

V Místku dne 24. ledna 1891
Mikulaschek listovní
Dr Freiberger c.k. notář m.p.
v Místku

V prosinci 1894 byl Adolf N. s platností od 1. ledna 1895 jmenován důstojníkem v záloze. Zachoval se o tom jmenovací dekret v německém jazyce.

K. und k. Reichs-Kriegs-Ministerium.
Abtheilung 12, N° 3.611. V.B.N° 45.

Das kaiserl: und königl:
Reichs-Kriegs-Ministerium

ernennt Sie zum

Verpflegs-Accessisten in der Reserve

mit dem Range vom 1. Juni 1895, Rang-Cl. 17.

Wien, am 31. Dezember 1894.

Für Untertheilung des Reichs-Kriegs-Ministers

N 2234 [illegible] [illegible]

An

den Reserve-Infanterie-Cadeten-Jäger des 4. und 14. Corps, [illegible] Edlen von Kriegshammer Nr. 100, [illegible]

Adolf Naiser.

Obr. 53 Jmenovací dekret

Obr. 54 Adolf jako voják

Hodnost akcesisty v záloze, jak je v dekretu uvedena, znamenala asi totéž, co hodnost poručíka – leutnanta. U zásobovacího sboru byly úřednické hodnosti postaveny na roveň hodnostem důstojnickým. Adolf měl před tímto jmenováním hodnost desátníka – kaprála pěchoty.
K. und Reichs-Kriegs-Ministerium
Abtheilung 12, N° 3.611 V.B.N°- 45

Rok 1898 byl v životě Adolfa Naisera velkým mezníkem, neboť jeho otec se rozhodl, že mu přepustí mlýn a sám tehdy 57letý se svou manželkou Marií a dcerou Annou jako soukromník odešel na odpočinek do Místku, kde si zakoupil dům. Adolf se tentýž rok oženil se svou sestřenicí Terezií Hořínkovou, dcerou Terezie Hořínkové, rozené Naiserové, a Matouše Hořínka. I když by

někdo v tomto svazku mohl vidět sňatek z rozumu, nebylo tomu tak, neboť jak Adolf, tak i Terezie měli mnoho jiných možností. Terezie měla mnoho vážných nápadníků, takže měla možnost velkého výběru. Rovněž Adolf byl žádoucím ženichem a kromě jiných nevěst by byl rád viděn jako ženich své sestřenice Karoliny Neusserové, později provdané Peterkové, o což usilovala Karolinina matka Barbora Pospěchová. Adolfův otec by byl radši, kdyby si Adolf vzal Tereziinu sestru Marii, což bylo přáním i Tereziiny matky, která upřednostňovala dceru Marii. Adolfovi se však více líbila černooká a živá Terezka, která si se vším věděla rady, a tak ji požádal o ruku. Jejich sňatek byl uzavřen z vůle obou snoubenců a bez jakýchkoli jiných vlivů. Protože se jednalo o příbuzenský svazek, bylo k němu zapotřebí svolení olomouckého arcibiskupa. Toto svolení obdrželi bez jakýchkoli překážek a svatba se konala 15. listopadu roku 1898 (bylo to téměř 100 let poté, co si Jiří Naiser odváděl od oltáře svou Terezii, a 200 let po vykoupení žabeňského mlýna z povinnosti roboty). Veselka se konala v kostele ve Staré Bělé a současně s Terezií se vdávala i její sestra Marie. Jelikož Jan Badal, Mariin ženich, se ženil ve stejnokroji četnictva, Adolf využil možnosti, že se jako záložní důstojník mohl o slavnostních příležitostech oblékat do vojenské uniformy a oblékl si ji na svatbu.

Brzy po svatbě se novomanželé zařídili podle svého v žabeňském mlýně. Na dvacetiletou Terezku bylo zvládnutí povinností hospodyně při tak velké domácnosti velkým úkolem, protože musela vyvařovat pro všechny zaměstnance a u stolu se scházívalo i 20 osob, přičemž počet strávníků nikdy neklesl pod 10 osob. Mimoto tu bylo polní hospodářství se 6 až 8 kusy hovězího dobytka. Terezie si se všemi těmito povinnosti dobře poradila a kromě mlýnského provozu převzala i péči o celé hospodářství. Dovedla též velmi dobře jednat s mleči, kteří se do mlýna sjížděli z velké dálky, a v nemalé míře to byla její zásluha, že mleči z mlýna odjížděli spokojeni a zase tam mletí rádi přiváželi.

Začátek hospodaření na mlýně byl pro Adolfa a Terezii velmi slibný. Terezie se do mlýna nenastěhovala s prázdnýma rukama, ale s velmi slušným věnem, které stačilo na zaplacení povinností, k nimž se Adolf při převzetí mlýna musel

Obr. 55. Svatební foto Terezie a Marie HOŘÍNKOVÝCH, BADALA a Adolfa NAISERA (r. 1898)

zavázat. Mimoto měla Terezie bohatou výbavu a přivedla s sebou několik kusů hovězího dobytka, který pak po celou dobu hospodaření udržovala. Bylo to sice obvyklé plemeno, ale od běžných krav lišilo se nápadně světle plavou barvou. Tyto krávy byly velmi dobré dojnice a měly také mírnou povahu. Poslední kráva z tohoto chovu byla při likvidaci hospodářství v Žabni dána Volným do Sviadnova, kde byla v r. 1945 při frontě zastřelena. Mlýn byl v té době na vrcholu prosperity. Dalo se proto očekávat, že život novomanželů poplyne v klidu a spokojenosti jako jejich začátek. Nikdo nemohl tušit, že tomu bude jinak a že Adolf bude posledním žabeňským mlynářem. Avšak úplně bez stínů jejich život nebyl, což vyšlo najevo hned záhy. Ačkoli Terezie do mlýna přinesla slušné věno, nebylo nijak zajištěno a neměla na mlýně ani spolumajetnost, což právem po celý svůj život pociťovala jako křivdu. Na skutečnosti, že Terezie na mlýně neměla spolumajetnost, měla velký podíl její tchýně Marie, která rovněž spolumajetnost neměla, a proto si nepřála, aby tak bylo u její nástupkyně. Jenže v jejím případě byla situace jiná, protože podíl, který si Marie do mlýna přinesla, byl mnohem menší, v důsledku čehož hrozilo, že by děti po prvé Josefově manželce mohly být poškozeny. Další osobou, která měla v tomto smyslu na Adolfova otce vliv, byla Adolfova teta Barbora Pospěchová, jež se cítila dotčena tím, že Adolf dal před její dcerou Karolínou přednost Terezii, a proto kde mohla, tam u svého bratra Terezii osočovala, a to nejen při této příležitosti, ale i později, takže Adolfův otec nakonec nabyl dojmu, že Terezie je opravdu neschopnou hospodyní, a vztah mezi ním a Terezií byl těmito pomluvami dlouho soustavně kalen. Teprve v posledním roce života otec poznal svůj omyl, když si uvědomil, jak dobře si Terezie po všech stránkách vede, a to i v provozu mlýna, ke kterému dosud neměla přístup. Bylo to v době, kdy Adolf musel během 24 hodin narukovat do války a Terezie za velmi svízelných podmínek a s omezeným personálem převzala celou tíži mlýnského provozu. Josef se jí pak omlouval a byl by se jí rád odvděčil, ale jeho nemoc už mu to nedovolila, neboť brzy nato zemřel. Celá tato situace by nenastala, kdyby byl ještě naživu Tereziin otec Matouš Hořínek, který by nepřipustil, aby se Terezie na mlýn provdala bez řádné svatební smlouvy, a určitě by jí na mlýně zařídil spolumajetnost.

Měsíc a rok po svatbě Adolf majetkoprávně převzal celý mlýn i s příslušenstvím jako jeho jediný majitel. Stalo se tak odstupní smlouvou ze dne 28. prosince 1899. Níže je uvedeno její doslovné znění:

O d s t u p n í s m l o u v a

uzavřena dole psaného dne a roku mezi panem Josefem Neusser /vel. Naiser/, mlynářem čís. 14 a měšťanem v Místku, co odstupiteli se strany jedné a mezi synem Adolfem Neusser /vel. Naiser/, mlynářem a rolníkem v Žabnu, co nastupiteli se strany druhé, jak následuje:

I. Odstupuje a touto smlouvou již odstoupil pan Josef Neusser vel. Naiser ze Žabnia panu Adolfu

Neusser vel. Naiser, svému synu, mlýn č. v Žabniu, kn. vl. 14, která nemovitost jemu základem odevzdacích listin ze dne 23. prosince 1881, čís. 16602, a ze dne 31. prosince 1881, čís. 16893, do vlastnictví knihovně připsána jest, pak pozemek kn. vl. 60 v Žabnu jemu základem vyjádření ze dne 8. února 1887 a dodatku ze dne 8. září 1887 připsán jest a konečně pozemek kn. vl. 58 tamtéž základem směnné smlouvy ze dne 8. září 1884 do vlastnictví připsaný v těchže mezech a hranicích a se všemi právy a břemeny dle gruntovní knihy a katastru, jak odstupitel tuto odstoupenou nemovitost držel a užíval aneb aspoň držeti a užívati oprávněn byl, za obapolně umluvenou odstupní cenu 10.000 zl. r. m. a přejímá za řečenou odstupní cenu 10.000 zl.r. č., slovy deset tisíc zlatých rak. čís.

II. Zapravení odstupní ceny vykazuje se v odst. VIII této smlouvy.

III. Nastupující strana dostane se dnešním dnem k fyzickému držení a užívání odstoupené nemovitosti s příslušenstvím, a nese tedy všechny daně a dávky z ní ode dne 1. ledna 1900; nebezpečí nahodilé škody stranu tu stihne již dnešním dnem.

IV. Kromě možné služebnosti domovní aneb polní, které pokud se týkají odstoupené věci, nastupující strana bez újmy kupní ceny trpěti by musela %, nepřevezme nastupující strana žádných jiných závazků k zastávání na sebe a jest odstupující strana povinna tyto nejen ze svého zapraviti, nýbrž i na své útraty nejdéle do šesti měsíců knihovně vymazati dáti.

V. Odstupitel neručí nastupiteli za jakost a katastrální výměru odstoupené nemovitosti a vzdávají se obě strany výslovně práva této smlouvě odporovati pro možné krácení nad nebo pod polovici pravé ceny.

VI. Účastníci souhlasně udávají, že odstupitel odstoupenou nemovitost sám se svými domácími lidmi obýval a obdělával a že totéž učiní nastupitel, pročež nároky a výhody zákona ze dne 31.března 1890 čís. 53 říš. zák. činí potažmo cís. nařízení ze dne 16.srpna 1899 čís. 158 říš. zák.

VII. Útraty této smlouvy, její vtělení do pozemní knihy, taktéž taxe zapraví nastupitel ze svého.

VIII. Zapravení odstupní ceny vykazuje se následovně:

Na srážku odstupní ceny v obnosu 10.000 zl. r. č. zaplatil nastupitel částku 4.000 zl., slovy čtyřitisíce zlatých r.č., při podpisu této smlouvy, což odstupitel pan Josef Neusser vel Naiser potvrzuje a současně kvituje, a zbytek odstupní ceny 6.000 zl. r. č., slovy šest tisíc zlatých rak. čís., čím celá odstupní cena vykázána jest, zavazuje se nastupitel pan Adolf Neusser vel Naiser postupiteli, svému otci Josefu Neusser, zaplatiti po oboum stranám volné celoroční výpovědi mezi tím časem, ale 4 % /čtyřmi/ počínaje 1. lednem 1900 půlročně pozadu úrokovat, svého času též kvitanci ze svého zapraviti a povoluje se, by právo zástavní pro tento nedoplatek 6.000 zl. s 4% úroky a koupené nemovitosti vložky 14, 58 a 60, potažmo když to v jedné vložce bude v ní vtěleno byl ve prospěch odstupitele.

IX. Postupitel Josef Neusser vel Naiser dává povolení, by základem této odstupní smlouvy právo vlastnictví vtěleno bylo pro nastupitele a syna Adolfa Neussr vel Naiser na mlýn kn. vl. 58 a kn. vl. 60 tamtéž, a mohou tyto pozemky dle vůle odstupitele též ku mlýnu čís. a vl. 14 v Žabnu přikatasrovány a připsány býti.

V Místku 28. prosince 1899

Josef Neusser též Naiser, v.r.
Adolf Neusser též Naiser, v.r.

Číslo jednací 2952
Ověřuji, že Josef Neusser /Naiser/, mlynář a měšťan č. 14 v Žabni, a pan Adolf Neusser /Naiser/, mlynář a rolník v Žabni, jejích osobní totožnost mi potvrdili osobně mi známí paní svědci, Dr. Jonas Lamberg, advokát, a Hugo Krajích, soukromý úředník, oba v Místku předstojící, listinu v mé přítomnosti vlastnoručně podepsali. V Místku na Moravě dne osmadvacátého prosince roku tisícího osmistého devedesátého devátého.

František Naegel
c.k. notář

Leg. popl.	*90 kr*
Kolek	*10 kr*
Pospolu	*1 zk*

Podle zdes usnášení ze dne 5.1.00 č. 3 v poz. knihu kat. obce Žabna ve vl. č. 14 a 60 provedeno

dne 7. 1. 00 *Mikulaschek, v.r.*

O několik měsíců později, v březnu r. 1900, postoupil Josef N. svému synu Adolfovi malou část pozemků ve výměře asi 1/2 hektaru z půdy, která náležela k žabeňskému hostinci v č. 3, které byly kdysi označovány jako „Zahradisko“. Patrně se tak stalo u příležitosti předání hostince v č. 3 ze strany Josefa N. jeho synovci Ludvíkovi Neusserovi, a to za podmínek pro Ludvíka velmi výhodných. Josef přičlenil ke mlýnu pouze výše uvedenou část pozemků, ale pro žabeňského mlynáře to mělo velké výhody. Tento pozemek byl totiž v těsném sousedství mlýna, od něhož byl oddělen pouze obecní cestou. Mimoto šlo narozdíl od ostatních pozemků náležejících ke mlýnu, které dříve bývaly rybníky, o suchý pozemek (kamenec), jenž se hodil k pěstování raných brambor a ke krechtování (dlouhodobé ukládání nebo skladování polních plodin, např. brambor, mrkve a jiné kořenové zeleniny).

List domovský,

Obr. 86 Domovské právo

To představovalo výhodu, neboť sklepy u mlýna nebyly valné a nehodily se ke skladování brambor ani řepy a pro krechty nebylo u mlýna vhodného místa. Předání pozemku bylo provedeno odstupní smlouvou, jejíž doslovné znění je uvedeno níže.

O d s t u p n í s m l o u v a

Uzavřena dolepsaného dne a roku mezi manželi Josefem a Marii Naiser co rodiči a majiteli realit v Místku a Žabnu co odstupiteli se strany jedné a mezi jejich synem Adolfem Naiser, mlynářem v Žabni, co nastupiteli se strany druhé, jak následuje.

I. Odstupují a touto smlouvou již odstoupuli paní manželé Josef a Marie Naiser v Žabnu od své usedlosti č. 3 v Žabnu, kn. vl. 3, která nemovitost jim základem trhové smlouvy ze dne 30. června 1888 do vlastnictví knihovně připsaná jest, parc. čís. 24 od parc. čís. 25 a 26 částku poznamenanou parc. číslem 25/3 ve výměře prvnější 19 a 13 m a poslednější 18 a 37 m dle připojené skizze v těchto mezech a hranicích a se všemi právy a břemeny dle gruntovní knihy a katastru jak odstupitelé tuto odstoupenou nemovitost drželi a užívali aneb držeti a užívati oprávněni byli za obapolně uvedenou odstupní cenu 280 Korun a pan Adolf Naiser, mlynář ze Žabina, tuto nemovitost nastupuje a přejímá za řečenou odstupní cenu 280 K, slovy dvěstěosmdesát Korun.

II. Zapravení odstupní ceny vykazuje se v odst. VIII, této smlouvy.

III. Nastupující strana dostane se dnem dnešním k fysickému držení a užívání odstoupené nemovitosti s příslušenstvím a nese tedy všechny daně a dávky z ní ode dne dnešního; nebezpečí nahodilé škody stranu tu stihne již dnešním dnem.

IV. Kromě možné služebnosti domovní nebo polní, které se týkají odstoupené věci, nastupující strana by musela bez újmy z kupní ceny trpěti, nepřevezme nastupující strana žádných jiných závazků k zastávání na sebe a jest odstupující strana povinna tyto nejen ze svého zapraviti, nýbrž i na své útraty vymazati dáti.

V. Odstupující neručí nastupiteli za jakost a katastrální výměru odstoupené nemovitosti a vzdávají se obě strany výslovně práva této smlouvě odporovati pro možné zkrácení nad neb polovici ceny.

VI. Účastníci souhlasně udávají, že odstupitelé odstoupenou nemovitost sami se svými domácími lidmi obývali a obdělávali a že totéž nastupiteli učiní, pročež nároky na výhody zákona ze dne 31. března 1890, čís. 53 říš. zák. činí potahmo minist. nařízení ze dne 16. srpna 1899 čís. 158, ř.z.

VII. Útraty této smlouvy, její vtělení do pozemní knihy, taktéž taxe zapraví nastupitel ze svého.

VIII. Zapravení odstupní ceny vykazuje se následovně: odstupní cena 280 K., slovy dvestěosmdesát korun, byla před podpisem smlouvy zapravena, což odstupitelé potvrzují a per kontratem kvitují.

IX. Odstupitelé Josef a Marie Naiser dávají povolení, by základem této odstupní smlouvy parc. 25 a 26 v Žabnu pododděleny byly parc. 26, pak 25/1, 25/2, 25/3, pak aby parc. 24 vkladu práva vlastnictví ve prospěch nastupitele pána Adolfa Naisera k jeho mlýnu čís. a vložka 14 v Žaben připsány a přiukatastrovány byly.
Důkaz toho následující ověřené podpisy

V Místku dne 14. března 1900 *Josef Naiser, v.r.*
Marie Naiser, v.r.
Adolf Naiser, v.r.

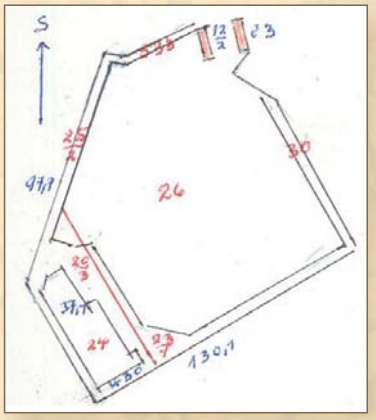
Číslo jednací 3074
Ověřuji, že manželé pan Josef a paní Marie Naiser, vlastníci realit v Místku, a pan Adolf Naiser, mlynář v Žabni´, vesměs mi obecně známi, předstojící listinu v mé přítomnosti vlastnoručně podepsali. V Místku dne čtrnáctého března roku tisícího devitistého.

Leg. popl.	*2K 40h*	
kolek	*20h*	*František Haegel, v.r.*
pospolu	*2K 60h*	*c.k. notář*

Podle zdes usnesení ze dne 31. 3. 00 č. 342 v poz. knihu kat. obce Žabně ve vl. 3 a 14 zaneseno.

V Místku 1. dubna 1900 *Mikulaschek ,v.r.*

Na přiloženém plánku jsou zobrazeny pozemky kdysi zvané „Zahradisko“, červená čára je dělicí – co je nalevo od ní, náleží k mlýnu, co je napravo zůstává knihovně při hostinci č. 3. Červená čára se z velké části kryje s potůčkem, který v těchto místech tvoří hranici obou pozemků.

Obr. 57 Plánek pozemků kdysi zvaných „Zahradisko“

Také byla sepsána odstupní listina, kterou se Josef Naiser se svou manželkou Marií vzdává části pozemků dříve zvaných „Zahradisko“ ve prospěch svého syna Adolfa, žabeňského mlynáře. Tento pozemek byl ze tří stran oplocen a pouze naproti pozemkům hostince v č. 3 se plot nenacházel. V mlýně se tomuto pozemku říkalo „zahrada u kaple“.

Téhož roku, tj. r. 1899, kdy Adolf přejímal žabeňský mlýn, se mu nečekaně naskytla jedinečná příležitost ke koupi části pozemků bývalého fojtství, které sousedily s dosavadními pozemky, tj. Velkým a Malým Olešníkem, jež kdysi přikoupil Adolfův praděd Jiří. Tyto pozemky nejenže sousedily s pozemky stávajícími, ale jedním cípem zasahovaly téměř až ke mlýnu. Adolf si tuto příležitost nenechal ujít a část těchto pozemků ve výměře 4 – 5 hektarů koupil. Po této koupi pak prodal pozemky zvané „Zádvoř“ přibližně o téže výměře, které byly od mlýna vzdálenější a navíc byly vystaveny velké škodě sousedů. Nově přikoupené pozemky byly rovněž bývalé rybníky, ale jejich bonita byla lepší než u Olešníků. O koupi těchto pozemků bývalého fojtství se zachovala trhová smlouva, jejíž doslovné znění je uvedeno níže:

T r h o v á s m l o u v a

Uzavřená dnešního dne mezi panem Arturem Metznerem, majitelem gruntu v Žabnách, teď bytem v Lískovci, a jeho manželkou paní Otilií Metznerovou tamtéž, co prodavately se strany jedné a panem Adolfem Naiserem, mlynářem v Žabnách, co kupitelem se strany druhé následujícím způsobem:

za první

Artur a Otýlie Metznerovi, kteří jsou v základě odevzdací listiny ze dne 18. března 1895 č. 2970 a trhových smluv ze dne 6. června a 17. července 1899 vlastníci usedlosti č. 8 i s domem č. 24 v Žabnách, k. vl. 8, prodávají od této usedlosti parcely 85 pastvinu, 483 pastvinu, 484 role, 488 pastvinu a 215/3 pastvinu panu Adolfovi Naiserovi do jeho úplného vlastnictví za obapolně ujednanou cenu 1.917 zlt /jedentisíc devětset sedmdesát zlt/ a pan kupitel prohlašuje přijetí smlouvy.

za druhé

Na srážku trhové ceny zaplatil kupitel hotově obnos 1.867 zl. /jedentisíc osmsetšedesát sedm zlt/, pročež prodavatelé z příjmu těchto peněz tímto řádně kvitují. Zbytek trhové ceny, 50 zlt /padesát zlt/, zavazuje se pan kupitel zaplatit, když prodaný pozemek ohledně všech tam váznoucích dluhů vyčistěn bude.

za třetí

Prodavatelé zavazují se na prodaných pozemcích za všechny váznoucí dluhy na své útraty bez průtahu dáti vyčistiti.

za čtvrté

Odevzdání a převzetí zastoupených pozemků stane se ohledně užitku, nebezpečí pak povinnosti k placení daní a jiných břemen na kupitele dnešního dne.

za páté

Obě strany vzdávají se opravného prostředku této smlouvě odporovati pro zkrácení pravé ceny nad polovici.

za šesté

Dovoluje se, aby v základě této smlouvy od usedlosti č. 8 s domem č. 24 v Žabnách se odepsal pozemek dle odstavce prvního této smlouvy, aby se proň zřídila nová knihovní vložka a aby se naň vložilo právo vlastnické pro Adolfa Naisera.

za sedmé

Útraty spojené s vyhotovením a knihovním provedením této smlouvy, kolky a ostatní poplatky nese kupitel.

za osmé

Prodané pozemky jsou pronajaty. Kupitel jest povinen smlouvy pachtovní dodržovati.

V Žabnách dne 22. června 1899

Adolf Naiser, v.r.
Artur Metzner, v.r.
Otilie Metzner, v.r.

Podle zdes usnesení ze dne 24. srpna č. 904 v poz. knize obce Žabna ve vl. č. 8 a 89 zaneseno

V Místku dne 25.8.00 *Mikulaschek v.r.*

Kulaté razítko c.k. Okresního soudu v Místku.

K těmto pozemkům náležel rovněž lesík zvaný „Ryška“, rovněž bývalý rybník. Spolu s druhou částí Ryšky, zakoupenou již dříve od obce, tvořily obě části souvislý celek sahající až ke mlýnu. V Ryšce byla studánka s velmi silným zřídlem zásobujícím pitnou vodou nejen mlýn, ale i velkou část Žabně.

V r. 1907 byl Adolf N. jmenován čestným občanem obce H r a b ů v k a u Vítkovic

ZASTUPITELSTVO OBCE HRABŮVKY
u VÍTKOVIC

Najzara Adolfa,
mlynáře v Žabně,
čestným občanem.

Obr. 56. Jmenování čestným občanem obce H r a b ů v k a u Vítkovic

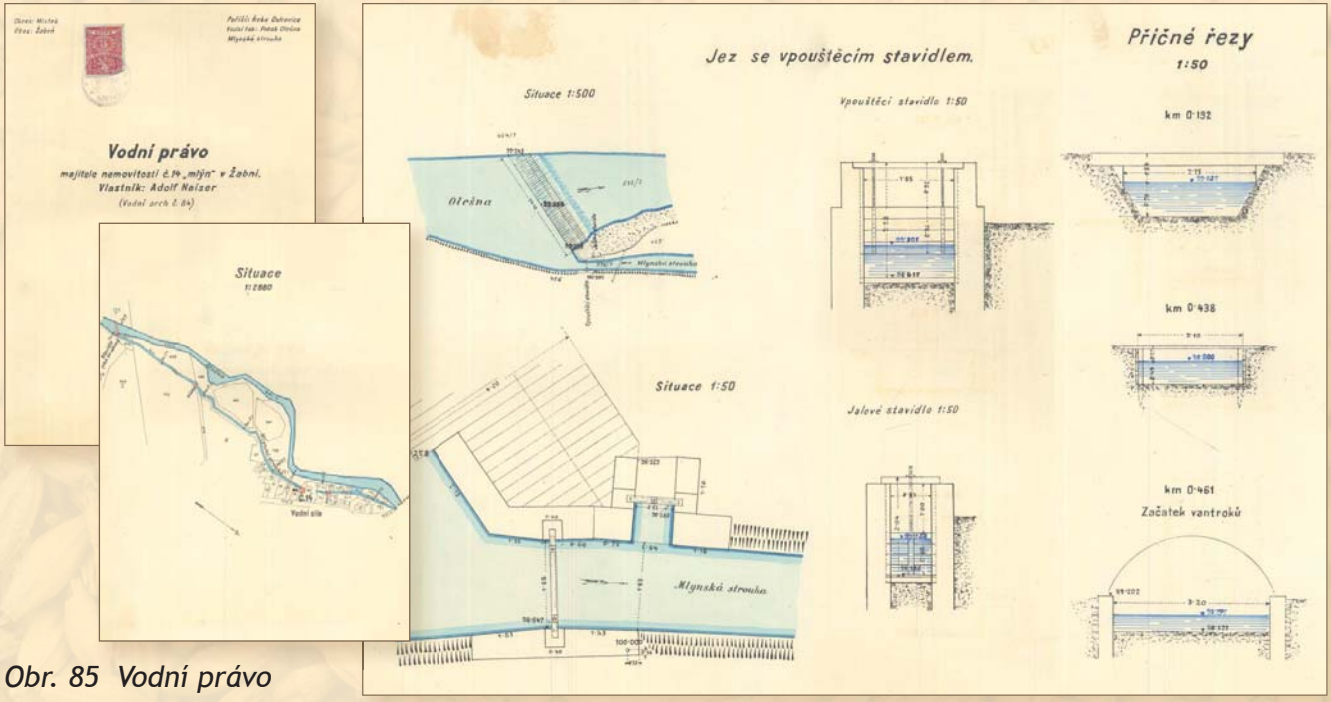
Doslovné znění jmenovací listiny:
Zastupitelství obce Hrabůvky u Vítkovic usneslo se na svém sezení dne 16. února 1907 jmenovati velectěného pána pan Najzara Adolfa, mlynář v Žabně, pro zásluhy na poli kulturním, hospodářském a národním prokázané obci naši jakož i kraji svým čestným občanem.

V Hrabůvce dne 19. března 1907
Josef Klega, v. r., starosta
Alois Rožnovský, v.r., radní
J. Cholera, v.r., radní

Adolf Naiser po převzetí mlýna rozvinul dobře promyšlený plán na zvelebení polního hospodářství, zejména mlýnského provozu. Na vše byl výborně připraven. Kromě velmi dobrého všeobecného vzdělání byl obeznámen se všemi pracemi potřebnými při provozu mlýna i polního hospodářství a cestou na „zkušenou“, kterou podnikl, aby se seznámil se zařízením různých mlýnů, se dostal hodně daleko, snad až do Švýcar. O tom však nikdy nemluvil, a pokud kdy byl v tom směru zaveden hovor, vždy obrátil řeč jiným směrem. Prvním, co se Adolfovi z jeho plánů podařilo uskutečnit, byla meliorace pozemků, a to obou Olešníků a pozemků přikoupených z bývalého fojtství. Poté dal provést drenáž, což bylo dosti obtížné, jelikož pozemky se téměř vůbec nesvažovaly směrem k Olešné. Pro drenážní práce najal Adolf italské dělníky, specialisty v kopání. Tito lidé pracovali nejvýše tři dny v týdnu a zbytek týdne utráceli svůj výdělek v hospodě. Práci měli zadanou na úkol. Někteří místní občané byli velmi rozhořčeni tím, že práce nebyla zadána jim, neboť se domnívali, že budou-li pracovat po celý týden, mohou dosáhnout jedinečného výdělku. Jaké však bylo jejich zklamání, když je Adolf zaměstnal za stejných podmínek, ale ač se snažili, jak chtěli, za celý

týden nedocílili většího výdělku než Italové za jediný den, a tak toho znechuceně nechali.

Prosperita mlýna byla velmi dobrá a Adolf brzy disponoval dostatečnými finančními prostředky, aby mohl uskutečnit další své plány. Mimo jiné uvažoval o koupi usedlosti č. 10, kterou prodávali jeho příbuzní Pospěchovi. Ke koupi však nedošlo, ač by Adolf za tuto usedlost dal větší sumu než František Brož, jenž nakonec statek koupil. Plány na rekonstrukci mlýna brzdil Adolfův otec Josef pod vlivem své sestry Barbory Pospěchové, Adolfovy tety, která záměrně poskytovala nepravdivé zprávy o tom, jak Adolf hospodaří, a vše líčila v nejhorším světle. Josef si v obavě o prosperitu mlýna nepřál žádných změn a stavěl se proti takovým, které v tu dobu již byly nutné. Jednání Barbory Pospěchové si lze vysvětlit jen tím, že by místo své neteře Terezie viděla raději na mlýně svou dceru Karolínu. Je však třeba říct, že v Josefově povaze byl určitý konzervatizmus, který snad pramenil i z toho, že byl svědkem následků ne příliš rozvážného jednání svého bratra Aloise, který přivedl žabeňský mlýn do kritické finanční situace. Adolf byl mnohem méně konzervativní než jeho otec Josef a uchoval si do vysokého stáří schopnost přijímat novoty a přizpůsobovat se jim, ale na druhé straně si vedl mnohem rozvážněji než jeho strýc Alois a ve mlýně zaváděl novoty pouze osvědčené.

Obr. 85 Vodní právo

Rodina Adolfa Naisera

Rok po svatbě Adolfa a Terezie Naiserových se jim narodil nejstarší prvorozený syn. Dostal jméno Bohumil a v rodině se mu říkalo Milošek. Byl to velmi bystrý chlapec pěkné podoby a velmi milého chování, takže si získal oblibu všech, kdo s ním přišli do styku. Je zajímavé, že ač se dalo čekat, že bude jednou dědicem mlýna, rodiče, zejména otec Adolf, s ním měli zcela jiné záměry. Podle nich měl jít na studia a poté se věnovat vojenské dráze. Na tehdejší dobu to bylo jistě dobré zaměstnání, neboť po válce nebylo vidu ani slechu a nikdo si možnost války vůbec nedovedl ani představit. Miloškův osud byl však ve hvězdách psán jinak a místo krásné budoucnosti, o níž snili jeho rodiče, se dožil pouze tří let života. Zemřel na zápal plic a zánět mozkových blan. Stonal pouze několik málo dnů, a protože tehdy nebylo účinných léků, této nemoci podlehl. Rodiče pro něj připravili první vánoční stromeček, ale místo toho, aby se z něj společně radovali, těsně po Vánocích museli chystat pohřeb. Byla to tvrdá rána pro oba rodiče, kteří jen stěží překonávali zármutek nad ztrátou dítěte, jež se jim zdálo ze všech nejnadanější. Jejich bol sice poněkud zmírnil příchod dalších dětí, ale vzpomínka na Miloška zůstala živou po celý další život.

Roku 1902 se narodil druhorozený syn, jemuž dali po dědečkovi jméno Josef, což bylo v rodině tradiční jméno. Všichni příbuzní mu však říkali Jožka. V době, kdy zemřel Milošek, bylo Jožkovi tři čtvrtě roku. Jožka byl odmalička zdravý a statný klučina, který se měl stejně dobře k světu jako jeho starší bratr Milošek.

Fotografie Terezie Naiserová rozené Hořínkové

V roce 1903 rodiče přivedli na svět třetí dítě. Tentokráte to bylo děvčátko a dostalo jméno Terinka. Při narození měla Terinka dobrou váhu, dalo se tedy předpokládat, že se bude zdárně vyvíjet. Měla však v životě smůlu, neboť prodělávala jednu dětskou nemoc za druhou, takže z nemocí prakticky vůbec nevycházela a v roce 1906 jim nakonec ve věku dvou let podlehla.

Roku 1905 se narodil další chlapec, kterému dali jméno po tatínkovi – Adolf, ale říkali mu Adolfek. Tento chlapec byl ze všech dětí nejslabší a nejmenší, protože trpěl poruchou trávení, a není proto divu, že roku 1906 zemřel. Měl údajně velmi hezkou podobu a ze všech sourozenců se nejvíce podobal zemřelému Miloškovi.

Jako páté dítě přišla na svět další dcerka – Jiřina. Narodila se roku 1906 a své jméno dostala po svém pradědečkovi Jiřím, který byl v rodině Naiserů velmi uznávanou autoritou, i když z žijících osob jej už nikdo osobně neznal. Jiřina byla velmi slabé dítě, jež mělo rovněž podobně jako Adolfek poruchu trávení mléka. Jelikož už byly s Adolfkem určité zkušenosti a Jiřka byla přece jen silnější než on, tak se jí kritickou dobu, kdy mohla být převedena na pestřejší stravu, podařilo přežít.

Šestým a posledním ze sourozenců byl ten, který vytvořil materiály, na jejichž podkladě mohla vzniknout tato kniha. Narodil se roku 1910 a po kmotrovi dostal jméno Jan.

Modernizace a opravy mlýna

Situace žabeňského mlýna byla taková, že mlýn byl sice dosud plně na výši, ale potřeba mnohých vylepšení i nutných oprav se jevila stále aktuálnější, neboť od poslední rekonstrukce již uplynulo více než 25 let, což pro mlýn byla doba, která si obvykle vyžadovala přestavby. Adolf se nechtěl omezit na jednotlivé problémy, ale přál si rekonstrukci řešit tak, aby mlýn po všech stránkách vyhovoval požadavkům moderní doby.

Úkoly, které bylo při rekonstrukci mlýna nutno vyřešit, by se daly shrnout do pěti bodů:

1. Doba s sebou nesla potřebu vyrábět stále jakostnější mouku, což se týkalo zejména hrubé (krupičné) pšeničné mouky, kterou dosavadní mlýnská zařízení nebyla schopna vyrábět, neboť dalekoširoko dosud nebyl žádný mlýn, jenž by byl takovými moderními stroji vybaven. Měl-li žabeňský mlýn s ohledem na svou nepříznivou polohu obstát v konkurenci, kdy se k němu muselo ze všech směrů jezdit kolem jiných mlýnů, bylo více než nutné, aby tento mlýn nad jiné něčím vynikal.

2. Ve mlýně se velmi prášilo, a proto bylo nutno provoz učinit méně prašným a tím hygieničtějším, neboť u Adolfa se již začaly objevovat náznaky typické mlynářské nemoci – chronické bronchitidy, na kterou všichni tehdejší mlynáři předčasně umírali, zejména došlo-li ke kombinaci s tuberkulózou. Avšak i bez tuberkulózy byla bronchitida příčinou smrti téměř všech mlynářů. Typ blahobytného obtloustlého „pana otce“ – mlynáře již dávno patřil minulosti a mlynáři byli většinou sice svalnatí, ale spíše vyhublí.

3. Lidská práce byla den ze dne dražší, což bylo způsobeno rozvíjejícím se průmyslem, jak tomu bylo zejména na Ostravsku. Zaměstnanci ve mlýně byli placeni nikoli pevnými platy, ale procenty

podle množství semletého obilí. Toto procento nebylo možno zvýšit, protože mlýnský provoz se v důsledku složitějších strojů prodražoval a zisk z obchodního mletí, které stále více převažovalo nad selským, byl menší než tomu bylo dříve u selského mletí. Stávající mzdy nemohly zaměstnance nadále uspokojovat a jediná možná cesta, jak tuto situaci řešit, byla mechanizace a automatizace mlýnského provozu tak, aby se omezila potřeba pracovních sil.

4. Koncem 19. století se po všech mlýnech rozšířili moučníci, kteří se do té doby nevyskytovali. Do Evropy se dostali z Ameriky ve mlýnech se o nich dlouho nevědělo. Dostali se tam spolu s pytli s obchodním mletím. Mlýny na tyto škůdce nebyly zařízeny a znamenali pro ně úplnou pohromu. Nejenže znehodnocovali a ničili značné množství mouky, ale způsobovali škody i na mlýnských strojích, které do té doby nebyly zařízeny na to, aby mohly být snadno a pravidelně čištěny. Velké škody vznikaly zejména v sítech „cylindrů“, kde čistění bylo téměř vždy spojeno s poškozením speciálního cenného prosívacího hedvábí. Stroje bylo třeba upravit tak, aby se v nich moli nemohli usazovat a aby se daly snadno a bez nebezpečí poškození čistit.

5. Jelikož mechanizace mlýnského provozu vyžadovala silnější energetický zdroj, bylo nutno zajistit, aby alespoň v době největšího zatížení mlýna, tj. na podzim, byl k dispozici náhradní zdroj energie, jelikož právě v tu dobu býval stav vody nejnižší. Každý jiný zdroj energie než vodní v tu dobu ovšem nebyl rentabilní. Nešlo tu však o zisk, ale o udržení zákazníků a o možnost vyhovět poptávce.

Adolf měl tohle všechno na zřeteli a byl si vědom toho, že etapové řešení není možné, ale že je nutná celková přestavba mlýna. Nakonec ani jeho otec Josef proti přestavbě nic nenamítal a Adolf mohl svůj dobře promyšlený plán uskutečnit.
K rekonstrukci mlýna došlo mezi lety 1909 a 1910, kdy Adolf najal odborníky na stavbu mlýnů. Byli to specializovaní stolaři (kterým se dříve říkalo sekerníci). Jejich mistrem byl Leo Hampel z Vítkova. Všichni byli německé národnosti a svému řemeslu rozuměli velmi dobře. Na rekonstrukci žabeňského mlýna pracovali více než půl roku. Po ukončení jejich práce byl mlýn daleko široko nejmodernějším a na svou dobu poskytoval tu nejjakostnější mouku, zatímco ostatní mlýny byly schopny tuto mouku vyrábět teprve za dvacet i více let. Jediné, co se Adolfovi již nepovedlo uskutečnit, byl pomocný energetický zdroj. Adolf za tímto účelem zakoupil tehdy nejmodernější naftový dieselový motor asi o 10 koňských silách a také stavební materiál, neboť tehdejší předpisy vyžadovaly, aby tento motor (podobně jako parní stroj) nebyl umístěn pod jednou střechou spolu s provozovnou. Právě v době, kdy chtěl Adolf začít se stavbou, vypukla první světová válka a po válce již ke stavbě nedošlo.

Zaměstnanci ve mlýně

I přes veškeré úspěchy na poli hospodářství, kterých Josef Naiser v žabeňském mlýně dosáhl, začalo docházet k prvním, zpočátku jen nenápadným známkám poklesu hospodářských ukazatelů. Cena lidské práce rok od roku stoupala a o dobré pracovníky začínala být nouze. Žabeňský mlýn, i když byl na svou dobu velmi dobře technicky vybaven, začal v tomto ohledu vykazovat jisté slabiny. K jeho provozu bylo zapotřebí velmi mnoho osob, což za Josefa Naisera ještě příliš nevadilo, ale dalo se očekávat, že v dalším vývoji se tato okolnost stane neúnosnou. Tato doba byla bližší než se dalo odhadnout, ale to už se Josefa N. netýkalo.

Ve mlýně trvale pracovali tři tovaryši a jeden nekvalifikovaný pomocník. Za Josefa N. to byl Emanuel Tyl, kterému všichni říkali Manuš. Josef N. ho „zdědil“ po svém otci Josefovi, ke kterému nastoupil do služby, když mu bylo devatenáct let. Pocházel ze Staříče, byl silně nahluchlý a rozuměl, pouze když mu někdo křičel do ucha. A protože mu nikdo nic rozumného neříkal, byla jeho řeč odrazem toho, co se mu křičelo do uší. Byl proto považován za slabomyslného, ale nebyla to pravda. Naopak svým způsobem projevoval i značnou inteligenci. Naučil se totiž i dosti složitým počtům podle sloupců jednoduchých číslic, které byly náhodně vylepeny na sloupu v mlýnici. Jak to dělal, to se od něj nikdo nedověděl. Dovedl holýma rukama, nebo jen s primitivním nářadím zastat každou i složitou práci, která vyžadovala odborníka a speciálních řemeslných nástrojů. V žabeňském mlýně přežil svého prvního zaměstnavatele Josefa, pak jeho syna Aloise i druhého syna Josefa a nakonec sloužil u Josefova syna Adolfa. Opatroval i dva jeho chlapce Miloška a Josefka. Byl tedy vlastně zaměstnán u čtyř generací Naiserů, žabeňských mlynářů. Zemřel asi kolem roku 1904, když mu bylo kolem 54 – 56 let. Příčinou smrti byl zánět pobřišnice, podle lékaře zauzlení střev.

V hospodářství byl též zaměstnán jeden kočí, dvě služebné a občas také pasák krav (kravař). Na sezónní polní práce pak byli dle potřeby přibíráni též nádeníci.

Jelikož mi nejsou známi všichni, kdo v tu dobu ve mlýně pracovali, uvádím jen ty, o kterých vím nebo o kterých se zachoval nějaký písemný záznam.

Druhým dlouhodobým zaměstnancem, jenž sloužil u Josefa N., byl Franz Jedliczka. Byl německé národnosti a ve mlýně pracoval jako stárek. Pocházel z Bravinné (okres Bílovec) a sloužil nejen u Josefa N., ale později také u jeho syna Adolfa. Z tovaryšů byl nejvýznamnější osobou zaměstnanou v žabeňském mlýně od r. 1888 až do své smrti v r. 1906. Přestože byl Němec, dovedl se česky dobře domluvit. Byl vlastně posledním stárkem v žabeňském mlýně. Slovo stárek nebylo pravděpodobně odvozeno od slova starý, starší,

ale spíše od slova starati se. Povinností stárka bylo nejen řídit práci tovaryšů, ale také rozdělovat jejich mzdu, tzn. podíl z každého semletého metráku. Mimoto se staral o získávání nových zaměstnanců, kteří byli většinou Němci, rodáci z Franzova okolí. Franz byl velmi dobrý odborník, ale jednou se ukázal i v ne zrovna v příznivém světle. Bylo to na podzim, kdy ve mlýně bývalo nejvíce mletí a kdy měl Adolf N. narukovat na vojenské cvičení. Franz o tom věděl a byl si také vědom své nepostradatelnosti, a proto využil situace a spolu s jedním dalším tovaryšem předložil nesplnitelné požadavky. Adolf jim na tento druh vydírání odpověděl, aby si to v klidu rozmysleli a uvědomili se, že jejich požadavkům nemůže vyhovět, ale pokud budou trvat na své výpovědi, nebude jim bránit. Oba zaměstnanci se pak v nejkritičtější době rozhodli ze mlýna odejít. Adolfovi se za ně podařilo sehnat jakous takous náhradu, ale když Franz a jeho společník viděli, že by to mohlo jít i bez nich, přišli s prosíkem, aby je Adolf N. znovu zaměstnal. Ten je však již nemínil vzít zpět. Teprve na přímluvu Adolfova otce Josefa byl Franz znovu přijat, ale jeho společník již nikoli. Od té doby až do konce svého života bylo Franzovo chování bezvadné. Franz trpěl vleklým katarem průdušek, což byla běžná choroba tehdejších mlynářů, a této nemoci nakonec podlehl. Není vyloučeno, že vedle chronické bronchitidy trpěl i tuberkulózou plic, která mlynáře rovněž často postihovala. Za první republiky byl v žabeňském mlýně zaměstnán jeho vnuk Ernst Beilner, také z Bravinné.

Seznam dalších zaměstnanců žabeňského mlýna:

Jan Krische – 1899 až 1908
Jan Jošt – 1899 až 1900
Ferdinand Kleppik – 1908
Gustav Klega – 1908 až 1910
Filip Manda – 1908 až 1914

Jako kočí byli v žabeňském mlýně postupně zaměstnáni následující osoby:

- Ertl , jehož otec byl Němec, ale on sám již německy neuměl. Do r. 1900 pracoval u Adolfgova otce Josefa. Ertl se přiženil na velký selský statek do Kunčiček u Ostravy, kde byl později zvolen za starostu. Jeho osud se velmi podobal postavě Jakuba Obervy, kterou vytvořil spisovatel Vojtěch Martínek.
- Josef Zeman, který ve mlýně pracoval jako kočí od r. 1901 do r. 1903. Byl to zdravý a silný člověk, jemuž svědčila zemědělská práce, ale odešel za větším výdělkem do továrny a v poměrně krátce nato zemřel na tuberkulózu plic.
- František Kleppik, bratr výše uvedeného Ferdinanda Kleppika (1904 – 1906). Oba byli Němci a pocházeli z dobré, zámožné selské rodiny a místo ve mlýně přijali jen proto, aby se mohli naučit česky. Pocházeli odněkud z Bílovecka, nebo Vítkovska.
- Antonín Gridil (1906 – 1907)
- Ondřej Vaněk (1906)

Jako služebné v žabeňském mlýně pracovaly:

- Dorota (1899 – 1900)
- Frantina (1900 – 1904)
- Johana Mrkvová (1901 – 1909)
- Marie Vitásková (1909)
- Adéla Urbánková (1903 – 1909)
- Františka Urbánková (1905 – 1907)
- Emilie Blahutová (1909)

Jako kravař byl zaměstnán od r. 1907 do r. 1909 Jan Mandak.

Jan K u l i g – nastoupil v žabeňském mlýně jako tovaryš r. 1910, kdy bylo mu 45 let. Sloužil tam pak 15 let až do své smrti. Byl považován za jednoho z nejlepších nebo vůbec nejlepšího zaměstnance, kterého kdy mlýn měl. Pracoval vždy stejným tempem bez ohledu na to, zda ho někdo pozoruje, či nikoli. Osvědčil se zejména za prvé světové války. Pro děti bylo důležité, že uměl spoustu krásných pohádek (říkal jim „godky“), které jim po večerech vypravoval. Pocházel z Vendryně, byl polské národnosti, evangelického vyznání a nábožensky byl velmi snášenlivý. Mluvil těžkým slezským, skoro polským dialektem. Nějaký čas byl i samostatným mlynářem někde u Jablunkova.

Marie V i t á s k o v á (Maruša) přišla do mlýna již v r. 1909. Měla nemocnou matku trpící kostní tuberkulózou obou kolen, takže po léta nebyla schopna chůze. Ona i její matka, které se všeobecně říkalo Mamulka, měly stejnou srdečnou povahu. Mamulka znala zpaměti skoro celou bibli a dovedla dětem velmi poutavě vyprávět biblické příběhy. Marie přišla do mlýna jako třicetiletá a zůstala dalších třicet let až do své smrti.

Františka K l e g o v á (Francka) pocházela z Paskova. Přišla do mlýna ve čtyřiceti letech. Předtím byla zaměstnána u paskovského fořta Mahlera. Byla tetou učitele Klajmona. Vynikala bystrostí a pohotovostí, výborně se osvědčila za první světové války, kdy vtipnými nápady dovedla dokonale vodit za nos četné kontroly. V době, kdy za války působila jako kuchařka prokázala dobré služby, takže jí péče o kuchyni byla ponechána i po válce.

Alois T y p o v s k ý (Lojza) nastoupil jako kočí v r. 1909. Byl silně nahluchlý, prchlivé povahy a notorický alkoholik. Bylo s ním mnoho trampot.

Richard B ö h m byl nejmladším zaměstnancem. Vypomáhal hlavně v kuchyni při mytí nádobí a různých domácích pracích. V létě pásával krávy. Původně měl v mlýně nastoupit jeho bratr Josef, který si však vymkl nohu, a tak byl místo něj zaměstnán mladší Richard, tehdy osmiletý. Protože se mu ve mlýně líbilo, nemínil již místo opustit a zůstal u mlýna do šestnácti let.

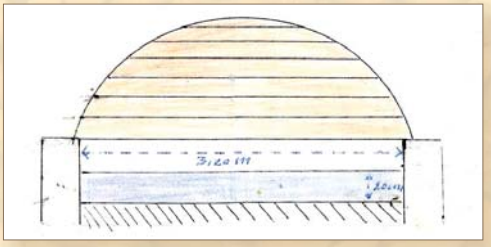
Karla Mužíková (Karolka) – služebná
Josef Bohačík – pasák.
Josef Galčan

Kromě stálých zaměstnanců vypomáhali dle potřeby ještě nádeníci. Nejčastěji Vitáskovi, Filipovi, Rejnochovi a vdova po Zemanovi, podruhé provdaná za Pánka a znovu ovdovělá.

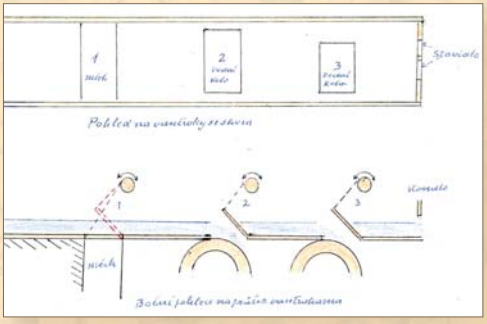
Popis žabenského mlýna po rekonstrukci v r. 1910

Pokusím se o popis žabeňského mlýna, jak vypadal po rekonstrukci, neboť v této podobě, jen s menšími nevýznamnými změnami, zůstal až do jeho likvidace.

Energetickým zdrojem mlýna v Žabni byla vodní síla. Voda byla odváděna z Olešné mlýnskou strouhou začínající u jezu, který byl od mlýna vzdálen asi 1/2 km. Pod mlýnem pak byla strouha dlouhá 100 m, takže celková délka mlýnské strouhy byla 800 m. Těsně před mlýnem tekla mlýnská strouha po vyvýšeném náspu v betonovém korytě. V místě, kde vtékala do mlýna, byla široká 3,2 m a hloubka vody v místě vtoku byla 20 cm. Před vtokem strouhy do mlýna bylo dno úmyslně prohloubeno a směrem ke mlýnu stoupalo, čímž se zmírnila dravost tekoucí vody. Dno před mlýnem bylo asi v délce 5ti m vybetonováno. Rovněž asi 5 m před mlýnem byla přes strouhu dřevěná lávka a před ní byla o tuto lávku opřena tzv. lísa (česle), což byl jakýsi hustý tyčkový plot ponořený do vody. Tato byla snadno vyjímatelná a jejím účelem bylo zachytávat na vodě plovoucí předměty, které by při větším objemu mohly poškodit vodní kolo, nebo svým množstvím brzdit jeho pohyb. Zřízení lísy nebylo nařízeno, jak se někteří mylně domnívali, jako bezpečnostní zařízení. Za celou existenci žabeňského mlýna proplula mlýnem pouze jediná mrtvolka dítěte, která průchodem nebyla nijak poškozena, pouze utrpěla malou oděrku, dle níž bylo možno soudit, že dítě bylo utopené již dávno předtím, nežli se do mlýna dostalo.

Na obr. 58 je znázorněna brána, kterou vtékala do mlýna voda. V mlýnské zdi je polokruhovitý otvor, vyplněný snadno vyjímatelným bedněním. Mezi bedněním a vodou byla asi 40cm mezera, která dle stavu vody byla buď o něco širší, nebo užší. Za povodně dosahovala voda výjimečně až k bednění. Výše nemohla, protože se pak voda vylévala do stran.

Obr. 59 Vantroky

Ve mlýně pak voda tekla v dřevěném korytě zvaném vantroky, které měly rovněž šířku asi 3,2 m a délku asi 8 m. Prostor, v němž byly vantroky, na rozdíl od drtivé většiny mlýnů, byl v mlýnské budově a byl velikosti 10x5 m. Výška nad vantroky byla asi 2 m. Ve dně vantrok byly 3 obdélníkové otvory, z nichž první po proudu byl hned u vtoku do mlýna. Byl největší a prakticky po celé šířce vantrok. Byl opatřen dřevěným poklopem, který šlo nadzvednout za pomocí zvláštního rumpálu tak, že se vždy nadzvedla jeho část obrácená proti proudu, takže zamezovala přístup vody na vantroky a voda padala dolů do tzv. měchu, což byl prostor šířky vantrok, ale jeho předozadní rozměr byl pouze asi 40 cm. Tento prostor byl vymezen ze tří stran domovními zdmi mlýna a z jedné strany tvořila přehradu proti jistevce dřevěná stěna (v Čechách byla jistevka označována jako lednice). Měl volné spojení v dolní části se strouhou, a tak z něj voda odtékala do strouhy, aniž by se dostala na vodní kola, nebo na vantroky. Tento přepad sloužil k úplnému zastavení všech mlýnských strojů. Jeho obsluhu umožňoval rumpál pomocí zvláštní páky přímo na vantrokách.

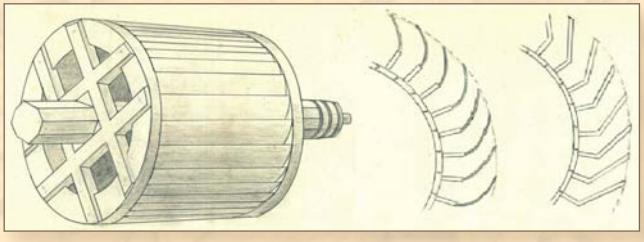
Druhý otvor byl asi 2,5m široký a jeho předozadní rozměr o něco menší nežli u prvního. Byl opatřen železným poklopem, který bylo možno nadzvednout pomocí rumpálu ovládáného z mlýnice. Tento otvor sloužil pro přívod vody na větší mlýnské kolo a bylo jím regulováno též množství vody na toto kolo. Ovládací páka byla v mlýnici opatřena kolem, které se dalo nastavit pomocí kolíků zastrčených do některé ze zdířek na desce za kolem. Třetí otvor i jeho ovládání bylo stejné jako u druhého a byl určen pro druhé vodní kolo. Voda, která se nedostala na žádné z vodních kol, mohla pak volným přepadem odtékat do strouhy. V případě, že byl nedostatek vody, bylo možné tuto přebytečnou vodu ještě zužitkovat tak, že se přepad zastavil zvláštním stavidlem, čímž voda ve vantrokách stoupla a beze zbytku se pak dostala na vodní kola.

Vantroky byly neseny na silných dubových trámech, které byly po obou stranách zapuštěny do zdi. Koryto vantrok bylo ze smrkového dřeva. Životnost vantrok byla nejdéle 20 let, nosné dubové trámy však vydržely mnohonásobně déle. Pod vantroky se nacházel prostor zvaný „jistevka„. Rozlohou byl tento prostor stejné velikosti jako ten, kde byly umístěny vantroky. Oba prostory tvořily jeden celek rozdělený pouze vantroky. Směrem do dvora byl prostor otevřen rovněž klenutou bránou širokou, z části vyplněnou deskovou stěnou se čtvercovým otvorem uprostřed. Dřevěná stěna sahala o něco níže, nežli bylo dno vantrok. Jinak byla z této strany jistevka otevřena. Nad klenutím, které přemosťovalo strouhu ve dvoře, byla proti jistevce postavena nízká, asi 1 m vysoká zídka, takže ze dvora bylo vidět padající přebytečnou vodu a menší vodní kolo. Ze západní strany byly v domovní zdi umístěny menší dveře, jimiž byl umožněn snadný přístup k ložiskům vodních kol na této straně.

Na levé straně jistevky /po proudu/ byla zesílená domovní zeď zdí asi 1 m širokou a 1,8 m vysokou. Na této zdi pak byla umístěna ložiska vodních

kol. Ložiska na druhé straně vodních kol nebyla v jistevce, protože hřídele vodních kol zasahovaly čtvercovými otvory ve zdi až do mlýnice, kde na ně byla nasazena veliká palečníková kola a čepy. Pro tyto čepy byla tam umístěna ložiska na betonových podstavcích. Čepy vodních kol byly v průměru asi 15 cm. Ložiska byla ze zvláštní slitiny – fosforového bronzu. Pro celé Rakousko-Uhersko byla vyráběna pouze ve Štýrském Hradci. Ve Frýdlantě se našel podnikavý kovář jménem Školudek, který se nějakým způsobem dopídil tajemství výroby a začal pak sám tato ložiska stejné jakosti vyrábět. Brzy se pro něj tato výroba stala zdrojem bohatství a svou původně malou dílnu přestavěl na továrnu. Vodní kola byla v jistevce umístěna za sebou, takže voda nejdříve tekla na větší kolo a teprve zbytek vody na menší kolo. Větší kolo mělo předepsané rozměry - 2,9 m v průměru a 2,5 m šířky mezi věnci. Menší vodní kolo mělo stejný rozměr co do průměru, ale šířku mělo jen 1,8 m. Postavení vodních kol zůstalo takové, jak je vidno na nákresu.

Hřídel vodního kola bývala zhotovována z jednoho kusu dubového dřeva. Bylo k tomu zapotřebí dubového kmene 6 m dlouhého a o průměru 1 m. Tento dubový kmen byl pak opracován do tvaru osmibokého hranolu. Průměr tohoto hranolu měl 70 cm. Konce hřídelí zasahující do mlýnice byly opatřeny velikými palečníkovými koly. Konec hřídele většího kola měl v jistevce pouze čep pro ložisko, kdežto hřídel menšího vodního kola byl opatřen kromě velkého palečníkového kola v mlýnici ještě o něco menším železným ozubeným kolem na druhém konci v jistévce (o průměru asi 2,5m). Toto ozubené kolo bylo skloubeno s malým ozubeným železným kolem. Osa tohoto malého kola byla kolmo na osu vodního kola, toto malé kolo bylo upevněno na *transmisi, která probíhala pod celým dvorem a byla zakončena ve stodole větším hnacím kolem /řemenicí/. Toto zařízení sloužilo k pohánění různých strojů, jako např. mlátička, řezačka /sečkovice/, cirkulárka nebo pásová pila, případně i jiných strojů. Věnce vodních kol byly ke hřídeli upevňovány pomocí modřínových trámů a do věnců pak byly zasazovány tzv. „korčiny“, někde též zvané „korečky“. Korčiny byly buď dřevěné, ze smrkového dřeva, nebo železné. Železné měly proti dřevěným tu výhodu, že jejich životnost byla asi 40 let a mohly proto být použity při obnově mlýnského vodního kola, které podobně jako hřídel měly životnost pouze asi poloviční. Mimo to železné korčiny svým lepším hydrodynamickým tvarem dávaly předpoklady většího energetického výkonu. Prostor korčin směrem k hřídeli byl uzavřen smrkovými deskami upevněnými na věncích vodních kol, které pak jako celek tvořily válec uvnitř vodního kola. Korčiny tvořily jakési zevně otevřené kapsy, do nichž, byly-li nahoře, mohla snadno voda vnikat a dostaly-li se do dolní polohy otočením kola, voda z nich snadno samočinně vytékala.

Obr. 60 Vodní kolo a schéma průřezu korčinami, vlevo železnými a vpravo dřevěnými.

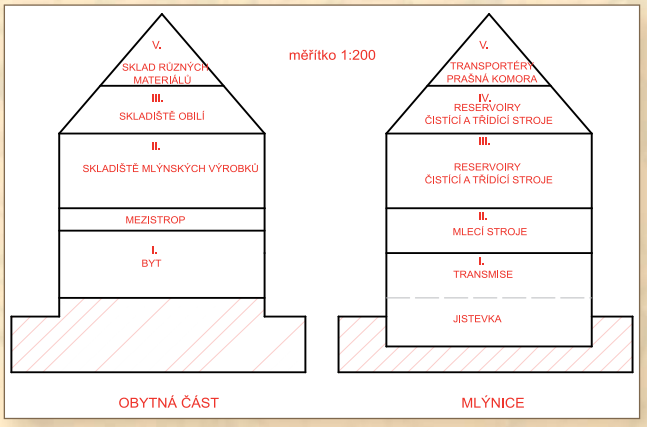
Dno jistevky mělo dřevěnou podlahu, která byla trvale pod vodou. Na ní byla vrstva vody asi 30 cm. Tam kde dopadala přebytečná voda z vantrok, bylo dno jistevky hlubší. Z jistevky pak veškerá voda, která byla použita na mlýnská kola i ta přebytečná, odtékala pod dvorem, kde strouha byla klenuta kamennou klenbou, dále pod stodolu a pak strouhou až do Olešné.

Životnost všech mlýnských vodních zařízení, pokud byla ze dřeva, byla průměrně 18 – 20 let. Bylo proto nutné stále tato zařízení obnovovat. Vodní kola se zhotovovala tak, že se vše do nejmenších podrobností připravilo na dvoře a v jistevce se pak vodní kolo již jen sestavovalo. Čepy na hřídelích, jakož i upevnění vodního kola k hřídelím, se provádělo pomocí dubových klínů.

Mlýnská budova byla 25 m dlouhá a 10 m široká. Zevně se jevila jako jednopatrová, ale uvnitř bylo poněkud jiné členění podlaží. Západní část mlýnské budovy, která celá sloužila výhradně mlýnskému provozu, byla o něco málo širší, nežli část východní, kde v přízemí byl byt a nad ním skladiště mouky a obilí, s výjimkou jediné místnosti, která byla nesprávně nazývaná šalandou. Tato místnost byla v zimě vytápěna, jinak se v provozních, ani skladištních prostorách netopilo.

V šalandě byli ubytováni dva mlynářští tovaryši a jeden čeledín.

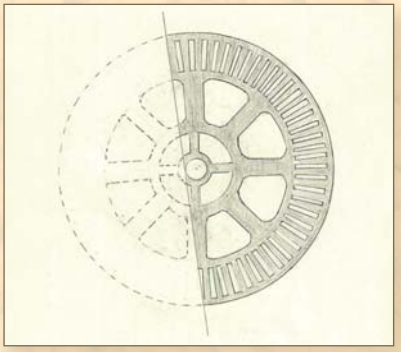
Pokud se týče podlaží, ta byla poněkud jinak rozdělena v části mlýna, kde byl byt a jinak v provozní části.

Na obr. 61 je vlevo část mlýna s obytnými místnostmi a skladištními prostory a vpravo provozní část mlýna. Jak je vidno z výše uvedeného nákresu, byla provozní část mlýnské budovy rozdělena na 5 podlaží. Nejnižší podlaží bylo silnou zdí rozděleno na dvě části. Část západnější byla hlubší, na jejím dně byla voda, byla to „jistevka“, v níž byla umístěna obě vodní kola. Druhá část tohoto nejnižšího podlaží, která byla blíže obytné části budovy, měla podlahu o něco vyšší, vybetonovanou a byla tam umístěna převodová soukolí, která převáděla a zrychlovala otáčky vodního kola na transmisi. Tento prostor byl ze tří stran ohraničen zdmi, pouze strana sousedící s bytem nebyla nijak uzavřena. Podlaha tam byla o 1,3 m pod úrovní chodby, která byla asi 1,8 m široká a probíhala napříč celým mlýnem od jedněch domovních dveří ke druhým. Z této chodby tam nebylo žádné zábradlí a sestupovalo se tam seskokem. Nazpět to rovněž vyžadovalo určité zručnosti. Čtvercové otvory ve zdi proti jistevce byly proto, aby jimi mohly být prostrčeny konce hřídelí vodních kol. Na konci těchto hřídelí byly

upevněny čepy pro ložiska a též veliká palečníková kola, která byla litinová - z jednoho kusu. Jejich průměr byl stejný jako u vodních kol, tj. necelé 3 m. Tato kola byla viditelná pouze z polovice, jelikož spodní polovina se nacházela v betonové prohlubni. Na obvodu těchto kol byly otvory pro zasazování dřevěných palců, které byly zhotovovány z jasanového dřeva. Dubové dřevo, které se výborně osvědčovalo pod vodou, bylo pro tento účel nevhodné. Palce musely být dělány přesně na míru, aby se pak neviklaly. Potíž byla v tom, že všechny otvory nebyly vždy zcela stejné a pak při nabíjení bylo nutno palce ještě přizpůsobovat. Po nabití byly palce ještě zajišťovány zvláštní závlačkou.

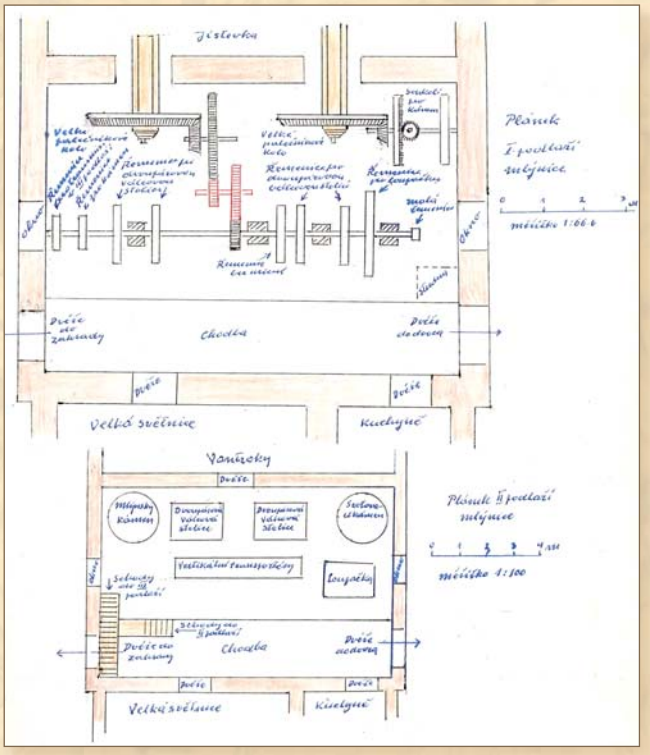
Tvar palců býval různě složitý. Palce na kolech vydržely v provozu zpravidla asi 16 let. Když nebyly mechanicky poškozeny, tak se jejich hnací hrbol opotřeboval do tloušťky šupiny, která pak již nesnesla požadovaný tlak a zpravidla pak docházelo k vylomení celé série palců. Podle stupně opotřebení se dalo předvídat asi 1/2 roku dopředu, že hrozí jejich vylomení a bylo nutno zavčas připravit nové.

Obr. 62 Velké palečníkové kolo

Velké palečníkové kolo bylo u obou vodních kol skloubeno s menším železným ozubeným kolem, jehož osa byla v pravém úhlu s osou vodního kola. Toto ozubené kolo u menšího vodního kola bylo na krátké transmisi s dalším ozubeným kolem větších rozměrů a jednou řemenicí, která po přestavbě mlýna již pozbyla svůj účel. Větší ozubené kolo pak bylo skloubeno s malým železným ozubeným kolem, jehož osa byla vertikální a toto malé kolo poháněl jedno složení /mlýnský kámen/ umístěné v druhém podlaží. U většího vodního kola bylo tomu poněkud jinak, tam menší ozubené kolo mělo společnou osu s dalším velkým palečníkovým kolem, které bylo skloubeno s menším ozubeným kolem, a to zase bylo na společné ose s 1 m velikým ozubeným kolem, které bylo skloubeno s malým ozubeným kolem na hlavní transmisi. Pohyb vodního kola byl takto urychlován soustavou 3 ozubených soukolí. Hlavní transmise spočívala na 5ti betonových podstavcích s ložisky. Tato transmise byla označována jako „špingla“ měla průměr 10 cm a byly na ní řemenice různých velikostí, hlavně kolem 1 m v průměru. Tyto řemenice byly určeny k pohonu mlecích strojů ve druhém podlaží a též k pohonu další transmise ve třetím podlaží.

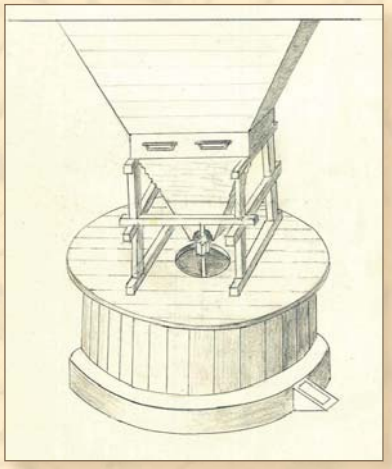
V rohu prvého podlaží, naproti kuchyni, byla studna, z níž byla čerpána voda pumpou a mohla být potrubím přes celý dvůr dopravována též do chléva. Tato voda nebyla používána jako pitná, ač chuťově dobře vyhovovala. Používala se pouze k vaření. Pitná voda byla donášena z „Ryšky“, a ta vyhovovala po všech stránkách.

Obr. 63 plánky I. a II. podlaží mlýnice

I. podlaží je přibližně v úrovni jistevky, jen s o něco nižší podlahou. Na plánku jsou zobrazena převodová soukolí a hlavní transmise s řemenicemi. Řemenice nejvíce na levo sloužila k pohonu transmise ve III. podlaží. Od ní do prava byla řemenice pro pohon mlecího složení /kamene/, další 2 řemenice byly pro pohon dvoupárové stolice válcové, s rýhovanými válci. Dále napravo byla řemenice, která po přestavbě neměla svůj účel. Od ní doprava byly dvě řemenice pro pohon dvoupárové válcové stolice s hladkými válci. Největší řemenice sloužila pro pohon loupačky. Její velikost byla nutná proto, že loupačka vyžadovala vyšší obrátky. Nejvíce napravo byla řemenička, která zakončovala transmisi, a ta byla určena pro pohon horizontálního transportéru, který byl upevněn pod II. podlažím. Mimo toto použití mohla řemenička sloužit též pro pohon brusky nebo pily, případně jiných strojů.

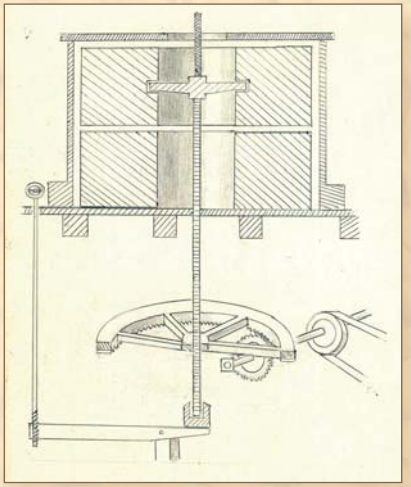
Z chodby uprostřed mezi I. a II. podlažím vedly schody do II. podlaží. Na tyto schody navazovalo schodiště, rovněž dřevěné, vedoucí z II. do III. podlaží. Pod tímto schodištěm byly domovní dveře vedoucí do zahrady. Pokud byly dveře otevřené, bylo jimi vidět budovu udírny v zahradě. Vlevo od domovních dveří byly dveře do velkého pokoje. Vpravo od schodiště byla část okna ve II. podlaží. Ve II. podlaží bývaly uloženy pytle s obilím, které tam bývaly krátkodobě skladovány. Až jich bylo více, byly pomocí výtahu dopravovány do IV. podlaží.

Obr. 64 Mlýnské složení jak mlecí, tak i šrotovací

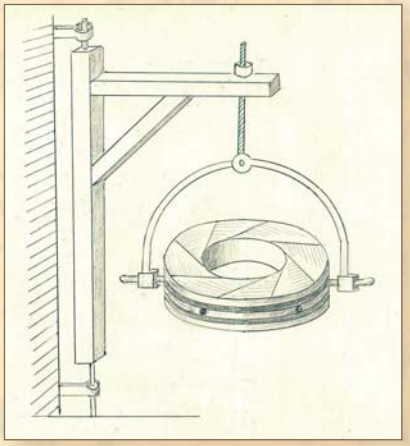
Nahoře je násypný koš, který je pokračováním rezervoáru, umístěného ve III. podlaží. Dolní část násypného koše je pohyblivá a spočívá na zvláštní dřevěné konstrukci. Tato pohyblivá část násypného koše byla uváděna do otřásavého pohybu zvláštním nástavcem osy pohybujícím horním kamenem /*běhounem/. Tento nástavec byl železný a svým tvarem připomínal velikou kvedlačku, jejíž křídla svým úhozem uváděla do pohybu pohyblivou část násypného koše tak, že otvorem v násypném koši se melivo stejnoměrně sypalo.

Oba mlecí kameny byly pod dřevěným krytem, zvaným *„lub“. Lub byl tvaru nízkého dřevěného válce s kruhovým otvorem ve víku, kterým se melivo sypalo mezi kameny. Lub býval zhotoven buď bednářem, nebo stolařem. Bednářský lub byl lehčí, ale stolařský trvanlivější.

Obr. 65 schema mlecího složení

Dolní kámen byl stabilní, kdežto horní, zvaný *„běhoun“, byl pohyblivý. Byl nasazen na svislou hřídel, která jej uváděla do otáčivého pohybu. Vzdálenost obou kamenů od sebe, a tím i jemnost mletí, byla regulovatelná šroubem pomocí páky, která při otáčení šroubem se buď nadzvedávala, nebo snižovala, a tím zvedala, nebo snižovala ložisko svislé osy a s ní i běhoun. Regulační šroub byl těsně vedle složení a byl zakončen kruhem pro usnadnění otáčení šroubem. Tento kruh byl v I. podlaží, těsně nad podlahou.

Obr. 66 primitivní jeřáb pro nadzvednutí mlecích kamenů

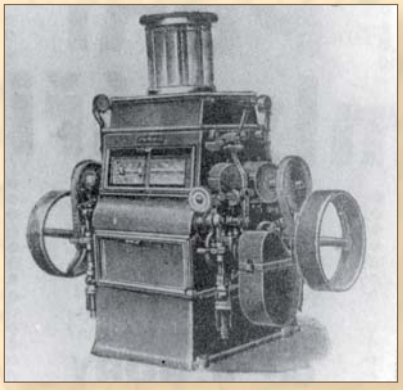
Čas od času bylo nutno prohloubit a obnovit rýhy obou mlecích kamenů. Dělalo se to tak, že se odmontovalo zakončení násypného koše a poté byl sejmut celý lub. Běhoun pak byl pomocí primitivního jeřábu nadzvednut. Bylo to otáčivé dřevěné rameno opatřené šroubem, který byl zakončen dvěma pohyblivými železnými rameny

v podobě kleští. Do těchto kleští byl běhoun uchopen pomocí klinců a šroubem nadzvednut. Potom mohl být v dosahu pohyblivého ramena kamkoli přemístěn. Klince umožňovaly, aby mohl být otočen mlecí plochou nahoru, která původně směřovala dolů. Takto obrácený běhoun mohl být šroubem spuštěn na určené místo, a tak oba mlecí kameny byly připraveny ke křesání.

Křesání kamenů bylo prováděno pomocí speciel-ních křesadel z dobře kalené oceli. Tato křesa-dla, zvaná „oškrdy“, bývala upevněna na krát-kém topůrku. Křesání se provádělo s ochrannými brýlemi, kde místo skla byla pevná a hustá drá-těná sítka. Sklo bylo pro tento účel nevhodné, jelikož střepiny na něm brzy nadělaly spoustu vrypů, a tak ztratilo sklo svou průhlednost.

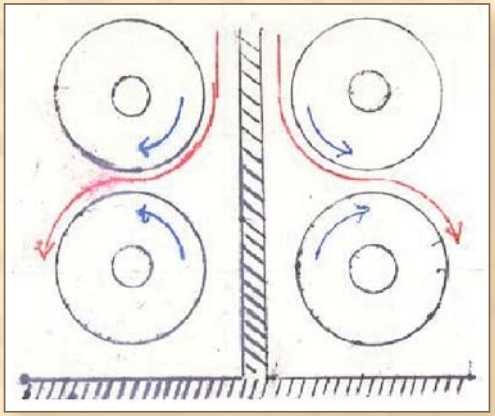
Mlýnské kameny musely být tvrdé a trvanlivé, nesměly se brzy opotřebovat, měly mít stejno-měrný povrch. Tento povrch musel být hrubě rý-hovaný, aby melivo mělo mezi kameny pohyb. Aby mlýnské kameny těmto požadavkům vyho-vovaly, byly skládány ze speciálního křemene, který byl buď nažloutlý nebo modravě bílý. Tyto kusy křemene byly navzájem stmeleny a držely dohromady železnými obručemi. Mlýnské kame-ny bývaly též zhotovovány i z jiných materiálů - jako např. pískovec a žula. Průměr mlýnských kamenů byl asi 1.2 m.

Žabeňský mlýn měl 2 složení. Jedno bylo umís-těno na jižním konci druhého podlaží a druhé na severním. První složení bylo poháněno větším vodním kolem a sloužilo k mletí pšenice, druhé bylo poháněno menším vodním kolem a slou-žilo pouze ke šrotování. Mezi oběma složeními byly umístěny dvě dvoupárové válcové stolice, z nichž jedna měla válce hladké a druhá rýhova-né. Stolice s rýhovanými válci byla modernější.

Obr. 67 Na obrázku je znázorněna dvoupárová válcová stolice, podobná té, která stávala v ža-beňském mlýně a byla opatřena dvěma páry vál-ců, které byly umístěny nad sebou. Každý z válců se pohyboval jinou rychlostí, což zvyšovalo drtící schopnost válců. Melivo se dostávalo mezi vál-ce ze zadu, takže otevřením dvířek bylo vidět, v jakém stavu vychází mlecí produkt ze stroje a dle toho pak případně válce seřídit, tedy buď od sebe oddálit, nebo naopak přiblížit. Aby se docílilo pravidelného přísunu meliva, byl ná-sypný koš zakončen zvláštním zařízením, které pomocí dvou válečků regulovalo jeho přísun.

Obr. 68 Na schématu je patrné postavení vál-ců ve dvoupárové válcové stolici, kde jsou válce postaveny nad sebou. Melivo prošlé mezi válci je zachycováno do vertikálního automatického

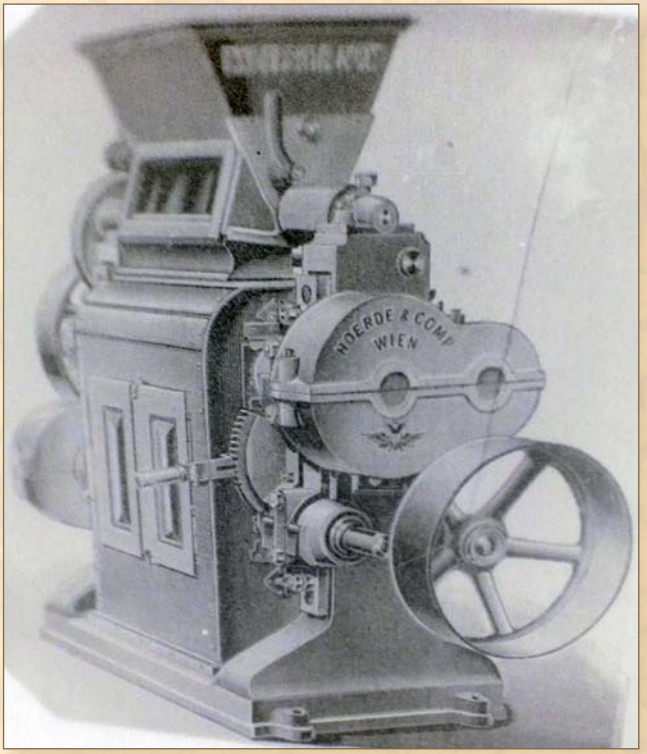

transportéru a poté je dopravováno do čtvrtého podlaží k dalšímu zpracování.

Váha jednoho takového válce je asi 200 kg. Jsou na něm šikmo probíhající rýhy, které musely být přibližně jednou za rok obnovovány. Kdysi to prováděl mlynář a zámečník Konečný v Lískovci a těsně před druhou světovou válkou fa Unucek v Č. Těšíně.

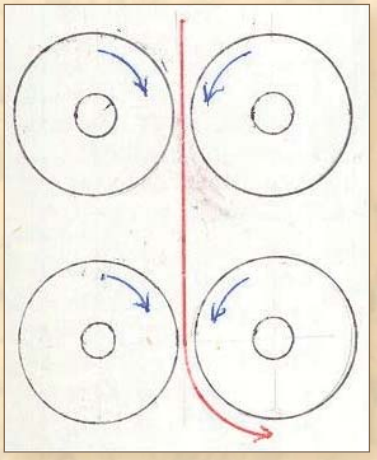
Dvoupárová stolice s rýhovanými válci byla zhotovena firmou Seck v Drážďanech. Její konstrukce bez válců a ostatního příslušenství vážila přes dvě tuny. V tehdejší době, bez jakékoliv techniky, bez těžkých automobilů a při velmi špatných vozovkách, byla doprava takovéhoto kolosu velkým problémem. Ale i zvednutí do druhého podlaží a usazení na své místo nebylo rovněž bez problémů.

Kromě párové stolice s rýhovanými válci byla v žabeňském mlýně na druhém podlaží další dvoupárová stolice válcová s válci hladkými.

Obr. 69 válcová stolice velmi podobná té, která byla v žabeňském mlýně.

Tato stolice na rozdíl od prvé měla válce hladké a páry válců byly uloženy nad sebou. Takže zatímco u prvé stolice bylo možno, aby se mlelo libovolně jedním nebo oběma páry současně, a to tak, že každým párem mohl být mlet jiný druh meliva, u této druhé stolice mohl se mlít pouze jeden druh meliva jedním nebo oběma páry současně. Tato stolice s hladkými válci byla vyrobena u fy Ganz. Byla poněkud jednodušší a staromódnější, nežli prvá. Každý z párů válců se rovněž otáčel jinou rychlostí.

Obr. 70 postavení válců.

Tato stolice sloužila hlavně k mletí pšenice, zatím co prvá stolice sloužila k mletí rži.

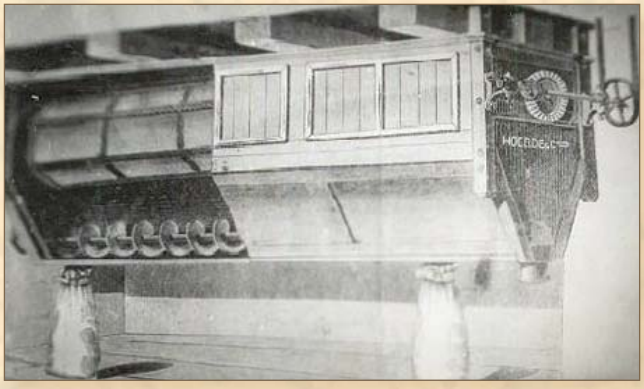
Mimo to byl na druhém podlaží umístěn též stroj zvaný loupačka - německý název byl Schäl- nebo Spitz- maschine. Odtud pak označení pracovního procesu na tomto stroji „špicování“. Principem tohoto stroje byl válec asi o průměru 1 m, který měl velmi rychlé obrátky /byl to snad stroj s nejrychlejšími obrátkami ve mlýně/. Válec byl tvořen šikmými ocelovými lištami. Při velikých obrátkách a při velikém průměru válce, se dosáhlo toho, že zrno dopadající do stroje bylo prudkým nárazem lišt na bubnu stroje oloupáno, tj. zbaveno slupky a hrotů, takže ze stroje pak vycházelo zrno sice nerozdrcené, ale jen s nepatrnou částí dřevitých látek, které bývaly od mouky oddělovány jako „otruby“.

Obr. 71 Loupačka - Obrázek znázorňuje loupačku. Tato loupačka je poněkud jiného typu, nežli byla v žabeňském mlýně, zejména buben loupačky v žabeňském mlýně měl větší průměr - jednalo se o typ Besser.

Pro žabeňský mlýn byla tato loupačka předimenzována, ale to bylo výhodné, protože větší dimenze znamenala delší životnost. Loupačka sloužila pro první mlecí proces všech druhů obilovin, na který pak navazovaly další mlecí procesy. Zvláště pak byla vhodná pro výrobu mlecích krup, což se nedalo dobře vyrábět na jiných strojích. Předemílání na loupačce bylo výhodné především u mletí na vysoko. Od loupačky, jakož i od všech strojů ve druhém podlaží, bylo melivo

dopravováno automaticky vertikálními i horizontálními transportéry na různé stroje podle potřeby k dalším mlecím procesům / k mlecímu stroji nebo ke strojům třídícím, případně k míchačce. Loupačka i válcové stroje byly opatřeny ventilátory.

Obr. 72 schéma nejběžnějšího prosívacího stroje, tj. hranolového vysévače tzv. „cylindru“.

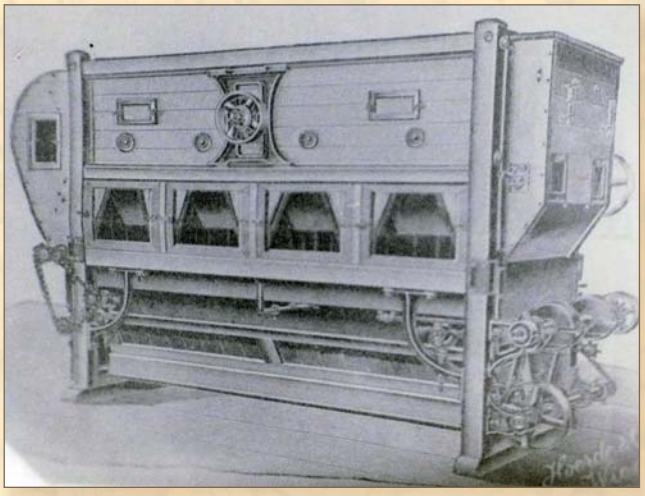
Takovéto vysévače byly v žabeňském mlýně 3. Jejich účelem bylo třídit melivo na otruby, krupici hrubou a jemnou mouku. Kdysi byl tento proces prováděn pomocí pytlů, ale to bylo jen hrubé třídění. Zavedením hranolového vysévače bylo dosaženo značného pokroku, neboť k prosívání se pak používalo sít z přírodního hedvábí o naprosto stejných dimenzích tkanivových ok podle požadované velikosti, čímž bylo možno dosáhnout velmi přesného roztřídění mouky dle velikosti zrn.

Hranolové vysévače byly původně jen lehké konstrukce potažené hedvábím s příslušně velikými oky. Avšak koncem 19. století se musela jejich konstrukce podstatně změnit. Do všech mlýnů byl totiž zavlečen moučný mol, který v Evropě původně nebyl, ale byl zde zavlečen z Ameriky. Do mlýnů se dostal až se zavedením obchodního mletí. Jeho přítomnost znamenala u velké části mlýnského zařízení úplnou pohromu. Nehledě na to, že moli znehodnocovali ročně značné množství mouky, těžce poškozovali i mlýnské stroje, zejména pak prosívací stroje, kde ucpávali síta a též vertikální transportéry. Hranolové vysévače v původní podobě byly nepotřebné, jelikož byly velmi obtížně přístupny čistění, při kterém pak docházelo k těžkému poškození hedvábných sít. Hedvábí bylo dováženo pro tyto účely ze Švýcarska, kde měli na jeho výrobu jakýsi monopol. Toto hedvábí bylo mnohonásobně dražší, nežli nejjemnější hedvábí k odívání. Hranolové vysévače byly po přestavbě žabeňského mlýna již přizpůsobeny k tomu, aby se daly snadno čistit. Potah na hranolech již nebyl z jednoho kusu, ale byl rozdělen na obdélníky, zasazené do snadno vyjímatelných rámků.

Obr. 73 fotografie dvou hranolových vysévačů v žabenském mlýně

V y s é v a č r o v i n n ý, zvaný „Plansichter“. U rovinného vysévače je podstatou síto, které krouživými pohyby napodobuje prosívání ručním sítem. Do krouživého pohybu je toto síto uváděno asymetricky nevyváženým kolem. Krouživý pohyb je umožněn zavěšením celého přístroje na systém bambusových holí. Pokud se týče kvality práce, není mezi hranolovým a rovinným vysévačem podstatného rozdílu. Rovinný vysévač má tu výhodu, že nevyžaduje tolik prostoru jako hranolový a rovněž síto je mnohem menšího rozměru, ale zase se rychleji opotřebovává.

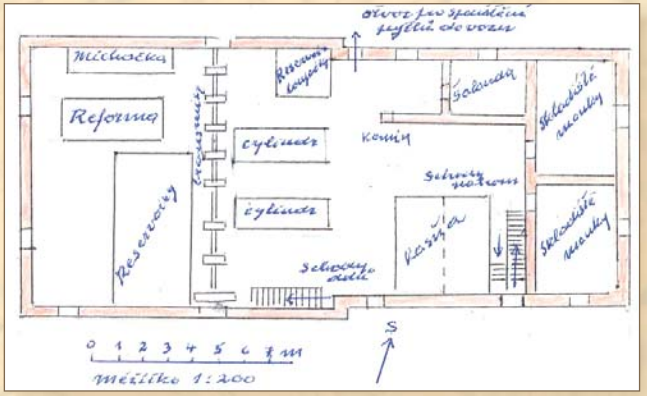

Obr. 74 „Reforma“. Stroj se podobá stroji, který stával v žabenském mlýně.

Stroj Reforma sloužil k výrobě krupice a hrubé pšeničné mouky. Byl to nejhlučnější stroj ve mlýně a ačkoli byl umístěn ve třetím podlaží na nejodlehlejším západním konci mlýna, jeho chod bylo v celém mlýně nejenom slyšet, ale otřásal celým mlýnem v základech. Jeho principem byl rovněž systém sít, které byly uváděny do otřásavého pohybu. Na svou dobu se jednalo o jeden z nejmodernějších mlýnských strojů, podobně jako loupačka.

Ve třetím podlaží mlýnice byl též umístěn stroj pro míchání mouky. Toto mísení bylo nutné z toho důvodu, že při vymílání byla prvá mouka o poznání světlejší nežli poslední. Míchací stroj sloužil pro homogenizaci mouky tak, aby mouka byla jednotné jakosti, zejména po stránce její světlosti. Tento stroj byl složen ze dvou horizontálních transportérů, umístěných nad sebou a mezi nimi byl dřevěný válec asi o průměru 80 cm. Válec i transportéry byly dlouhé asi 4 m.

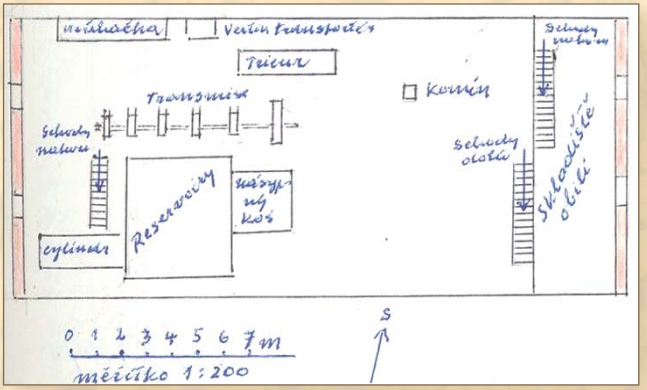
Ve třetím podlaží byly umístěny třídící stroje a míchačka.

Obr. 75 III. podlaží mlýnice a II. podlaží nad obytnou části mlýna. Měřítko plánku platí jen pro zevní kontury, ale nikoli pro vnitřní zařízení, které je zakresleno pouze odhadem.

V mlýnici jsou zakresleny všechny výše uvedené stroje.

Transmise byla umístěna přesně nad transmisí v prvém podlaží, těsně pod stropem třetího podlaží. Převod z prvé transmise na druhou uskutečňoval dlouhý zkřížený řemen a převod byl z malé řemenice na velikou. Proto se druhá transmise otáčela značně pomaleji nežli prvá a opačným směrem. Schody z třetího podlaží mlýnice vedly nahoru do čtvrtého podlaží a schody dolů do druhého podlaží. Oboje byly dřevěné. Část nad obytnou budovou byla ve skutečnosti druhým podlažím, ale byla v úrovni s třetím podlažím mlýnice a tvořila s ním jeden celek. Na východní straně byla dvě skladiště, ve kterých byly skladovány hotové mlýnské výrobky. Na severní straně vedle skladiště byla malá vytopitelná místnost, kde přespávali tovaryši a kočí - této místnosti se nesprávně říkalo „šalanda“. Naproti ní na jižní straně byla dřevěná ohrada asi 1,2 m vysoká, uprostřed přepažená na dvě části, kde bývala uskladňována tmavá mouka bez pytlů, určená ke krmení dobytka. Této ohradě se říkalo „kasňa“. Na severní straně byl otvor ve zdi asi 1x1 m, jímž se spouštěly pytle přímo do vozů. Na západní straně mlýnice byla okna opatřena okenicemi pobitými plechem, to kvůli eventuelnímu požáru blízké stodoly. Rovněž v obou skladištích byla okna opatřena okenicemi, aby v případě potřeby mohly být pytle s moukou navršeny až ke stropu. Ve třetím podlaží byla též zvonková signalizační zařízení od válců i od kamene. Šlo o zvonky mechanicky uváděné v činnost, když příslušný stroj běžel na prázdno. Rovněž vedle šalandy byl mechanický zvonek ovládaný z kuchyně, jímž se svolávalo k jídlu.

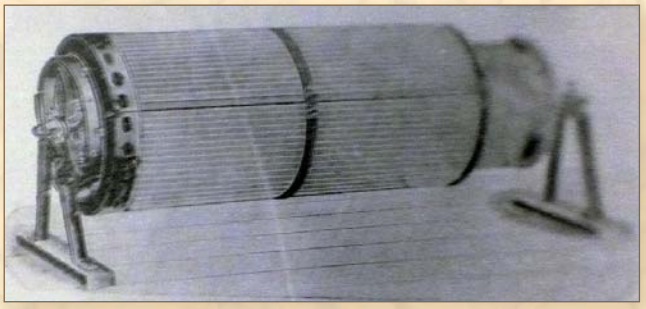

Obr. 76 IV. podlaží mlýnice s podlažím nad obynou části mlýna.

Plánek zachycuje čtvrté podlaží a zde znázorňuje rozmístění jednotlivých mlýnských strojů na tomto podlaží. Je to vlastně již podstřeší, a jelikož střecha nad oběma částmi mlýna byla stejná, není proto ani rozdílu co do šířky mezi části s mlýnicí a části nad obytnou budovou. Část nad obytnou budovou sloužila jako skladiště obilí. Východní část tohoto prostoru byla oddělena stěnou z prken a sloužila rovněž jako skladiště obilí.

Ve čtvrtém podlaží byla rovněž transmise, ale na rozdíl od předcházejících dvou, její osa byla postavena kolmo k předcházejícím. Otáčení této třetí transmise bylo uskutečňováno polozkříženým řemenem z řemenice druhé transmise /ve třetím podlaží/.

Do vyšších podlaží vedly dvoje schody, rovněž dřevěné. Do čtvrtého podlaží dosahovaly rezervoáry válců a kamene, které končily násypnými koši ve druhém podlaží u příslušných strojů. Vedle rezervoárů byl násypný koš, kam se vsypávalo obilí určené k mletí a odtamtud pomocí transportérů bylo dopravováno do čistícího stroje zvaného „trieur“.

Obr. 77 Trieur

Byl to víceúčelový stroj, opatřený sítem, jímž propadaly příměsi menší nežli obilné zrno. Obilná zrna zapadala do důlků na vnitřní straně válce trieuru a jeho otáčením byla vynášena nahoru, až svou vahou vypadla z důlků do žlábku uvnitř stroje a jím se pak dostávala ze stroje do transportérů a pak k příslušnému stroji k dalšímu zpracování. Větší částice, které se do důlků nevešly a ani nepropadly sítem, procházely trieurem a byly zachycovány jako odpad. Zvláštním ventilátorem byl odsáván prach.

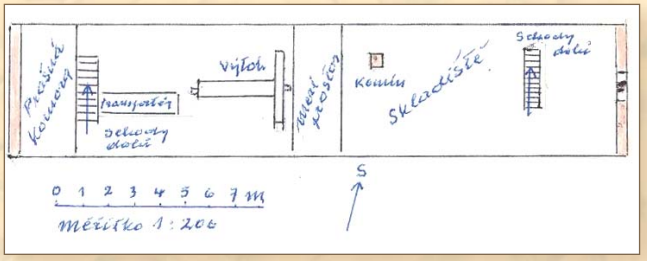
Do čtvrtého podlaží zasahovala též horní část míchačky, a to její horizontální horní transportér.

Podlaha čtvrtého podlaží měla padací dvířka dvoukřídlová, která po otevření uvolňovala otvor 1x1 m. Podobná dvířka v podlaze byla i ve třetím podlaží. Obojí sloužila pro dopravu pytlů s obilím z přízemí do čtvrtého podlaží pomocí specielního mechanického rumpálu.

Obr. 78 hranolový vysévač - cylindr ve čtvrtém podlaží.

Tento cylindr byl menších rozměrů, nežli cylindry ve třetím podlaží.

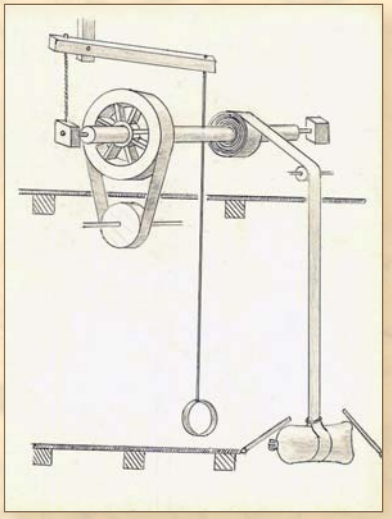

Obr. 79 V. podlaží žabeňského mlýna

Ve východní části pátého podlaží bylo skladiště různých, momentálně nepotřebných věcí. Byly tam uskladněny součástky některých strojů, řemenice, různé šrouby, kusy plechu a podobně.

Střed pátého podlaží asi v šířce 2m byl ze dvou stran ohraničen prkennými stěnami. Takto uzavřený prostor byl přístupný pouze otvorem v podlaze, který se dal lehce zamaskovat. Proto byl výbornou skrýší v době první světové války, kam bylo možno skrýt obilí před různými kontrolami.

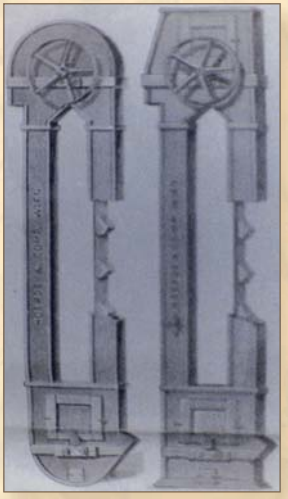
V nejzápadnější části pátého poschodí byla tzv. prašná komora, kam byl odsáván prach při čistění obilí.

Vedle prašné komory byl horizontální transportér a v jeho sousedství, blíže středu budovy, byl rumpál pro dopravu pytlů obilí z přízemí do čtvrtého podlaží.

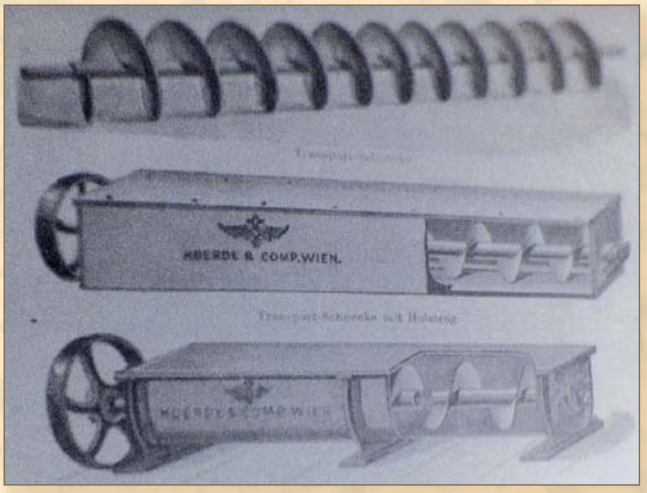

Obr. 80 schéma rumpálu pro dopravu pytlů obilí z přízemí do čtvrtého podlaží.

Rumpál byl umístěn v pátém podlaží a dal se ovládat ze IV. podlaží, případně prodloužením ovládacího řetězu i ze třetího podlaží. Rumpál byl poháněn transmisí ze čtvrtého podlaží tak, že v klidu byl hnací řemen volný a neroztáčel hnací kolo rumpálu. Při tahu za ovládací řetěz pomocí příslušné páky se nadzvedlo jedno ložisko rumpálu, tím se napjal jeho hnací řemen, takže se rumpál počal otáčet a na svou hřídel pak navíjel řemen, který měl na volném konci smyčku, do které se dal snadno zaklesnout pytel. Postupným navíjením řemene na hřídel rumpálu byl pytel dopravován nahoru. Při průchodu podlahou otevřel samočinně padací dvířka, která se po průchodu pytle se za ním zase zaklapla. Uvolněním ovládacího řetězu se mohl pohyb rumpálu zastavit a dalším uvolněním se pak váhou pytle mohl roztočit opačným směrem, takže pytel pak dopadl na uzavřená padací dvířka a mohl pak být v úrovni čtvrtého podlaží pomocí vozíku dále transportován na určené místo. Uvolněný řemen se smyčkou mohl být lehce tahem spuštěn znovu do přízemí.

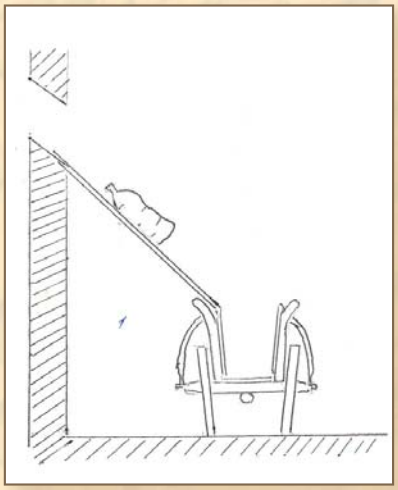
Obr. 81 schéma vertikálního transportéru, kterým bylo melivo automaticky přepravováno nahoru z jednoho mlýnského stroje k dalšímu mlecímu postupu.

Obr. 82 schéma horizontálního transportéru, kterým se melivo přepravovalo automaticky v horizontální rovině od jednoho stroje k druhému. Byl to jeden z nejčastějších pomocných strojů v žabeňském mlýně, ale zpravidla byl součástí jiného stroje, jako např. míchačky, cylindrového nebo rovinného vysévače apod.

Automatický transport meliva směrem dolů nevyžadoval žádné specielní zařízení. K tomuto účelu stačila pouze svislá nebo šikmo probíhající roura čtyřhranného profilu, zhotovená jako většina mlýnského zařízení ze dřeva.

Princip byl takový, že pytel mouky svou vlastní váhou byl pomocí dvou fošen, k sobě šikmo postavených, spouštěn přímo do vozu. Tomuto zařízení se říkalo „líhy“, též „líhary“. K tomuto účelu byl ve zdi mlýnice ve třetím podlaží zvláštní otvor u podlahy asi 1x1 m. Na hoře je příčný profil a dole podélný pohled.

Obr. 83-1 schéma dopravy pytlů mouky do vozu.

Provoz v žabeňském mlýně byl obvykle následující:

Obilí dovezené do mlýna bylo krátkou dobu skladováno na chodbě a poté na volném prostoru čtvrtého podlaží mlýnice. Když se jej nahromadilo větší množství, bylo pak pomocí rumpálu dopravováno do čtvrtého podlaží k dalšímu uskladnění. K této dopravě bylo zapotřebí dvou lidí. Jeden zapínal pytle do smyčky v přízemí a druhý ve čtvrtém podlaží, je přebíral a uskladňoval. Ve čtvrtém podlaží leželo obilí po odvážení různě dlouho dle toho, kdy bylo na řadě ke mletí. Mlecí proces byl zahájen tím, že se obilí znovu odvažovalo a pak se sypalo do násypného koše. Pak již další mlecí proces probíhal zcela automaticky. Pomocí různých šoupátek /Schieber/ byl pak posun meliva dirigován k různým strojům dle potřeby.

Mlecí postup byl různý, podle toho, co se mlelo a čeho se mělo mletím dosáhnout. V zásadě je možno mlecí postupy rozdělit na 3 druhy mletí.
Mletí na vysoko: při něm se při šrotování pozvolným rozmělňováním získává co nejvíce šrotové krupice a co nejméně krupičky a mouky.

Mletí na polovysoko při němž se získává menší množství šrotové krupice a větší množství krupičky a mouky.

Oba postupy se liší od sebe počtem šrotovacích a mlecích pochodů. Obou způsobů se používá při mletí pšenice. Šroty se roztřídí na šrotových vysévačích podle velikosti částic na krupici, krupičku a mouku. Krupice a krupička se roztřídí dle jakosti na reformě. Čistých krupic bez obalových zbytků se používá jako dětské, nebo polévkové krupice. Krupice se mohou i dále vymílat na hladkých nebo jemně rýhovaných válcích. Také krupice, která dosud obsahuje otrubnaté části je dále vymílána, pak přichází do reformy, kde se znovu třídí, a tak se tento proces opakuje, až má zbývající produkt velké množství otrubnatých částí a pak se již dále netřídí – zůstávají otruby. U mletí pšenice po třetím až čtvrtém vymílání se získává 70% mouky k pečení, 5% mouky ke krmení a 20% otub.

Mletí na plocho: Tímto procesem se při šrotování získává co nejvíce mouky bez ohledu na množství krupice. Tento postup se používá při mletí rži. Provádí se tak, že se rež nejdříve na loupačce zbaví slupek a pak projde válcovou stolicí s hrubě rýhovanými válci. První šrot se oddělí na vysévači od hrubších částí, které se pak vedou k dalšímu mlecímu procesu. Konečným produktem jsou mouka a otruby.

Domílání: je mlecí proces, jímž se rozemílají otrubnaté části meliva na tmavé /krmné/ mouky.

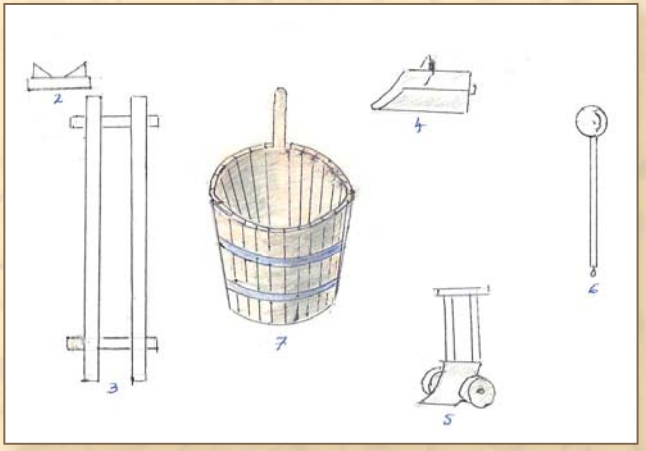
Mletí na vysoko je nazváno podle toho, že se dělo při vysoko nastaveném kamenu – běhounu, tj. se širokou štěrbinou mezi mlecími kameny. Při mletí na plocho býval běhoun nastaven nízko a tudíž mletí se dělo s malou štěrbinou mezi kameny.

Nejbělejší pšeničná mouka byla označována číslem 0 /též 00/. Nejtmavější mouka pro přípravu jídla měla číslo 5. Byla tmavší nežli číslo 0 a měla i poněkud jinou chuť. Při delším přechovávání nabývala hořké chuti. Mouka č. 7 byla určena pro dobytek.

Často se mluví a píše o klapotu mlýna. Klapot mlýna však patří již alespoň 100 let minulosti. Ve starých dobách se ve mlýnech mouka prosívala ručně. Tzv. „české mlýny“ se proslavily tím, že ruční prosívání nahradily zvláštními mechanicky natřásanými pytli. Mechanismem tohoto natřásání byl způsobován onen charakteristický klapavý a daleko slyšitelný zvuk. Zavedením hranolových a později rovinných vysévačů tento klapot mlýnů vymizel. Stalo se tak v druhé polovině 19 století. Slabší klapot zůstal ve mlýnech ještě několik desetiletí - pokud existovaly mlýnské kameny, způsobovalo to natřásání násypného koše. Tento klapot však již zanikal v různých jiných hlucích.

Nejintenzivnější hluk vyvolávala reforma, která otřásala celým mlýnem, ale ta nebyla příliš často v chodu. Intenzivní zvuk syčivého charakteru vydávala loupačka. Pak v popředí, co do intenzity, byl zvuk vydávaný ozubenými soukolími, jichž bylo ve mlýně mnoho. Největší hluk způsobovala převodová soukolí k hlavní transmisi. Válce vydávaly rovněž syčivý zvuk, ale ten v ostatním hluku zanikal. Největší hlučnost byla v nejnižších podlažích mlýnice, ale hluk se přenášel i do všech obytných místností. Ve třetím podlaží mlýnice, když nebyla v činnosti reforma, bylo poměrně ticho. Ještě větší ticho bylo ve čtvrtém a pátém podlaží mlýnice, kde bylo slyšet jen jemné klapání strojů hnacích řemenů. Činnost vodních kol byla provázena zvláštním čvachtavým přerušovaným zvukem, ale ten ve mlýně nebylo slyšet. Ve třetím podlaží byly signalizační zvonky, které signalizovaly, že některý stroj běží na prázdno. A protože tyto zvonky měly různou výšku tónu, bylo možné bezpečně rozpoznat, který stroj běží. Protože se mlelo ve dne i v noci, střídali se tovaryši v nočních službách. Při službě nespali na lůžku, ale na lavici pokryté beraní kožešinou. Časem si na vše zvykli natolik, že když spali v lůžku, zvonění neslyšeli, ale na lavici je zvonění okamžitě probudilo. Když došlo v noci k zastavení mlýna, probudili se obvykle všichni jeho obyvatelé včetně dětí.

Po dokončení přestavby se stal žabeňský mlýn na svou dobu jedním z nejmodernějších v kraji. Do zdejšího mlýna se sjížděli mleči zdaleka široka, přičemž v každém případě museli jezdit kolem jiných mlýnů, a přesto tuto cestu vážili, což bylo nejlepším důkazem, jak dobrou pověst žabeňský mlýn měl. Do žabeňského mlýna se sjížděli mleči ze Sviadnova, Paskova, Oprechtic, Staré a Nové Bělé, Řepišť, Výškovic, Krmelína, Brušperka, Palkovic, Chlebovic, Bruzovic Žermanic, Domaslovic, Bludovic, Soběšovic, Sedlišť a Hrabové. Obchodní mletí bylo rozváženo obchodníkům a pekařům do Sviadnova, Místku, Frýdku, Paskova, Brušperka, Metylovic, Palkovic a Frýdlantu.

Obr. 83-2, 3 schéma, jak vypadaly líhary

Obr. 83-4 naběračka k plnění pytlů

Obr. 83-5 vozík pro převážení pytlů

Obr. 83-6 tzv. palice, kterou se bušilo do melivem ucpaných dřevěných potrubí, aby se uvolnila

Obr. 83-7 „zanáška“, které se ve mlýnech používalo místo pytlů k přenášení meliva

Zánik Naiserova mlýna v Žabni

R. 1935 se Adolf Naiser pomalu chystal na odpočinek. Mlýn pronajal svému bývalému tovaryši Maxu Čajánkovi a zemědělství svěřil manželům Slaným do režie.

R. 1937 se dosavadní nájemník mlýna Max Čajánek přiženil na mlýn ve Křtinách u Brna a Adolf Naiser pak pronajal mlýn Stöbrovi, který se později stal vedoucím nacistické skupiny. Vůči Adolfovi se však choval po celou dobu vždy slušně.

V roce 1939 se dali Adolf a Terezie Naiserovi do stavby rodinného domku ve Sviadnově. Do novostavby ve Sviadnově se stěhovali v létě r. 1940. S nimi se stěhovala i Maruša /Marie Vitásková/, která byla u nich ve službě plných 30 let a stala se takřka členem rodiny. V době stěhování již nebyla v zaměstnaneckém poměru a měla svůj starobní důchod. Těšila se na to, že se bude mít na stáří lépe, ale brzy po stěhování byla u ní zjištěna rakovina žaludku, která ji do půl roku zahubila.

I když stěhování do novostavby mělo být radostné, přece jen bylo provedeno s těžkým srdcem. Opouštěli příbytek, který byl jejich domovem i domovem jejich předků po několik století. Věděli, že mlýn po odstěhování zpustne. Adolf správně předvídal, že mlýny té kategorie jako byl žabeňský, nemohou mít budoucnost. Začalo to již za první republiky, kdy byly mlýnům stanoveny kontingenty tak nízko, že nemohly prosperovat. Agrární strana prosadila tzv. obilní monopol, který vedl k likvidaci malých a středních mlýnů. Existovat mohly pouze velkomlýny.

R . 1 9 4 8

Rok osmačtyřicátý znamenal veliký mezník. V tomto roce nastaly veliké změny jak v politickém, tak i v hospodářském životě našeho státu. Došlo k ustavování zemědělských družstev a bylo pokračováno v pozemkové reformě započaté v roce 1946. Půda se začala zcelovat ve veliké lány. Zemědělcům v družstvech bylo ponecháno asi 1/2 hektaru půdy, obvykle u domu jako tzv. záhumenky. Krávy byly vyváděny z chlévů ke společnému ustájení. Koně měli být nahrazováni traktory, ale k tomu došlo až mnohem později. Rovněž domácí chov vepřů byl omezen jen na potřebu družstevníků a došlo k zakládání velkých vepřínů. Jednotná zemědělská družstva v prvých letech vůbec neprosperovala. Odměňování se dělo dle jednotek, což byla úkolová práce jeden den a platila se často jen 10 Kč /za první republiky byla nejhůře placená nádenická práce na poli 10 Kč, ale při celodenní stravě, přičemž kupní síla koruny předválečné byla mnohonásobně větší než koruny poválečné/. Nebylo proto divu, že došlo k odlivu pracovních sil, zejména mladých, ze zemědělství do průmyslu. Na vesnici zůstali jen staří lidé. Soukromí zemědělci byli zatížení tak velikými odevzdávkami, že nebyli schopni je

plnit a byli tak donuceni ke vstupu do družstva nebo byli trestáni odnětím svobody. V tu dobu byli též na venkově vytipováni tzv. „kulaci“ a „vesničtí boháči“, což byli z pravidla nejschopnější zemědělci, proti nim bylo zvlášť tvrdě postupováno. Byli dáváni na nucené práce a byl jim zakázán pobyt v obci. Vedení JZD se dostalo do rukou lidem sice politicky spolehlivým, ale tito zpravidla zemědělství vůbec nerozuměli, což byl jeden z častých důvodů neprosperity družstev. Byly zřizovány tzv. traktorové stanice, které jediné disponovaly traktory a polní práce jimi byly časově plánovány, aniž družstva mohla uplatnit vliv na agrotechnické lhůty.

V důsledku těchto reforem byly polnosti náležející ke mlýnu převedeny bez jakékoli náhrady do družstva a v hospodářské budově byla zařízena družstevní prádelna. Mlýn jako všechny mlýny té velikosti byl zrušen a mletí se soustřeďovalo jen do několika mlýnů v okrese. Poslední nájemce mlýna Rostislav Bařina šel pracovat jako horník do dolu a později dostal výhodné místo ve Válcovnách plechu v Lískovci. Ze mlýna v Žabni si udělalo JZD skladiště.

Zdravotní stav Adolfa Naisera se od vánoc r. 1963 progresivně zhoršoval. Poslední týden již skoro nic nejedl. Krize se dostavila 4. 5. 1964 v ranních hodinách. Pohřeb se konal 7. 5. 1964 za nečekaně veliké účasti. Pohřební průvod, který vyšel z domu na Ostravské ulici do Sviadnova na hřbitov, byl velmi dlouhý. Přišlo se s ním rozloučit mnoho žabeňských občanů a došli také jeho kolegové mlynáři z okolí. Po prvních 3 letech, kdy JZD z těchto pozemků nesklidilo ani to, co tam bylo zaseto nebo zasazeno, došli představitelé JZD za Adolfem Naiserem, aby pozemky převzal zpátky, což Adolf pochopitelně neudělal. Nakonec se těchto pozemků ujal velkostatek ve Staříči, neboť jeho budovy sousedily s našimi pozemky.

Potom co Adolf Naiser /poslední majitel mlýna z rodu Naiserů/ zemřel – osiřel i žabeňský mlýn a nastal jeho definitivní a neodvratný konec. Shodou okolností v tyto dny ustal též i tok v mlýnském náhonu. Stalo se tak hlavně zanesením náhonu bahnem a též i svévolným zničením stavidel.

Po 30ti letech hospodaření, kdy JZD zabavený mlýn užívalo a nic neopravilo, hospodářské budovy zchátraly a musely být zbořeny. Mlýnská budova na tom nebyla o mnoho lépe. Mlýnské zařízení bylo úplně demolováno. Ale ani s pozemky to nevypadalo dobře, protože na nich žabeňské JZD neumělo hospodařit. Půda byla těžká, slínovitá - na rozdíl od ostatních pozemků v Žabni, kde byla kamencovitá. Ve mlýně doposud hospodařilo JZD, aniž Adolfovi platilo sebemenší nájem. Co se dalo, bylo ukradeno, nebo zničeno.

Pozemky z větší části, asi ve výměře 50ti měřic /10ha/ měl v držbě Státní statek ve Staříči, neboť tyto pozemky byly v sousedství jeho budov a JZD v Žabni na nich neumělo hospodařit. To bylo důvodem, proč o ně nemělo zájem. Na pravém břehu Olešné byla louka Rybníček, kterou

obhospodařovalo JZD v Žabni, lesík Ryška převzalo ředitelství Státních lesů. Asi půl hektaru pozemku, který Adolf Naiser odkoupil od hostince č.3, kterému se kdysi říkalo „Zahradisko“, měli v nájmu dva domkáři. Zbývalo asi jeden a půl hektaru pozemku u řeky Ostravice, který však Ostravice proměnila ve své řečiště a nemohl být považován za zemědělskou půdu.

Celá pozůstalost byla odhadnuta na 80.000,-Kčs. Jako dědici přicházeli v úvahu děti zemřelého Adolfa tj. Joška, Jiřka a Jan. Nikdo z nich nechtěl toto smutné dědictví převzít, neboť situace byla taková, že všude bylo zapotřebí oprav, které převyšovaly cenu majetku. JZD čekalo, až se někdo z dědiců majetku ujme, aby jim mohli diktovat, co a jak mají opravit a JZD by do toho neinvestovalo ani haléř a nadále by majetek užívalo a neplatilo žádný nájem. Adolfa Naisera k tomu nemohli za jeho života donutit, protože neměl vůbec žádný příjem. Proto se všichni dědicové dědictví vzdali a dědictví se musely vzdát také jejich děti, které byly zletilé. Horší to bylo s nezletilými, které se mohly vzdát dědictví pouze se svolením sirotčího soudu. Další háček byl v tom, že ten, kdo by se ujal dědictví, by byl v nebezpečí, že musí pracovat v zemědělství, bez ohledu na to, jaké zaměstnání má. Tehdy byla nouze o pracovníky v zemědělství, a tak se stávalo, že ten kdož vlastnil zemědělskou půdu, byl propuštěn ze zaměstnání. To by znamenalo, že by děti nemohly studovat. Byla to zlá doba, kdy se bezohledně postupovalo vůči každému, kdo něco měl. Tak např. Ludvík Stacha měl v Žabni hostinec, který měla v „nájmu“ Jednota. Vyšlo nařízení o „výkupu“ živnostenských provozoven, když byla provozovna větší, nežli byt. U Stachů tomu tak bylo, ale nikdo s ním nejednal. Jednota mu platila 20 Kč měsíčně a on vynakládal na opravy tisícové hodnoty ročně. Jeho žádosti o výkup se vysmáli. Dopadlo to nakonec tak, že hostinec nakonec Jednota převzala, ale Stacha nejen, že nedostal za něj vůbec nic, ale musel připlatit 15.000 Kč. U Naiserova mlýna by to bylo podobně, takže by na to majitel těžce doplatil.

JZD v Žabni neprojevilo nejmenší ochotu k převzetí pozemku i budov. Vypadalo to tak, že nakonec by dědictví uvázlo na někom z potomků, jenž by se pak stal dojnou krávou pro JZD. MUDr. Jan Naiser /syn Adolfa/ navázal proto jednání se správou Státních statků v Hnojníku, která byla ochotná převzít pozemky na levém břehu Olešné a rovněž i mlýnské budovy, kde chtěli zřídit velkou drůbežárnu. Tím by toho vlastně pro JZD v Žabni zůstalo velmi málo. Tak se karta najednou obrátila a pro dědice tak bylo usnadněno soudní jednání. Velmi pomohlo i to, že Adolf učinil i závěť, v níž veškeré nemovitosti odkázal státu. I když testament v době projednávání pozůstalosti byl již neplatný, protože se změnily právní předpisy, přece jen byl při notářském projednávání respektován.

Potom následovalo jednání u sirotčího soudu, který nechtěl uznat oprávnění, jímž by se nezletilé děti vzdaly dědictví. U soudu bylo dědici po pravdě vysvětleno, že po sečtení majetků a po vyčíslení pravděpodobných oprav, zůstal by

deficit více jak 100.000 Kč. U soudu byl vznesen dotaz, zda považuje za reálné, že by nezletilí mohli budovy okupované JZD a pozemky obhospodařované Státním statkem někdy užívat. Soud nakonec zprostil nezletilé povinnosti dědické, neboť uznal jejich důvody a vydal rozsudek.

O dva nebo tři roky později by se vše dalo řešit zcela jinak, ale každá doba nese své problémy.

Tímto soudním rozhodnutím byl učiněn konec žabeňskému mlýnu, který pak dále chátral, takže hospodářské budovy musely být zbourány. V mlýnské budově pak adaptovali skladiště na byt, ale žádnou větší opravu tam JZD neprovedlo.

I kdyby se poměry změnily, nebylo již možné, aby byl mlýn obnoven. Obnova by si vyžádala milionové částky a prosperita by již nebyla možná. Vodní síla, která mlýn poháněla, byla zničena likvidací mlýnského náhonu a později i jezu. Podobný osud postihl všechny mlýny tohoto druhu. A ani v budoucnu nelze pro něj očekávat nějaké vyhlídky. Budoucnost patří velkomlýnům s obrovskou kapacitou, která stačí zásobit celý okres. Souvisí to s hlubokou společenskou a ekonomickou proměnou, která vede k likvidaci menších podniků a ke koncentraci výroby do velkovýroby.

Pokud za první republiky některé lépe vybavené mlýny zdárně přežily tvrdou konkurenci parních velkomlýnů a jejich rozšiřující se teritorium (způsobené rozmachem železnice a silniční sítě) a krušné období nacistické okupace, těšili se jejich majitelé na období opětovného poválečného rozvoje. Bohužel však velmi krátce. S nástupem socialismu řady těchto mlýnů (a to bohužel právě mlýnů vodních) značně prořídly. Stalo se tak po vydání výnosu č.j.31.037/51-243 ze dne 1.10.1951, kterým se zastavoval provoz všech mlýnů, kterých není potřeba k zásobování obyvatelstva, ve jehož odůvodnění se pravilo:

K zásobování obyvatelstva není malých mlýnů více třeba, protože výrobní kapacita mlýnů socialistického sektoru je pro tyto účely dostatečně zajištěna. Vydaný výměr je konečný. Ultimátum k provedení - do 31. 12. 1951.

S těmito mlýny byly zastaveny většinou i živnosti související (pily). To znamenalo katastrofu pro spoustu lidí i jejich rodin a začátek konce celého mlynářského řemesla u nás.

U mlýnů, které zůstaly v provozu byl vodní pohon považován za něco zbytečného, co se musí pracně udržovat, a tak byly vodní kola zastavena, náhony zrušeny a všechny stroje byly osazeny elektromotory. Jaký počet mlýnů vzal za své a jak velký počet lidí si musel najít nové živobytí, ukazují následující čísla:

Rok	počet mlýnů	počet zaměstnanců	roční kapacita
1925	11600	30000	
1935	9183		6,5 mil.tun
1946	6391	16296	8,5 mil.tun
1955	1099	6151	6,6 mil.tun
1989	44	2800	1,7 mil.tun
1999	100	2100	1,8 mil. tun

A tak nám již nic nezbývá, nežli se definitivně rozloučit s existencí mlýna, který dospěl nenávratně ke svému zániku, když po 300 let dovedl i za nepříznivých podmínek čelit tvrdému konkurenčnímu boji. Že i při tak obrovské materiální ztrátě prakticky veškerého majetku, se rodina Naiserů udržela alespoň společensky na výši, lze děkovat jedině Adolfovi Naiserovi, který jasně odhadl vývoj a snažil se o to, aby se jeho potomci stali nezávislými na existenci mlýna, neboť předvídal jeho pád, aniž mu mohl nějak zabránit.

Doslov

Osud žabeňského mlýna byl úzce spjat s rodinou Naiserů - mlynářů žabeňských. Pronikavé změny hospodářského a společenského zřízení po druhé světové válce odňaly žabeňskému mlýnu možnost jeho další existence. Dne 4. 5. 1964 zemřel poslední majitel mlýna Adolf Naiser. Tímto již navždy opustil žabeňsky mlýn a současně s jeho životem tak doslova dotekla i poslední kapka vody v mlýnském náhonu. V roce kdy poslední majitel mlýna zemřel, mlýnský náhon zcela vyschl, což se nikdy za celou dobu existence mlýna nestalo. Žabeňský mlýn po 300letém trvání zaniká. Zůstaly jen trosky, staré zažloutlé listiny, vybledlé fotografie a vzpomínky. Tyto vzpomínky a informace byly po třista let existence mlýna předávány z jedné generace na druhou s vědomím, že kdo nezná svou minulost, nerozumí současnosti a nemůže pochopit budoucnost.

Zdroje informací, fotografií a obrazového materiálu

Rodinná kronika MUDr. Jana Naisera

Soukromý obrazový archív Jana Durčáka

www.povetrnik.cz

www.mlyn-uveselych.cz

Zemský archiv v Opavě

Zemský archiv v Opavě, Státní okresní archiv Frýdek-Místek

Z historie vodního mlýna v Žabni
Ing. Jan Durčák

Kniha byla vydána ve spolupráci s Regionem Slezská brána
a za finanční podpory Moravskoslezského kraje z dotačního programu
Podpora obnovy a rozvoje Moravskoslezského kraje 2012

Jazyková editace: Bc. Gabriela Kalužová

Grafická úprava: Tiskárna Kleinwächter, Frýdek-Místek

ISBN 978-80-260-4542-7